

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ

ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ
ΕΡΓΑΣΙΑ:**

*ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ :
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΥ*

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΛΑΛΕΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ : ΜΕΧΜΕΤ ΧΙΛΑΛ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 8827/1
Ημερ. Εισ.: 24-09-2010
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιδετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2010
ΜΕΧ

Στους Γονείς μου

και

στην αδερφή μου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας του πληθυσμού της Κομοτηνής κάνει την πόλη ενδιαφέρουσα και δημιουργική. Ο πληθυσμός της αποτελεί μια ενδιαφέρουσα κοινωνία μοναδικής συνθετότητας και ιδιαιτερότητας. Ο λόγος είναι η ιδιαίτερη, ιστορική εξέλιξη της περιοχής. Αυτός ο παράγοντας σε συνδυασμό με τη γεωγραφική θέση της πόλης και τη γειτνίασή της με άλλες χώρες και λόγω πολλαπλών ιστορικών γεγονότων, σκόπιμων πολιτικών ή ακόμα και αυθόρμητων εξελίξεων, έχουν δημιουργήσει ένα κοινωνικό- πολιτικό- θρησκευτικό μίγμα: Τουρκογενείς, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι, Πομάκοι, Αθίγγανοι και Παλινοστούντες, μαζί με τους Αρμένιους και τους Εβραίους που προϋπήρχαν.

Στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας επιχειρούμε να αναλύσουμε την επιρροή των παραπάνω εθνοτικών ομάδων και ιστορικών γεγονότων στην εξέλιξη του πολεοδομικού ιστού της πόλης. Βασικό στοιχείο της εργασίας είναι η μελέτη του κοινωνικού διαχωρισμού και πως επηρεάζει την εξέλιξη των συνοικιών της πόλης και τις χρήσεις γης που λαμβάνουν χώρα.

Λέξεις κλειδιά: *Κομοτηνή, κοινωνικός διαχωρισμός, πολεοδομική οργάνωση, πολυπολιτισμικότητα*

ABSTRACT

The multicultural character of the population of the city of Komotini does the city interesting and creative. Its population forms an interesting society of unique composition and special character. It's geographical position and proximity to other countries and due to various historical facts, with reason or even and spontaneous facts have made a social- political- religious mix has been created: Turks, Christians, Musulmans, Pomaks, Gypsies and repatriates, with Armenians and Jews, that they have already existed.

With this thesis, we try to analyze the affect of the above ethnic groups and the historical facts in the evolution of the urban identity of the city. Main focus is in the analysis of the social separation and the way of how the progression of the neighborhoods and the land uses, which take place.

Key word: *Komotini, social separation, urban organization, multiculturalism*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο « Η πολεοδομική εξέλιξη της Κομοτηνής: αποτύπωση της πολυπολιτισμικότητας και του κοινωνικού διαχωρισμού στον αστικό χώρο» αποτελεί την ολοκλήρωση των σπουδών μου στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Για την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας πολύ σημαντική υπήρξε η συμβολή ορισμένων ανθρώπων, που στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω.

Αρχικά θερμές ευχαριστίες οφείλω στον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής κ. Κωνσταντίνο Λαλένη για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε κατά την επιλογή του θέματος, τις πολύτιμες συμβουλές και τις ουσιαστικές παρατηρήσεις για την ολοκλήρωση της εργασίας. Η πολύτιμη βοήθεια του σε κάθε μου προβληματισμό ήταν ιδιαίτερη, χωρίς την καθοδήγηση του η πλήρωση της εργασίας δεν θα ήταν εφικτή. Επίσης, νιώθω υποχρεωμένη να ευχαριστήσω και το σύνολο των καθηγητών του ΤΜΧΠΠΑ, οι γνώσεις, οι συμβουλές και οι παρατηρήσεις των οποίων συνέβαλαν στη λήψη του πτυχίου μου και αποτελούν σημαντικό εφόδιο ζωής.

Επιπρόσθετα, πολλές ευχαριστίες οφείλω στον κ. Κωνσταντίνο Κατσιμίγα, αρχιτέκτονα για το για το υλικό και τις συμβουλές που μου παρείχε, τους εργαζόμενους της Πολιτιστικής Εκπαιδευτικής Εταιρείας της Μειονότητας της Δυτικής Θράκης (ΠΕΚΕΜ), καθώς επίσης τον αρχιτέκτονα Ριτβάν Μολλά Ισά, για το πολύτιμο υλικό που μου παραχώρησε από το προσωπικό του αρχείο.

Δεν μπορώ να παραλείψω να ευχαριστήσω τους φίλους και τους συμφοιτητές μου για την υποστήριξη τους και τη συνεχή ενθάρρυνση που μου έδειξαν καθώς και για πέντε υπέροχα φοιτητικά χρόνια που μου χάρισαν. Ιδιαίτερα οφείλω να δώσω ευχαριστίες στις φίλες μου Μαρία Γ., Σοφία, Μυρσίνη, Μαρία Δ., Ναφιέ, Σουκριέ οι οποίες με τον τρόπο τους, με βοήθησαν στην ολοκλήρωση της εκπόνησης της εργασίας και στην διαδρομή από την αρχή ως το πέρας των σπουδών μου. Ξεχωριστά ήθελα να ευχαριστήσω τον φίλο μου Μεχμέτ για την αμέριστη έμπρακτη υποστήριξη του κατά την διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας και όχι μόνο.

Τέλος, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου Μουσταφά και Χατιτζέ, και στην αδερφή μου Νεσέ, για την αμέριστη υποστήριξη που μου έδειξαν κατά την διάρκεια των σπουδών μου η οποία αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο για την επιτυχή ολοκλήρωση της πενταετούς προσπάθειας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εννοιολογικές Διευκρινήσεις.....	9
1.1 Η έννοια της πολυπολιτισμικότητας	9
1.2 Η έννοια του Διαχωρισμού	10
1.3 Η έννοια της μειονότητας	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 2 Ιστορία της Θράκης και Κομοτηνής.....	17
2.1 Ο Θρακικός Χώρος	17
2.1.1 Η Θράκη από τα προϊστορικά ως τα Ρωμαϊκά χρόνια.....	18
2.1.2 Από τα παλαιοχριστιανικά ως τα νεότερα χρόνια	19
2.2 Ιστορία της πόλης της Κομοτηνής.....	25
2.2.1 Η ονομασία της πόλης.....	25
2.2.2 Η κατάκτηση των Κουμουτζηνών από τους Οθωμανούς	27
2.3 Ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της Κομοτηνής μέσα από την ιστορική εξέλιξη	30
2.3.1 Πολιτικές απέναντι στη Μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης	30
2.3.2 Εθνοτικές ομάδες.....	34
2.3.2.1 Τουρκογενείς Μουσουλμάνοι	34
2.3.2.2 Πομάκοι.....	35
2.3.2.3 Αθίγγανοι	36
2.3.2.4 Έλληνες από την πρώην Σοβιετική Ένωση	37
2.3.2.5 Εβραίοι της Κομοτηνής.....	38
2.3.2.6 Αρμένιοι της Κομοτηνής	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 3 Δημογραφικά στοιχεία περιοχής μελέτης.....	41
3.1. Ο Νομός Ροδόπης	41
3.2 Δήμος Κομοτηνής	45
3.2.1 Ηλικιακή κατανομή Πληθυσμού	47
3.2.2 Σύνθεση πληθυσμού.....	50
3.3 Μορφωτικό επίπεδο – Εκπαίδευση.....	52
3.4 Οικονομικά στοιχεία	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Πολεοδομική Οργάνωση της Κομοτηνής.....	55

4.1. Αστική συγκέντρωση στην ευρύτερη περιοχή της Κομοτηνής	55
4.1.1 Η πρώτη αστική συγκέντρωση έως 1361	55
4.1.2 Η Κομοτηνή κατά την Οθωμανική περίοδο 1361 – 1920	57
4.1.3 Η Κομοτηνή του Ελλαδικού χώρου: 1920 έως σήμερα	64
4.2. Ο πολεοδομικός χώρος της Κομοτηνής	68
4.2.1 Σχεδιασμός του αστικού χώρου	69
4.2.2 Χρήσεις Γης.....	72
4.2.3 Το κέντρο της πόλης – Η «παλαιά αγορά» της Κομοτηνής.....	73
4.2.4 Οι Συνοικίες της Κομοτηνής.....	76
4.2.4.1 Οι συνοικίες των Ορθόδοξων Χριστιανών Κομοτηναίων.....	76
4.2.4.2 Οι συνοικίες των Τουρκογενών Μουσουλμάνων Κομοτηναίων.....	78
4.2.4.3 Η συνοικία των Πομάκων Μουσουλμάνων Κομοτηναίων.....	81
4.2.4.4 Η συνοικία των Αθίγγανων (Ρωμ) Κομοτηναίων	81
4.2.4.5 Η συνοικία των Παλιννοστούντων Χριστιανών Κομοτηναίων.....	81
4.2.4.6 Η συνοικία των Εβραίων Κομοτηναίων	82
4.2.4.7 Η συνοικία των Αρμένιων Κομοτηναίων.....	83
4.2.2 Κοινωνικός Εξοπλισμός.....	84
4.2.3 Τεχνικές Υποδομές	85
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Πολυπολιτισμικότητα και Στεγαστικός Διαχωρισμός στην Κομοτηνή	87
5.1 Η συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών	87
5.1.1 Ο χωρικός και κοινωνικός διαχωρισμός στον πολεοδομικό ιστό της Κομοτηνής.....	87
5.2 Πολεοδομικές παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση του Κοινωνικού διαχωρισμού	90
5.2.1 Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN II.....	90
5.2.2 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα « Κομοτηνή, Βιώσιμη πόλη για όλους»	92
5.2.3 Αξιολόγηση της Εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας URBAN II στη περιοχή της Κομοτηνής.....	94
ΚΕΦΑΛΑΙΟ : 6 Κριτική Θεώρηση - Συμπεράσματα.....	99
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ.....	105
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	110

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Πληθυσμιακή εξέλιξη των Νομών της Θράκης, 1981 -2001	42
Πίνακας 2: Πληθυσμιακή εξέλιξη των ΟΤΑ του Νομού Ροδόπης, 1981-2001	43
Πίνακας 3: Πληθυσμιακή εξέλιξη του Δημοτικού Διαμερίσματος Κομοτηνής κατά το 1920-2001	45
Πίνακας 4: Πληθυσμιακή εξέλιξη των Δημοτικών Διαμερισμάτων του Δήμου Κομοτηνής	46
Πίνακας 5: Σύθεση της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης το 1923 (λίγο πριν από την συνθήκη της Λωζάννης)	50
Πίνακας 6: Πληθυσμός Δυτικής Θράκης σύμφωνα με τον Ismet İnönü.....	51
Πίνακας 7: Η μουσουλμανική μειονότητα	51
Πίνακας 8: Επίπεδα Εκπαίδευσης	52

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Πυραμίδα ηλικιών Δήμου Κομοτηνής κατά μεγάλες κατηγορίες ηλικιών, 1981	48
Διάγραμμα 2: Πυραμίδα ηλικιών Δήμου Κομοτηνής κατά μεγάλες κατηγορίες ηλικιών, 1991	49
Διάγραμμα 3: Πυραμίδα ηλικιών Δήμου Κομοτηνής κατά μεγάλες κατηγορίες ηλικιών, 2001	49

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ - ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

ΒΙΠΕ.:	Βιομηχανική Περιοχή
ΒΙΠΕΚΟ:	Βιομηχανική Περιοχή Κομοτηνής
ΓΠΣ:	Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
ΔΑΣΕ:	Επιτροπή για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
ΔΔΔΔ:	Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης
ΔΠΘ:	Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
ΕΕ:	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΙΥΑΠΟΕ:	Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων
Ε.Π:	Ενεργού Πολεοδομίας
ΗΠΑ:	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΖΕΠ:	Ζώνη Ενεργού Πολεοδομίας
ΙΚΑ:	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
κά:	και άλλα
ΚΑΠΗ:	Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων
ΚΕΚΥΚΑΜΕΑ:	Κέντρα Εκπαίδευσης, Κοινωνικής Υποστήριξης και Κατάρτισης Α.μ.ε.Α.
κλπ:	και τα λοιπά
ΚτΕ:	Κοινωνία των Εθνών
ΚΤΕΑ:	Κοινό Ταμείο Είσπραξης Λεωφορείων
μ.Χ.:	μετά Χριστό
ΝΔ:	Νομοθετικό Διάταγμα
Ν:	Νόμος
ΟΑΕΔ:	Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού
ΟΗΕ:	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

- ΟΕΚ:** Οργανισμός Εργατικών Κατοικιών
- ΠΔ:** Προεδρικό Διάταγμα
- π.χ.:** παραδείγματος χάριν
- ΤΕΕ:** Τεχνικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο
- ΦΕΚ:** Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η πολεοδομική εξέλιξη της Κομοτηνής μέχρι τον 21^ο αιώνα. Η πολεοδομική, όμως εξέλιξη μιας πόλης γίνεται καλύτερα κατανοητή μέσα από την ανάλυση των ιστορικών, πολιτικών και κοινωνικών γεγονότων που διαδραματίζονται σε κάθε περίοδο. Η πόλη της Κομοτηνής παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ως αντικείμενο έρευνας, λόγω της έντονης πολυπολιτισμικότητας, χαρακτηριστικό που καθορίζει τη φυσιογνωμία της, ακόμη και σήμερα. Το χαρακτηριστικό αυτό συμβάλλει στην έντονη ιδιομορφία της πόλης, καθώς η συνύπαρξη των διαφορετικών εθνοτικών ομάδων έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη του φαινομένου του κοινωνικού διαχωρισμού.

Η έντονη ιδιομορφία και οι μεγάλες αντιθέσεις της πόλης, τόσο σε οικιστική ανάπτυξη, όσο και στην κοινωνική της γεωγραφία αποτέλεσε ένα κίνητρο για την διεξαγωγή της εργασίας αυτής. Στην προσπάθεια αυτή, η πολιτική, οικονομική, κοινωνική και χωρική περιήγηση στην ιστορία της πόλης είναι απαραίτητη για την αναγνώριση των μηχανισμών οργάνωσής της. Στη συνέχεια, μέσα από την αναγνώριση αυτή είναι δυνατή η ασφαλέστερη διατύπωση γενικών αρχών που συσχετίζουν τη σημερινή εικόνα της με το παρελθόν της. Στα πλαίσια μιας πολεοδομικής έρευνας η μεθοδολογία αυτή συμβάλλει στη διατύπωση στόχων και στην επιλογή μορφών και μέσων παρέμβασης σε πρακτικό και σε θεωρητικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη τις επιπτώσεις που θα επιφέρει η κάθε ενέργεια τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον.

Ο στόχος της διπλωματικής εργασίας είναι η ανίχνευση των συνθηκών, κάτω από τις οποίες μορφοποιήθηκε ο πολεοδομικός ιστός καθώς και η εύρεση των στοιχείων που συνθέτουν το χαρακτήρα της σημερινής πόλης. Στα στοιχεία αυτά αναφέρονται, πέρα από τις βασικές έννοιες - πολυπολιτισμικότητα και κοινωνικός διαχωρισμός - και η τάση αστικού συγχρονισμού της πόλης με έργα υποδομών και αναπλάσεων, με στόχο την εξομάλυνση της εικόνας της.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια προσδιορισμού των εννοιών της πολυπολιτισμικότητας, του διαχωρισμού και της μειονότητας που αποτελούν τις βασικές έννοιες του θεματικού άξονα της διπλωματικής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται η πολιτική ιστορία της Κομοτηνής και της Θράκης ευρύτερα, καθώς αναλύεται ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας μέσα από την ιστορική εξέλιξη αυτή. Το κεφάλαιο διαρθρώνεται αντίστοιχα με τις σημαντικές περιόδους από τους αρχαίους χρόνους έως και σήμερα. Γίνεται αναφορά στις εθνοτικές ομάδες αυτών των Τουρκογενών μουσουλμάνων, Πομάκων, Αθίγγανων, Ελλήνων από την Σοβιετική Ένωση, Εβραίων και Αρμένιων. Ειδικότερα, αναφέρονται και οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν απέναντι στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης. Στόχος, εδώ, είναι η κατανόηση των ιστορικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συνθηκών, που επηρέασαν την εξέλιξη της ευρύτερης περιοχής.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια καταγραφή εισαγωγικών χαρακτηριστικών του Νομού Ροδόπης και του Δήμου Κομοτηνής. Ειδικότερα καταγράφονται τα δημογραφικά, οικονομικά και μορφωτικά χαρακτηριστικά του Δήμου Κομοτηνής. Περιλαμβάνει, δηλαδή, την περιγραφή όλων των εκείνων των στοιχείων που συνθέτουν το φυσιογνωμικό προφίλ της περιοχής μελέτης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη πολεοδομική οργάνωση της πόλης. Συγκεκριμένα αναφέρεται η πολεοδομική ιστορία της Κομοτηνής και γίνεται αναφορά στις αστικές συγκεντρώσεις ανά σημαντικές περιόδους. Η πρώτη περίοδος ολοκληρώνεται το 1361 μ.Χ., όταν η πόλη καταλαμβάνεται από τους Οθωμανούς. Η δεύτερη περίοδος περιγράφει τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν από το 1361 έως το 1920 μ.Χ., όπου η Θράκη ενσωματώνεται στο ελληνικό κράτος. Η τρίτη περίοδος είναι από το 1920 έως σήμερα. Επίσης, γίνεται μια καταγραφή των στοιχείων για το σχεδιασμό του αστικού χώρου, στη συνέχεια, αναλύονται οι υφιστάμενες και παλιές χρήσεις γης που επικρατούσαν στις βασικές περιοχές της πόλης. Στα επόμενα υποκεφάλαια περιγράφονται το κέντρο της πόλης και οι συνοικίες της καθώς, και οι κοινωνικές και τεχνικές υποδομές που διατίθενται σε αυτές.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την πολυπολιτισμικότητα και για τον κοινωνικό διαχωρισμό ως φαινόμενο, καθώς και για τις πολεοδομικές παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση του κοινωνικού διαχωρισμού. Διατυπώνονται οι παράγοντες που τονώνουν την ύπαρξη του χωρικού διαχωρισμού στην πόλη της Κομοτηνής.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο, επιχειρείται μια κριτική θεώρηση που βασίζεται στην καταγραφή και ανάλυση των προαναφερθέντων στοιχείων, καθώς διεξάγονται κάποια

συμπεράσματα που αφορούν κυρίως τον κοινωνικό και χωρικό διαχωρισμό μέσα στο κεντρικό ιστό της πόλης της Κομοτηνής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εννοιολογικές Διευκρινήσεις

Σε αυτήν την αρχική φάση της διπλωματικής εργασίας γίνεται προσπάθεια του προσδιορισμού των θεματικών αξόνων βάσει των οποίων υλοποιείται αυτή.

1.1 Η έννοια της πολυπολιτισμικότητας

Ο όρος πολυπολιτισμικότητα (multiculturalism) δηλώνει ότι σε μία κοινωνία συνυπάρχουν διάφορες κοινωνικές ομάδες διαφορετικής εθνικής και πολιτισμικής προέλευσης και ότι αυτές οι ομάδες καταφέρνουν και συμβιώνουν. Ως όρος χρησιμοποιήθηκε κατά πρώτον και κυριότερα στις ΗΠΑ, την Αυστραλία, την Αγγλία και τον Καναδά. Όμως, η «πολυπολιτισμικότητα» ως όρος χαρακτηρίζεται ακόμη από σύγχυση. Ουσιωδώς, τονίζει τον πολιτισμικό πλουραλισμό και την ποικιλία, ενώ αναγνωρίζει επίσης τις επιδράσεις του πολιτισμού στην ατομική συμπεριφορά. Η ιδέα πολυπολιτισμικότητας δεν προβάλλει ως αίτημα εξασθένησης, αλλά τουναντίον τόνωσης εθνοπολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων γενικά. Αποβλέπει στην ανάδειξη και προστασία του εθνοπολιτισμικού υπόβαθρου της κάθε κοινότητας, γιατί αποδίδει σε αυτό ξεχωριστό νόημα κι αξία (Ντόντη, 2007).

Στις Ευρωπαϊκές χώρες, το φαινόμενο της πολυπολιτισμικότητας αναπτύχθηκε πολύ πριν από την Ελλάδα, η χώρα μας ως μια μεταναστευτική χώρα δήλωνε περήφανα την ομοιογένεια και την Ορθόδοξη Χριστιανική ταυτότητα από τη μεγάλη πλειονότητα του πληθυσμού της. Όμως στην περίπτωση της Θράκης, φαίνεται ότι τα προαναφερθέντα να μην ανταποκρίνονται πλήρως, με την πραγματικότητα. Κατά τις δεκαετίες του '80 και '90, η Ελλάδα δέχτηκε μεγάλο αριθμό μεταναστών και προσφυγών, έτσι ήταν δύσκολο να στηριχθούν οι ισχυρισμοί για την ομοιογένεια του πληθυσμού της. Μια τυπική -αλλά σημαντική- αφετηρία της έννοιας της πολυπολιτισμικότητας για την Ελλάδα θεωρείται η καθιέρωση της «ισονομίας» και «ισοπολιτείας» για τη μειονότητα της Θράκης το 1991, από την τότε κυβέρνηση. Ως παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν οι πολιτικές για την εκπαίδευση, όπως ο νόμος 2413/96 για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, ή τα ερευνητικά προγράμματα για την εκπαίδευση «μουσουλμανοπαίδων» στη Θράκη από το 1997. Δείγματα της υιοθέτησης της πολυπολιτισμικότητας μπορούν επίσης να εντοπισθούν σε διάφορα πολιτιστικά Δρώμενα σε συνεργασία με Δήμους στην περιφέρεια κατά τη δεκαετία

του 1990, που επεδίωξαν να αναδείξουν το πολύ - εθνοτικό αστικό τοπίο (π.χ Τουρκογενείς, Πομάκοι, Ρομ) των πόλεων της Θράκης (www.isocrates.gr).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παρουσία του μουσουλμανικού πληθυσμού στην Ευρώπη, βασίζεται στην μακραίωνη ιστορία τους. Παρόλο το μεγάλο πληθυσμιακό τους μέγεθος στη Ευρωπαϊκή χώρα εξακολουθούν να προσλαμβάνονται ως μια ετερότητα, ως Άλλοι. Όσο για τα στερεότυπα και προκαταλήψεις περί των Μουσουλμάνων, κυρίως προς τις γυναίκες και για τις θέσεις τους, συνεχίζουν να υπάρχουν. Ως τρόπος ανάδειξης της θρησκευτικής πίστης, η ενδυμασία των γυναικών για τους «περισσότερους» αποτελεί στοιχείο οπισθοδρομικής και αναχρονιστικής συμπεριφοράς και κοινωνικότητας. Για τη θέση τους στην κοινωνία εξακολουθεί να υπάρχει η αντίληψη της εικόνας ότι είναι απόμακρες και θύματα εκμετάλλευσης και καταπίεσης του ανδροκεντρικού πολιτισμού, θεωρούνται αδύναμες και οικονομικά εξαρτημένες από το αντίθετο φύλο. Στον 21^ο αιώνα σίγουρα δεν μπορεί να αποδέχεται μια τέτοια εκδοχή αλλά είναι γεγονός ότι υπάρχουν τέτοιες περιπτώσεις, το βασικό είναι να αντικρίσουμε σωστά αυτό το πληθυσμιακό μέγεθος των ανθρώπων και να αναπτύξουμε κίνητρα για την χειραφέτηση τους (Ντόντη, 2007).

Η παρουσία των νέων Άλλων έχει θέσει έντονα το θέμα της ορατότητας της ετερότητας στην ελληνική δημόσια σφαίρα, αλλά και του επαναπροσδιορισμού θεμάτων που έχουν να κάνουν με παλαιότερους Άλλους (π.χ. ιστορικές μειονότητες). Τα παραπάνω δεδομένα συμβάλλουν στο να έχει πάψει πια να είναι ενιαία η επίσημη ελληνική στάση απέναντι στο θέμα ετερότητα, και να έχει αρχίσει η αναφορά στην «πολυπολιτισμικότητα» να γίνεται αναγκαία στον επίσημο λόγο πολιτικών και φορέων της κοινωνίας των πολιτών. Έχει διαπιστωθεί ότι η υιοθέτηση μιας επίσημης πολιτικής στάσης που δεν αρνείται την πραγματικότητα της ύπαρξης των εθνοτικά Άλλων, και η διεύρυνση του ορισμού της εθνικής ταυτότητας, ώστε να δημιουργεί χώρο για την ετερότητα, μπορεί να σημαίνει σημαντικά πολιτικά και κοινωνικά οφέλη για τη χώρα.

1.2 Η έννοια του Διαχωρισμού

Στο υποκεφάλαιο αυτό αναλύονται μερικές ερμηνείες για το διαχωρισμό καθώς και για αποκλεισμό μέσα στην κοινωνία της πόλης. Στη συνέχεια της παρούσας εργασίας θα γίνεται μια προσπάθεια προσδιορισμού της χωρικής συγκέντρωσης της κατοικίας

των κοινωνικών ομάδων, αναλύοντας τις παρακάτω ερμηνείες και λαμβάνοντας υπόψη την ανάλυση που θα γίνει για τις χωρικές ενότητες (συνοικίες) των ομάδων αυτών στην πόλη της Κομοτηνής.

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού

Πριν γίνει αναφορά στην έννοια του διαχωρισμού είναι σημαντικό να αναφερθούμε και στην έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού και της μειονοτικής ομάδας όπου στην περίπτωση του πληθυσμού της περιοχής μελέτης θεωρείται απαραίτητη.

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού διατυπώνεται ως ανταγωνισμός «ανάμεσα σε κουλτούρες στο πλαίσιο διαδικασιών κοινωνικοχωρικής διαφοροποίησης και η σύγκρουση ανάμεσα σε ηθικά συστήματα (αποκλίνουσες υποθέσεις και επιχειρήματα σχετικά με το καλό και το κακό) που είναι αποτελέσματα αλλά και παράγοντες της κοινωνικο-χωρικής ιεραρχίας των ‘νικητών’ και των ‘χαμένων’» (Μαλούτας,2006)

Μια χρήσιμη έννοια στην προκειμένη περίπτωση κατά τον Μαλούτα είναι η ιδέα του Frank Parkin «για την κοινωνική περιθωριοποίηση [social closure], με την οποία οι ‘νικητές’ χαρακτηρίζονται από την ικανότητά τους να ασκούν εξουσία προς τα κάτω, αποκλείοντας τις λιγότερο ισχυρές ομάδες από επιθυμητούς χώρους και πόρους». Επίσης, για να τονίσει την ιεραρχία των ‘νικητών’ και ‘ηττημένων’ αναφέρεται και στην έννοια του ρατσισμού, όπου βάση με τον Peter Jackson ορίζει τον ρατσισμό ως ‘της συνειδητής ή ασυνειδητής υπόθεσης ότι οι άνθρωποι μπορούν να διαιρεθούν σε διακριτές «φυλές», σύμφωνα με φυσικά βιολογικά κριτήρια και ότι οι συστηματικές κοινωνικές διαφορές ακολουθούν αυτόματα και αναπόφευκτα τις ίδιες γραμμές φυσικής διαφοροποίησης’. Ο ορισμός αυτός μπορεί να διευρυνθεί περιλαμβάνοντας και τις πολιτισμικές διαφορές. (Μαλούτας,2006)

Ο όρος ‘μειονοτική ομάδα’ [minority group] χρησιμοποιείται ευρέως για να περιγράψει κάθε ομάδα που ορίζεται με βάση ή χαρακτηρίζεται από τη φυλή, τη θρησκεία, την εθνικότητα ή την κουλτούρα. Η χρήση του όρου υπονοεί ότι η παρουσία μιας τέτοιας ομάδας στην πόλη κατάγεται από κάποιο παλιό ή συνεχιζόμενο μεταναστευτικό ρεύμα (Μαλούτας,2006).

Ο διαχωρισμός [segregation] θεωρούμε εδώ ότι αναφέρεται σε καταστάσεις όπου τα μέλη μιας μειονοτικής ομάδας δεν κατανέμονται απολύτως ομοιόμορφα ως προς τον λοιπό πληθυσμό στο χώρο κατοικίας (Μαλούτας,2006). Επίσης, η έννοια του διαχωρισμού αποτελεί μια θεσμοθετημένη μορφή κοινωνικής απόστασης, που μεταφράζεται σε χωρική απομάκρυνση. Έτσι, ο διαχωρισμός ορίζεται ως «απομόνωση μια κοινωνικής ομάδας ή ενός ατόμου για φυλετικούς, θρησκευτικούς, πολιτιστικούς, κοινωνικούς (διάκριση των δύο φύλων) ή άλλους λόγους» (Σαπουτζή,2008).

Τελικά, μπορούμε να μιλήσουμε για διαχωρισμό κατ' επέκταση κάθε ομάδας που βρίσκεται απομονωμένη. Κατά συνέπεια , ο κοινωνικός διαχωρισμός εμπεριέχει έννοια του αποκλεισμού, καθώς αποτελεί αιτία, αλλά και άμεση συνέπεια του (Σαπουτζή,2008).

Οι παραπάνω έννοιες που αναλύθηκαν μας δίνουν την δυνατότητα να αντιληφθούμε τα κριτήρια επιλογής των κατοικιών από τις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Η επιθυμία των μελών της μειονοτικής ομάδας να διατηρήσουν τη συλλογική τους ταυτότητα ή τον τρόπο ζωής τους είναι ένας σημαντικός λόγος της χωρικής συγκέντρωσης. Οι κανόνες των ομάδων ενθαρρύνουν την ενδογαμία και αποτρέπουν γάμους μεταξύ μελών διαφορετικών κοινωνικών, θρησκευτικών, εθνοτικών ή φυλετικών ομάδων αυτό καθιστά το διαχωρισμό δυνατό. Η οργάνωση των ομάδων σε διαφορετικές εδαφικές περιφέρειες διευκολύνει τη λειτουργία αυτού του μηχανισμού, περιορίζοντας το πλήθος των 'εξωτερικών' επαφών. Έτσι, οι άνθρωποι τείνουν να παντρεύονται ανθρώπους ίσους με αυτούς ως προς την κοινωνική θέση – και επομένως παντρεύονται τους γείτονές τους. Η διατήρηση του διαχωρισμού της κατοικίας οφείλεται στο φόβο της έκθεσης στην 'ετερότητα', οι λόγοι αυτοί επεκτείνονται μέχρι τις προσωπικές και θεσμοποιημένες διακρίσεις στη βάση της κοινωνικής τάξης, της κουλτούρας, του φύλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της εθνότητας και της φυλής (Μαλούτας,2006).

1.3 Η έννοια της μειονότητας

Πέρα από την ανάλυση των παραπάνω εννοιών στην προκειμένη φάση θεωρήθηκε να γίνει ανάλυση περί της έννοιας μειονότητας.

Διεθνές πολιτικές για την έννοια της μειονότητας

Η διαφορετικότητα σε κάθε ανθρώπινη κοινωνία είναι ένα πραγματικό γεγονός. Σχεδόν σε κάθε κοινωνικό σύνολο εντοπίζεται ποικιλία ιδεολογιών - εθνικών, πολιτικών, θρησκευτικών – πλήθος γλωσσών, πληθώρα νοοτροπιών και πολιτισμικών τάσεων. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί εκ των πραγμάτων «πλειονότητες» και μειονότητες. Συνεπώς, η διαμόρφωση της μειονοτικής συνείδησης τοποθετείται στις απαρχές της κοινωνικής οργάνωσης των ανθρώπων. Ειδικότερα, η μειονοτική συνείδηση με χροιά εθνική – πολιτική, έτσι όπως επιδιώκουμε να την προσεγγίσουμε τον τελευταίο αιώνα, άρχισε να διαμορφώνεται και να εκφράζεται σχεδόν παράλληλα με την εθνική συνείδηση. Από την εποχή των εθνικών κινημάτων του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Η νομική, όμως, και πολιτική αποσαφήνιση του όρου κατέστη αντικείμενο διεθνών συνομιλιών μόλις μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η τελική κατάρρευση των δύο πολυεθνικών αυτοκρατοριών - της οθωμανικής και αυστροουγγρικής – είχε ως συνέπεια τη δημιουργία νέων κρατών, όπως ήταν η Πολωνία, η Τσεχοσλαβία, η Γιουγκοσλαβία και την επέκταση των συνόρων των νεότερων κρατών για παράδειγμα, της Ρουμανίας και της Ελλάδας. Παράλληλα, οι μακροχρόνιες αναμειξίες λαών, θρησκειών και γλωσσών στα εδάφη που αυτές κατελάμβαναν οδήγησαν αναπόφευκτα στην ύπαρξη συμπαγών μειονοτήτων εντός των ορίων των νέων κρατών. Ακόμη και πρακτικές, όπως η μεταφορά πληθυσμών και η προαιρετική ή υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών, δεν κατάφεραν να οδηγήσουν στην πολυπόθητη εθνική ομοιογένεια. Επίσης, η απειλή ή ο φόβος ενός νέου πολέμου μέσα στο γενικότερο κλίμα των εθνικών ανακατατάξεων και των αναθεωρητικών προσδοκιών, σε συνδυασμό με την ενδεχόμενη διοικητική απειρία των νέων κρατών – επακόλουθο της μακρόχρονης υποδούλωσης στις πρώην πολυεθνικές αυτοκρατορίες – κατέστησαν αναγκαία την ύπαρξη ενός διεθνούς οργανισμού που θα εγγυούταν, μεταξύ των άλλων, και την προστασία των μειονοτήτων. Ο οργανισμός αυτός ήταν η Κοινωνία των Εθνών, προϊόν κυρίως του οράματος και των ενεργειών του αμερικανικού προέδρου Henry Wilson. Η Κοινωνία των Εθνών άρχισε επίσημα τη λειτουργία της τον Ιανουάριο του 1920.

Κατά το Μεσοπόλεμο, υπάρχει αξιοσημείωτος αριθμός διεθνών συνθηκών σχετικά με την προστασία των μειονοτήτων, ωστόσο σημαντικότερη είναι η δράση που αναπτύσσει το ΔΔΔΔ με τις οκτώ γνωμοδοτήσεις του σχετικά με θέματα μειονοτήτων. Δυστυχώς όμως, το ΔΔΔΔ, όπως άλλωστε και η ίδια η ΚτΕ, δε θα μπορέσει να διαδραματίσει το ρόλο που ήθελαν οι εμπνευστές του. Η εκ των έσω υπονόμηση του συστήματος από χώρες που συμμετείχαν για πολιτικούς λόγους, η μη συμμετοχή των μειονοτήτων στη διαδικασία ελέγχου των καταγγελιών αλλά και η κατάχρηση εκ μέρους τους των δικαιωμάτων που τους παρασχέθηκαν ήταν οι βασικές αιτίες της αποτυχίας του πρώτου διεθνούς συστήματος προστασίας των μειονοτήτων. Τα κράτη δεν ήταν έτοιμα να αποδεχθούν ένα διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, και ειδικότερα, όταν το τελευταίο λειτουργούσε εντός ενός συστήματος χωρίς ξεκάθαρους στόχους γιατί η ΚτΕ δεν είχε ενιαία θέση απέναντι στις μειονότητες. Άλλες χώρες όπως η Γαλλία και η Μ. Βρετανία ήταν υπέρ της αφομοίωσης των μειονοτήτων από τα κράτη όπου αυτές υπήρχαν και άλλα κράτη υποστήριζαν τη διατήρησή τους. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, δεν επιτρεπόταν η πραγματοποίηση των αποφάσεων του ΔΔΔΔ και της ΚτΕ. Το μόνο σίγουρο κέρδος από αυτή την εμπειρία είναι η εδραίωση της αντίληψης ότι τα μειονοτικά ζητήματα αφορούν στη διεθνή κοινότητα στο σύνολό της κι όχι μόνο τα εκάστοτε εμπλεκόμενα κράτη. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αφού οι μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών που εφαρμόστηκαν ως λύση, δεν άλλαξαν ουσιαστικά την κατάσταση. Πάντως, τόσο στο πλαίσιο του ΟΗΕ όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, κυρίως με τη δράση της ΔΑΣΕ, το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα σηματοδοτείται από μεγάλη δραστηριότητα στην καθιέρωση δικαίου προστασίας των μειονοτικών ομάδων (Πρεντουλής, 2010).

Από τα διεθνή κείμενα ξεχωρίζουν το άρθρο 27 του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων του 1966, το κείμενο της Συνάντησης της Κοπεγχάγης για την Ανθρώπινη Διάσταση στα πλαίσια της ΔΑΣΕ το 1990, η Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών περί των μειονοτήτων του 1992 και η Σύμβαση - Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης υπέρ των μειονοτήτων.

Ορισμός της έννοιας μειονότητας

Το θέμα του ορισμού των μειονοτήτων υπήρξε αντικείμενο αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων για πολλά χρόνια ανάμεσα σε Διαρκώς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαίου και σε Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Αρχικά το ΔΔΔΔ αναφέρθηκε για την έννοια

της μειονότητας μέσα από δύο εκθέσεις. Πρώτον, αναφέρεται στην υπόθεση των «ελληνοβουλγαρικών κοινοτήτων» σχετικά με το χαρακτήρα των κοινοτήτων αυτών και την έννοιά τους όπου και έκρινε ότι «...είναι μια ομάδα ατόμων τα οποία ζουν σε μία χώρα ή τόπο συγκεκριμένο, κοινής φυλής, θρησκείας, γλώσσας και παραδόσεων, συνδεδεμένα από την ταυτότητα αυτής της φυλής, αυτής της θρησκείας, αυτής της γλώσσας και αυτών των παραδόσεων με αίσθημα αλληλεγγύης με σκοπό να διατηρήσουν τις παραδόσεις τους, την πίστη τους και να εξασφαλίσουν την εκπαίδευση των παιδιών τους σύμφωνα με τα ιδεώδη της φυλής τους και να βοηθιούνται μεταξύ τους», ενώ η δεύτερη αναφορά παρατηρήθηκε στην υπόθεση «μειονοτικά σχολεία στην Αλβανία» όπου και ανέφερε ότι «...η ιδέα που αποτελεί το θεμέλιο των συνθηκών προστασίας των μειονοτήτων είναι η εξασφάλιση για τις ομάδες που είναι ενταγμένες σε ένα κράτος, του οποίου ο πληθυσμός είναι διαφορετικής φυλής, γλώσσας ή θρησκείας από τη δική τους, της δυνατότητας μιας ειρηνικής συνύπαρξης και μιας εγκάρδιας συνεργασίας με αυτό τον πληθυσμό, διατηρώντας τα χαρακτηριστικά που τον διαφοροποιούν από την πλειοψηφία και που ικανοποιούν τις σχετικές του ανάγκες» (Πρεντουλής, 2010).

Αργότερα, για τον ορισμό της μειονότητας έγινε μια προσπάθεια από την η υποεπιτροπή του ΟΗΕ, όπου θεώρησε ότι ο όρος μειονότητα «περιλαμβάνει μόνο εκείνες τις μη κυρίαρχες ομάδες ενός πληθυσμού οι οποίες έχουν και επιθυμούν να διατηρήσουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές παραδόσεις ή χαρακτηριστικά σαφώς διαφορετικά από αυτά του λοιπού πληθυσμού». Επιπλέον, κατά την ίδια πρόταση ορισμού, «οι μειονότητες αυτές θα έπρεπε να συνιστώνται από ικανό αριθμό ατόμων ώστε να αναπτύξουν τέτοια χαρακτηριστικά και να επιδεικνύουν σεβασμό στους νόμους του κράτους του οποίου είναι πολίτες».

Σε σχέση με τον ορισμό του ΔΔΔΔ, ο ορισμός που πρότεινε, υποεπιτροπή φάνηκε αυστηρότερη καθώς εισάγει το κριτήριο της μη κυρίαρχης θέσης της ομάδας και του αριθμού των μελών της, που θα πρέπει να είναι τέτοιος ώστε να της επιτρέπει να αναπτύξει συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Αφού οι προτάσεις αυτές δέχτηκαν αρνητικές κριτικές από την Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, ο καθηγητής Carotorti προτείνει στην έκθεσή του προς την υποεπιτροπή του ΟΗΕ για τις μειονότητες, να θεωρείται ως μειονότητα «ομάδα αριθμητικά υποδεέστερη του υπολοίπου πληθυσμού ενός κράτους, σε μη κυρίαρχη θέση.

της οποίας τα μέλη, όντας πολίτες αυτού του κράτους, έχουν εθνικό, ιεθνικό, θρησκευτικά ή γλωσσικά χαρακτηριστικά που διαφέρουν από εκείνα του υπόλοιπου πληθυσμού και επιδεικνύουν, έστω έμμεσα, ένα αίσθημα αλληλεγγύης, προς το σκοπό της διατήρησης του πολιτισμού, των παραδόσεων, της θρησκείας ή της γλώσσας τους» Λαμβάνοντας υπόψη τη ρευστότητα της έννοιας της μειονότητας, αποδεκτός εμφανίζεται ο ορισμός του Carotorti (Πρεντουλής, 2010).

Μια άλλη προσπάθεια για να ορισθεί η μειονότητα ήταν η πρόταση πρωτοκόλλου στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που συντάχθηκε από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το πρωτόκολλο αυτό αφορά άτομα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες, αλλά, όπως προκύπτει από τον προτεινόμενο ορισμό, ο όρος αναφέρεται και σε ιδιαίτερα θρησκευτικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 1 της πρότασης πρωτοκόλλου ορίζει «η έκφραση εθνική μειονότητα αναφέρεται σε μία ομάδα ατόμων σε ένα κράτος που κατοικούν στο έδαφος αυτού του κράτους και είναι πολίτες του, διατηρούν μακροχρόνιους, ισχυρούς και διαρκείς δεσμούς με αυτό το κράτος, παρουσιάζουν ξεχωριστά εθνικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά ή γλωσσικά χαρακτηριστικά, είναι αριθμητικά επαρκείς προς αντιπροσώπευση, αν και λιγότεροι από τον υπόλοιπο πληθυσμό αυτού του κράτους ή μίας περιοχής αυτού του κράτους και έχουν ως κίνητρο ένα ενδιαφέρον να διατηρήσουν μαζί εκείνο το οποίο συνιστά την κοινή τους ταυτότητα, συμπεριλαμβανομένης της κουλτούρας, των παραδόσεων, της θρησκείας ή της γλώσσας τους». Αυτός ορισμός επαναλάμβανε τη βασική αντίληψη του συνδυασμού αντικειμενικών με υποκειμενικά στοιχεία, έδινε έμφαση στους δεσμούς της μειονότητας με το κράτος που τη φιλοξενεί (Πρεντουλής, 2010).

Πέρα από τις παραπάνω απόψεις των οργανισμών για την έννοια της μειονότητας, σήμερα ο κλασικός θεωρείται ο ορισμός που έχει δοθεί επ' αυτού από τον L. Wirth όπου σύμφωνα με τον οποίο: «Μειονότητα χαρακτηρίζεται ομάδα ανθρώπων που εξ αιτίας των φυσικών ή πολιτιστικών χαρακτηριστικών τους φέρονται να έχουν διαχωρισθεί από τους άλλους ανθρώπους στη κοινωνία που διαβιούν, αντιμετωπιζόμενοι κατά τρόπο διάφορο και άνισο που γι' αυτούς τους λόγους θεωρούν πως είναι αντικείμενα συλλογικής διάκρισης».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 2 Ιστορία της Θράκης και Κομοτηνής

Σε αυτήν τη φάση της παρούσας διπλωματικής εργασίας γίνεται αναφορά στην ιστορική εξέλιξη της περιφέρειας Θράκης και της πόλης της Κομοτηνής όπου θεωρήθηκε απαραίτητη προϋπόθεση για να γίνει γνωστή η ιστορία της περιοχής για να ακολουθήσει η ανάλυση της πολεοδομικής εξέλιξης της περιοχής.

2.1 Ο Θρακικός Χώρος

Η Θράκη αποτελεί το Βορειοανατολικό άκρο της ηπειρωτικής Ελλάδας. Συνορεύει δυτικά με την Ανατολική Μακεδονία μαζί με τη οποία διοικητικά αποτελούν την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, βόρεια με τη Βουλγαρία, ανατολικά με την Τουρκία και νότια με το Θρακικό πέλαγος. Σήμερα το όνομα Θράκη υποδηλώνει μια περιοχή που εκτείνεται στη νότια Βουλγαρία (βόρεια Θράκη), τη βορειοανατολική Ελλάδα (δυτική Θράκη), και την ευρωπαϊκή Τουρκία (Ανατολική Θράκη). Τα ιστορικά όρια του χώρου της Θράκης ποικίλουν κατά την διάρκεια όλης της Προϊστορίας, από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας.

Η αρχαία Θράκη συμπεριελάμβανε τη σημερινή Βουλγαρία, την ευρωπαϊκή Τουρκία, τη βορειοανατολική Ελλάδα και τμήματα της ανατολικής Σερβίας και της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Εκείνα τα χρόνια τα όριά της έφταναν ως τον ποταμό Δούναβη στο Βορρά και ως το Αιγαίο στο νότο, στα ανατολικά ως τη Μαύρη Θάλασσα και την Προποντίδα (Θάλασσα του Μαρμαρά) και δυτικά ως τους ποταμούς Αξιός και Μοράβας. Στη συνέχεια το 46 μ.Χ. η Θράκη γίνεται ρωμαϊκή επαρχία και κάπως μικρότερη, έχοντας τα ίδια ανατολικά και νότια θαλάσσια όρια, και σύνορα στο Βορρά ως το όρος Αίμος. Η ρωμαϊκή επαρχία επεκτεινόταν στα δυτικά μέχρι τον ποταμό Νέστο.

(<http://el.wikipedia.org/wiki/Θράκη>)

Στο σημείο αυτό θα γίνει μια σύντομη διαχρονική αναφορά για τις μεταβολές της έκτασης και των ορίων του χώρου της Ελληνικής Θράκης, δηλαδή της Δυτικής Θράκης.

2.1.1 Η Θράκη από τα προϊστορικά ως τα Ρωμαϊκά χρόνια

Η περιοχή της Δυτικής Θράκης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για αρκετούς σήμερα, καθώς η ιστορία και τα μνημεία της αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα της περιοχής και των γεγονότων που συνέβησαν στο θρακικό χώρο. Τα όρια της Δυτικής Θράκης ορίζουν οι ποταμοί Νέστος και Έβρος, τα νοτιοανατολικά υψώματα της Ροδόπης και η θάλασσα του Αιγαίου. Από τα προϊστορικά ήδη χρόνια η Δυτική Θράκη αποτελούσε τμήμα του ευρύτερου χώρου της Θράκης.

Η πρώτη ανθρώπινη παρουσία στη Θράκη ήταν στη Παλαιολιθική Εποχή (10000 – 7000 π.Χ.) η οποία μαρτυρείται με μερικά λίθινα εργαλεία από πυριτόλιθο, που ανακαλύφθηκαν τυχαία κοντά στις εκτάσεις του ποταμού Άρδα και του σημερινού νομού Έβρου. Όσο αφορά στην επόμενη περίοδο, τη Μεσολιθική εποχή, απουσιάζει από την Θράκη, όπως και στις περισσότερες περιοχές της Ελλάδας. Η νεολιθική περίοδος (4500 – 3000 π.Χ.) είναι χαρακτηριστική για την Δυτική Θράκη διότι τότε ξεκίνησαν οι μόνιμες εγκαταστάσεις των κατοίκων σε οικισμούς που δημιουργούνται σε πεδιάδες, κοντά σε ποτάμια ή πηγές. Αναπτύσσεται η γεωργία και η κτηνοτροφία στη περιοχή. Ο σημαντικότερος οικισμός αυτής της εποχής είναι ο οικισμός της Παραδημής, περιοχή κοντά στη σημερινή Κομοτηνή. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο αριθμός των γνωστών νεολιθικών θέσεων υπολογίζεται ότι αυτή την εποχή ο πληθυσμός της Δ. Θράκης έφτανε τα 15.000 έως 20.000 άτομα. Μια σειρά διασκορπισμένων μικρών οικισμών που κατοικούνταν από κνηγούς και γεωργούς της εποχής φανερώνουν την ανθρώπινη παρουσία στη Νεολιθική εποχή στη Δ. Θράκη. (Μπακιρτζής – Τριαντάφυλλος, 1989)

Γύρω στα μέσα του 5^{ου} αιώνα π.Χ. ο Ηρόδοτος γράφει για τους αρχαίους Θράκες, για την θρησκεία και τον πολιτισμό τους. Σύμφωνα με την μυθολογία οι Θράκες ήταν μια ινδο – ευρωπαϊκή φυλή που βρίσκονταν εγκαταστημένοι στο ΒΑ της χερσονήσου του Αίμου, προς Ν. του ποταμού Ίστρου και προς ανατολικά του Στρυμόνα. Τον 7^ο αιώνα π.Χ. άρχισε η ίδρυση των αποικιών στα παράλια της Θράκης, όπου οι πλουσιοπαραγωγικές πηγές της ενδοχώρας, προσείλκυσαν τον ενδιαφέρον των Ελλήνων, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν σταδιακά κατά μήκος των ακτών του Βορείου Αιγαίου και της Μικράς Ασίας. Όλες οι αποικίες αποτελούσαν κέντρα εμπορικών ανταλλαγών, μάλιστα μερικές αποικίες εξελίχθηκαν χάρη στην ειρηνική συμβίωση Ελλήνων και Θρακών, σε μεγάλες πόλεις – κράτη με διεθνείς σχέσεις, που είχαν στον

έλεγχο τους μεγάλα τμήματα της ενδοχώρας (Άβδηρα, Μαρώνεια)(Μπακιρτσάι- Τριαντάφυλλος, 1989).

Μετά από τους περσικούς πολέμους και την περσική κατοχή των ελληνικών πόλεων και μεγάλου μέρους της Θράκης, το 480 – 460 π.Χ. ιδρύθηκε το πρώτο ισχυρό θρακικό κράτος, το βασίλειο των Οδρυσών. Το νεοσύστατο βασίλειο κατόρθωσε να μεγαλώσει τα όρια της Θράκης από τα Άβδηρα ως τον Δούναβη και από τον Στρυμόνα ως το Βυζάντιο, αλλά η ακμή του βασιλείου υπήρξε βραχύβια. Με τις εκστρατείες του Φιλίππου Β' στο χώρο της Θράκης, τα νότια παράλια και η ενδοχώρα ως την Αίμο περιήλθαν στην κυριαρχία της ήδη ανερχόμενης δύναμης του Μακεδονικού Βασιλείου. Η υπαγωγή της Θράκης στο βασίλειο της Μακεδονίας δεν υπήρξε μόνιμη. Συγκεκριμένα, μετά τον θάνατο του Μεγάλου Αλέξανδρου το 323 π.Χ. ήλθε ο διαμελισμός του μακεδονικού κράτους και η προσάρτηση του στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Σαν αποτέλεσμα, οι ελληνικές πόλεις της Θράκης ανέκτησαν την ανεξαρτησία τους (Άβδηρα, Μαρώνεια, Αίνος). Οι Ρωμαίοι ήθελαν την αναγνώριση της επικυριαρχίας τους, έτσι άρχισαν να παρεμβαίνουν στα εσωτερικά του θρακικού κράτους ως το 46 μ.Χ. οπότε η Θράκη γίνεται ρωμαϊκή επαρχία με πρωτεύουσα την Πέρινθο. Οι ρωμαίοι αυτοκράτορες ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για τις περιοχές της Θράκης και ίδρυσαν πόλεις, όπως η Τροιανούπολη, η Πλωτινόπολη και η Αδριανούπολη. Ειδικότερα, η κατασκευή της Εγνατίας Οδού ως χερσαίο επικοινωνιακό δίκτυο της εποχής αυτής, βόηθησε στην ανάπτυξη της Θράκης. Η Εγνατία, ήταν ο μεγαλύτερος δρόμος και η βασική οδική αρτηρία για πολλούς αιώνες, η οποία συνέδεε το Δυρράχιο με το Βυζάντιο.

2.1.2 Από τα παλαιοχριστιανικά ως τα νεότερα χρόνια

Μετά την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης το 330 μ.Χ.(κατ' αρχήν ως πρωτεύουσα του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους και αργότερα ως κέντρο του χριστιανικού ελληνισμού) στο ανατολικό άκρο της Θράκης, στη θέση του αρχαίου βυζαντίου, η Θράκη παύει να βρίσκεται στην περιφέρεια του αρχαίου κόσμου και για πρώτη φορά βρίσκεται στο επίκεντρο ενός νέου πολιτισμού, του βυζαντινού. Με την ίδρυση της νέας πρωτεύουσας άρχισε η εξάπλωση του Χριστιανισμού στο χώρο της Θράκης και με την μεταφορά του κέντρου του ελληνισμού από την κεντρική και νότια Ελλάδα στη περιοχή που παρεμβάλλεται μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Θεσσαλονίκης, αποτελούν ένα πολύ σημαντικό σταθμό για την ιστορία της Θράκης. Κατά την βυζαντινή περίοδο, η Θράκη διαδραματίζει έναν ιδιαίτερο ρόλο για τους βυζαντινούς.

διότι περιβάλλει την καρδιά της αυτοκρατορίας, την Κωνσταντινούπολη. Από τους πρώτους αιώνες της αυτοκρατορίας οι βυζαντινοί αυτοκράτορες έδειξαν ενδιαφέρον οι βυζαντινοί αυτοκράτορες για τη Θράκη, άρχισαν οι επανοχυρώσεις πόλεων και οι ιδρύσεις των περίφημων βυζαντινών φρουρίων. Με τον τρόπο αυτό, ο Θρακικός χώρος μολονότι ενιαίος γεωγραφικά και ιστορικά διαιρείται σε τρεις περιοχές: στη παράλια και πεδινή Θράκη όπου υπάρχει μια σειρά από βυζαντινές πόλεις, στην κατάσπαρτη Θράκη από φρούρια, μονές, εκκλησίες και ατείχιστους οικισμούς στην ορεινή περιοχή της Ροδόπης, και τέλος, στη δυτική όχθη του Έβρου η οποία χαρακτηρίζεται ως περιοχή άμεσης ακτινοβολίας της Κωνσταντινούπολης. Οι βυζαντινές πόλεις στη παράλια και πεδινή Θράκη ιδρύθηκαν σε θέσεις των πόλεων της αρχαίας Θράκης όπως τα Αβδηρα, Αναστασιούπολη, Μαξιμιανούπολη, οι οποίες τότε απέκτησαν βυζαντινές ονομασίες, εκτός από μεγάλα αστικά κέντρα του 7^{ου} και 8^{ου} αιώνα την Μαρώνεια και την Τραϊανούπολη έμειναν με τις ίδιες ονομασίες της αρχαιότητας. Όμως, με την μεταβολή της αρχαίας πόλης σε βυζαντινό κάστρο κατά τον 9^ο αιώνα εμφανίστηκαν προβλήματα αναδιοργάνωσης των αστικών κέντρων διότι τα κάστρα είχαν έκταση περιορισμένη και υπήρχαν προβλήματα στη παροχή ασφάλειας στους αστικούς και αγροτικούς πληθυσμούς που ήταν εκτός των τειχών κάστρου (Μπακιρτζής – Τριαντάφυλλος, 1989).

Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους κατά τον 13^ο - 14^ο αιώνα εμφανίζεται μια νέα φάση στην εξέλιξη της βυζαντινής πόλης. Επειδή είχαν παρακμάσει ή καταστραφεί οι μεγάλες βυζαντινές πόλεις όπως Περιθεώριον (Αναστασιούπολη), Μασνούπολη (Μαξιμιανούπολη), Τραϊανούπολη, αναπτύχθηκαν μικρότερα κέντρα τοπικά σε οχυρές θέσεις ή κόμβους συγκοινωνιακούς όπως τα Κουμουζτηνά¹, η Βήρα και το Διδυμότειχο.

Κατά τον 14^ο αι. όταν το βυζάντιο συγκλονιζόταν από εμφύλιους πολέμους, η Θράκη έπαιρνε πληγές από καταστροφές και δηώσεις αλλά και από τις παρεμβάσεις των ξένων δυνάμεων, όπως των Οθωμανών. Όταν η Θράκη και το βυζάντιο δέχονταν επιθέσεις από τους Βούλγαρους και Σλάβους, οι Οθωμανοί με τις πολύτιμες εμπειρίες που απέκτησαν από τις επαφές τους με την Θράκη άρχισαν τις επιθέσεις τους για να την κατακτήσουν. Οι κατακτήσεις των Οθωμανών ξεκίνησαν περίπου γύρω στα

¹ Βλ. το υποκεφάλαιο 2.2.1

1300μ.Χ. Αφού κατέκτησαν την Καλλίπολη² το 1352 εκεί εγκαταστάθηκαν τα οθωμανικά στρατεύματα. Μετά από αυτό αποδυναμώθηκε η αμυντική ικανότητα της Θράκης και υποτάχθηκαν στους Οθωμανούς όλες οι αξιόλογες πόλεις της Ανατολικής Θράκης. Το 1357 οι νίκες των βυζαντινών στρατευμάτων σε μερικά μέτωπα σε συνδυασμό με τα εξωτερικά και εσωτερικά προβλήματα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ανάγκασαν τον σουλτάνο Ορχάν να συνάψει ειρήνη με τον βυζαντινό αυτοκράτορα. Τα όρια του βυζαντινού κράτους είχαν συρρικνωθεί σε μεγάλο βαθμό, ώστε περιελάμβαναν εκτός από τη Κωνσταντινούπολη, λίγες κωμοπόλεις και χωριά από τον Εύξεινο Πόντο και Προποντίδα. Η ειρήνη διακόπηκε το 1360- 1361 όταν ο Ιλπεγή πασά επιτέθηκε και κατέλαβε το Διδυμότειχο. Το 1362 στο θρόνο του Οθωμανικού στρατού ανέβηκε ο Μουράτ Α και άρχισαν οι επιθέσεις τους εναντίον της Θράκης. Στις παραμονές της πτώσης της Κωνσταντινούπολης έπεσαν και τα τελευταία βυζαντινά κάστρα της Θράκης. Σε αυτή τη φάση ακριβώς καταλήφθηκαν πρώτα η Αδριανούπολη και ύστερα η πόλη των Κομουτζηνών (1363), η Μαρώνεια, το Περιθεώριον, η Ξάνθεια. Κατά τα έτη 1374 -1375 ολόκληρη η Θράκη είχε καταληφθεί από τους Οθωμανούς (Μπακιρτζής – Τριαντάφυλλος, 1989).

Με την κατάλυση του Βυζαντίου, οι Οθωμανοί έποικοι εγκαταστάθηκαν στο πεδινό τμήμα της Θράκης. Ιδρύθηκαν νέες πόλεις, οι βυζαντινοί οικισμοί επεκτάθηκαν και μερικές βυζαντινές πόλεις παρήκμασαν. Κατά την επαναστατική περίοδο του 19^{ου} αι. των Ελλήνων για την ανεξαρτησία, ολοκληρώνεται και μορφοποιείται η μεταλλαγή του βυζαντινού ελληνισμού σε νεότερο ελληνισμό. Κατά τέλη του 19^{ου} αι. και αρχές 20^{ου} αι. η Θράκη υπήρξε πεδίο ανταγωνισμού των βαλκανικών δυνάμεων και της Τουρκίας, που βρισκόταν σε κρίση. Καθώς η Θράκη βρίσκεται κοντά στη Κωνσταντινούπολη, δεχόταν περισσότερες πιέσεις και εντονότερη τρομοκρατία από τους κατακτητές. Οι εκστρατείες των σουλτάνων γίνονταν μέσω της Θράκης καθώς περνούσαν τακτικά με πολυάριθμα στρατεύματα και προκαλούσαν ζημιές στις πόλεις και στους κατοίκους της. Η Θράκη, κατά το 1830, παραμένοντας υπόδουλη και μετά την απελευθέρωση των άλλων ελληνικών περιοχών, πρόβαινε συνεχώς σε ηρωικούς αγώνες εναντίον των Τούρκων κατακτητών και των Βουλγάρων επιδρομέων, με σκοπό την ενσωμάτωση της στον εθνικό κορμό. Το 1832, οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις, Ρωσία, Αγγλία και Πρωσία επιβάλλουν την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του

² Η Καλλίπολη αποτελούσε τότε το μεγαλύτερο διαπορθμευτικό κέντρο της Ευρώπης και της Ασίας.

ελληνικού κράτους. Το 1854 λαμβάνει χώρα ο πρώτος ρωσοτουρκικός πόλεμος, στον οποίο νίκησαν οι Τούρκοι και το 1877 – 78 ο δεύτερος πόλεμος, στον οποίο νικητές ήταν οι Ρώσοι και κατέλαβαν την Αδριανούπολη. Το τέλος των πολέμων αυτών οδήγησε στο συνέδριο του Βερολίνου.

Σύμφωνα με την Συνθήκη του Βερολίνου 1878, η περιοχή της βόρειας Θράκης ονομάστηκε Ανατολική Ρωμυλία ή Ρουμυλία και μετατράπηκε αυτή η θρακική περιοχή σε αυτόνομη επαρχία, υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Από το 13^ο αιώνα ήταν επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στην περιοχή κατοικούσαν Τούρκοι, Βούλγαροι και Έλληνες. Η περιοχή αυτή απέκτησε ημι-αυτόνομο καθεστώς με τη Συνθήκη του Βερολίνου το 1878 που αναθεώρησε την προ λίγων μηνών υπογραφείσα Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου 1878 μεταξύ της Ρωσίας και των Οθωμανών. Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου ήταν εκείνη που δημιούργησε τη “Μεγάλη Βουλγαρία” από τον ποταμό Δούναβη μέχρι την Θεσσαλονίκη και από τον Εύξεινο πόντο ως τον Σκάρδον (όρος της Γιουγκοσλαβίας), το Ελβασάν (πόλη της Αλβανίας) και το ελληνικό όρος Γράμμος. Με τους όρους της συνθήκης αυτής που τους υπαγόρευσαν οι ίδιοι Ρώσοι, η περιοχή της Θράκης, ειδικότερα το τμήμα της με σύνορα το Πόρτο Λάγος, την Κούλα (βουνό στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα), την Κιρτζαλί, την Αδριανούπολη και ως τον Εύξεινο Πόντο παραχωρήθηκαν στα εδάφη της Τουρκίας. Πέρα από την συνθήκη αυτή μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών (Αγγλία, Αυστρία, Ρωσία) υπογράφηκαν και άλλες συνθήκες, με αποτέλεσμα την ανατροπή της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου και την σύγκληση του ευρωπαϊκού συνεδρίου στο Βερολίνο στις 13 Ιουλίου 1878. Στο συνέδριο αντιπροσωπεύονταν η Ρωσία, η Αγγλία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Αυστροουγγαρία, η Ιταλία, η Τουρκία, το Ιράν και τα βαλκανικά κράτη (ως παρατηρητές). Έτσι με τους όρους της Συνθήκης περικόβονται τα σύνορα της Μεγάλης Βουλγαρίας και ιδρύεται αυτόνομη επαρχία η Ανατολική Ρωμυλία. Αργότερα με τη Συνδιάσκεψη του Βουκουρεστίου 1886, η Ανατολική Ρωμυλία ενώθηκε με την Βουλγαρία (Θεωχαρίδη, 1995).

Λίγο πριν από τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο, ιδρύθηκε στην Δυτική Θράκη η “Δημοκρατία της Δυτικής Θράκης”, ένα μικρό, προσωρινό κράτος που υπήρχε από τις 31 Αυγούστου έως τις 25 Οκτωβρίου του 1913. Το κράτος περιλάμβανε όλη την Δυτική Θράκη, από τον Έβρο μέχρι τον Νέστο ποταμό, συμπεριλαμβανομένης της βουλγαρικής Ροδόπης στα βόρεια και στα νότια έφτανε ως το Αιγαίο Πέλαγος.

Ιδρύθηκε ως αποτέλεσμα μίας επανάστασης των Τούρκων και Πομάκων της περιοχής, ενάντια στα βουλγαρικά κατοχικά στρατεύματα. Ο σκοπός ίδρυσης του κράτους ήταν η ένταξη του, αργότερα, στην Τουρκία.

Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος επέφερε την ήττα της Τουρκίας. Η λήξη του πολέμου ορίζεται με τη συνθήκη του Λονδίνου (30/05/1913), σύμφωνα με την οποία ορίζονται τα τουρκικά σύνορα στον Έβρο, ενώ συνεχίζουν να ανήκουν στα τουρκικά εδάφη η Ανατολική Θράκη και η Αδριανούπολη. Επίσης, όλα τα εδάφη δυτικά από τον ποταμό Έβρο παραχωρούνται στους Συμμάχους, ενώ όσον αφορά στη διαμονή των νέων εδαφών ανάμεσα στους Συμμάχους δεν υπάρχει σαφής πρόνοια στη συνθήκη του Λονδίνου.

Μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο 1914-1918 ελληνικά και συμμαχικά στρατεύματα κατέλαβαν την Θράκη και πραγματοποιήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση επί της προεδρίας του Ελ. Βενιζέλου η διεθνής επανένταξη της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα (1920).

Κατά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο το 1940 η Ιταλία εισβάλλει στην Ελλάδα και το 1941 μαζί με τα γερμανικά στρατεύματα και βοήθεια από την Βουλγαρία, καταλαμβάνουν την Ελλάδα. Σε αντάλλαγμα βοήθειας όλη η Δυτική Θράκη και η Ανατολική Μακεδονία, παραχωρήθηκαν στις βουλγαρικές δυνάμεις. Μετά το τέλος του πολέμου και την οριστική διαμόρφωση των κρατικών ορίων Ελλάδας, Βουλγαρίας, Τουρκίας με τις συνθήκες του Βερολίνου, των Σεβρών και της Λωζάννης από το 1885 έως 1923 το ευρύ γεωγραφικό διαμέρισμα της Θράκης διακρίνεται σε Ανατολική Ρωμυλία ή Βόρεια Θράκη (σημερινή Νότια Βουλγαρία), σε Ανατολική Θράκη (Ευρωπαϊκή Τουρκία) και σε Δυτική Θράκη, δηλαδή το βορειοανατολικότερο τμήμα της Ελλάδας, που κατέχουν οι νομοί Έβρου, Ροδόπης και Ξάνθης (Μπακιρτζής – Τριαντάφυλλος, 1989).

Εκτός από την Συνθήκη του Βερολίνου όπου υπό των όρων της οποίας διαμορφώθηκαν για τότε τα όρια της Βουλγαρίας, Ελλάδας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και οι Συνθήκες του Νεϊγύ (1919) και των Σεβρών (1920) είναι εντούτοις σημαντικές για την Δυτική Θράκη. Η συνθήκη του Νεϊγύ υπογράφεται το 1919 μετά την λήξη του Α' Παγκοσμίου πολέμου. Με τη συνθήκη αυτή η Βουλγαρία εγκαταλείπει την ακτή του Αιγαίου ως τον Έβρο, περιοχή που προσαρτάται στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα πραγματοποιείται αμοιβαία ανταλλαγή μεταξύ της Ελλάδας και

Βουλγαρίας. Παρόλο που είχε τελειώσει ο πόλεμος, η Θράκη δεν πέρασε αμέσως σε ελληνική διοίκηση, διότι καταλήφθηκε από την Entente³, και σαν αποτέλεσμα, η συμμαχία αυτή παραχώρησε στη δημιουργία ενός ιδιότυπου προτεκτοράτου, της Διασυμμαχικής Θράκης. Η γαλλική διοίκηση προχώρησε στην αποδοχή των διορισμένων εκπροσώπων από την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και την Τουρκία, καθώς και στη δημιουργία μιας διοικητικής επιτροπής που αποτελούνταν από αντιπροσώπους των διαφόρων εθνότητων. Συγκεκριμένα περιελάμβανε έναν Αρμένιο, έναν Εβραίο, τρεις Έλληνες, τρεις Τούρκους, τρεις Βούλγαρους και έναν εκπρόσωπο των Ευρωπαίων κατοίκων της περιοχής. Η επιτροπή αυτή προχώρησε σε ψηφοφορία για την επιλογή της καινούργιας διοίκησης. Εκτός από τους Βούλγαρους, οι υπόλοιποι είχαν ήδη την εμπειρία της Δημοκρατίας της Θράκης που είχε εξασφαλίσει έστω και λίγη εμπιστοσύνη και συνύπαρξη. Έτσι σε συνδυασμό με τις διπλωματικές παρεμβάσεις της κυβέρνησης του Ελευθέριου Βενιζέλου έφεραν τη συντριπτική επικράτηση της ελληνικής διοίκησης στη ψηφοφορία, με τις ψήφους των εννέα αντιπροσώπων πλην των Βουλγάρων. Η διαδικασία αυτή οδήγησε τελικά στην ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα στις 14 Μαΐου του 1920⁴ (Ξυδά – Φελεμέγκα – Φουτσιτσιή, 2005).

Λίγο μετά την συνθήκη του Νεϊγύ, οι διπλωματικές ενέργειες της ελληνικής πλευράς, προχώρησε την Ελλάδα το 1920 στην υπογραφή μιας νέας συνθήκης, της Συνθήκης των Σεβρών. Σύμφωνα με την συνθήκη του αυτή, η Ελλάδα παίρνει την Ανατολική Θράκη με την χερσόνησο της Καλλιπόλεως μέχρι την γραμμή της Τσατάλτζας, τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος. Ταυτόχρονα προβλεπόταν ότι τα παράλια της Μ. Ασίας θα προσαρτηθούν στα ελληνικά εδάφη, μέσα στο διάστημα των πέντε επόμενων χρόνων. Όμως στην Μικρά Ασία έμενε πάντοτε η τουρκική αντίσταση, που δεν είχε συντριβεί ολοκληρωτικά, έτσι ο ελληνικός στρατός το 1922 αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Μ. Ασία νικημένος. Ως αποτέλεσμα αυτής της μικρασιατικής καταστροφής η Συνθήκη της Λωζάννης 1923, έρχεται να αντικαταστήσει την αντίστοιχη των Σεβρών.

³ Ήταν σύστημα συμμαχιών του 1898, 1905 με κύριο σκοπό την έξοδο της Γαλλίας από την πολιτική της απομόνωσης και το οποίο στηρίζονταν σε διμερείς συμφωνίες μεταξύ Γαλλίας-Αγγλίας, Αγγλίας-Ρωσίας, Ρωσίας-Γαλλίας (<http://www.translatum.gr/forum>)

⁴ Μετά την ένωση της Θράκης στην Ελλάδα, σχηματίστηκαν δύο νομοί στην Δυτική Θράκη. Ο νομός Ροδόπης περιέλαβε τις υποδιοικήσεις Κομοτηνής και Ξάνθης, και ο νομός Έβρου περιέλαβε τις υποδιοικήσεις Αλεξανδρούπολης, Σουφλίου, Διδυμότειχο, Κυψέλων και Αίνου.

Στις 14 Ιουλίου 1923 ανάμεσα στην Ελλάδα και Τουρκία υπογράφηκε η Συνθήκη της Λωζάννης. Υπό των όρων της νέας συνθήκης, εκτός από την Μ. Ασία, παραχωρήθηκαν στην Τουρκία η Ανατολική Θράκη και τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος, ενώ ο ποταμός Έβρος ορίστηκε σύνορο ανάμεσα στα δύο κράτη. Επίσης, με ειδική σύμβαση καθορίστηκε η ανταλλαγή των ελληνοτουρκικών πληθυσμών.

2.2 Ιστορία της πόλης της Κομοτηνής

Όσο η ιστορία της Κομοτηνής τόσο και η ιστορία της γύρω περιοχής της αποτελούν σημαντικά χρονικά στίγματα για αυτήν αλλά και για την Δυτική Θράκη.

2.2.1 Η ονομασία της πόλης

Η προέλευση του ονόματος της Κομοτηνής ταλαιπωρεί αρκετά χρόνια τους ιστορικούς, διότι η πόλη, κατά το παρελθόν, δεν είχε την σημερινή ονομασία, τόσο οι παλιότερες ονομασίες όσο και οι μύθοι καταγωγής του ονόματος της ποικίλουν από πηγή σε πηγή. Μια εκδοχή που σώζεται από την περίοδο της ελληνικής αρχαιότητας είναι το όνομα της κόρης του ζωγράφου Παράσσιου, η Κομοτηνή. Κατά την βυζαντινή εποχή το όνομα της πόλης ήταν “Κουμουτζηνά” αλλά και “Kymartjina”, “Commercine” από αυτές τις ονομασίες που διατυπώθηκαν η πιο έγκυρη θεωρείται τα Κουμουτζηνά που υποδηλώνει τα κτήματα κάποιου με το επίθετο Κουμουτζής. Αντίστοιχα, έχουμε τα βυζαντινά τοπωνύμια Στεφανηνά, Χουδίνα κ.ά. Την εποχή των οθωμανικών κατακτήσεων η ονομασία της πόλης όπως άλλωστε και ίδια η πόλη, πέρασαν από αρκετές δοκιμασίες, η πόλη από τα Κουμουτζηνά μετονομάστηκε σε Γκιουμουλτζίνε στα οθωμανικά και σε Γκιουμουλζίνα στα ελληνικά με τους οποίους είναι γνωστή σε όλη την διάρκεια της τουρκοκρατίας. Μια άλλη εκδοχή προτάθηκε από τον Οθωμανό περιηγητή Εβλιγιά Τσελεμπή, κατά τον οποίο η ονομασία “Gümülcine” ή “Gümürçine” (Γκιουμουλτζίνε) ή (Γκιουμουρτζίνε) προέρχεται από την εγκατάσταση στην περιοχή κάποιου Εβραίου με το κινέζικο όνομα “Gümlü Çin” (Γκιουμλού Τσίν), ο οποίος ανέπτυξε τον οικισμό έξω από τα τείχη του κάστρου και για το λόγο αυτό το ονόμασε “Γκιουμουλτζίνε”. Με την απελευθέρωση της Θράκης το 1920 η ονομασία της Γκιουμουλτζίνας αποκαταστάθηκε με την “Gumurtjina”, ενώ μετά από πέντε χρόνια, ονομάστηκε στη λόγια μορφή της “Κομοτηνή”, η οποία χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα (Βιζακςι, 2003).

Η ιστορία της ξεκινάει από τα τελευταία χρόνια του Βυζαντίου. Τότε η Θράκη ήταν διάσπαρτη με οχυρά κατά μήκος της Εγνατίας Οδού. Ανάμεσα σ'αυτά ήταν και ένα

που αποτέλεσε τον πυρήνα μιας μικρής πόλης των Κουμουτζηνών ή Γκιουμουλτζίνας ή Κομοτηνής. Τα αρχαιολογικά ευρήματα της εποχής εκείνης μαρτυρούν την ύπαρξη ενός οικισμού στην περιοχή ήδη από τον 2^ο αιώνα μ.Χ., επιπλέον κομμάτια από το σωζόμενο παλαιό τοίχος του Βυζαντινού φρουρίου της Κομοτηνής αποδεικνύουν την ύπαρξη πόλης κατά τον 4^ο αιώνα μ.Χ. (<http://www.tol.gr/istkom.htm>).

Οι επόμενες μαρτυρίες καταγράφονται στις αρχές του 13^{ου} αιώνα, όταν καταλαμβάνονται τα φρούρια της περιοχής της σημερινής Κομοτηνής⁵ από τους Βούλγαρους. Το 1207 καταστράφηκε και η Μαξιμιανούπολη από τους Βούλγαρους, το βασικότερο Βυζαντινό φρούριο (πόλη) της περιοχής. Ένα μέρος από το πληθυσμό της πόλης που κατάφερε και σώθηκε από τις σφαγές των Βουλγάρων κατέφυγε στο φρούριο της Κομοτηνής αναζητώντας προστασία και ασφάλεια. Με την εγκατάσταση των κατοίκων της Μαξιμιανούπολης στο φρούριο της Κομοτηνής και με τη συνεχή αύξηση του πληθυσμού της, εξελίχθηκε σε σημαντική πόλη της περιοχής (<http://el.wikipedia.org>).

Σχεδόν μετά από έναν αιώνα, το 1331 η τότε Κομοτηνή αναφέρεται από τον Ιωάννη ΣΤ' Καντακουζηνό την ως Κουμουτζηνά, ενώ το 1332 ο Ανδρόνικος Γ' Παλαιολόγος στρατοπέδευσε στα Κουμουτζηνά προκειμένου να αντιμετωπίσει τον ηγεμόνα της Σμύρνης Ομούρ στο χωριό Παναγία κοντά στη Μονή Παναγίας Βαθυρρύακος (σημερινά *Φατύρρυακα*), αλλά τελικά ο Ομούρ αποχώρησε χωρίς μάχη. Το 1341 ο ιστορικός Νικηφόρος Γρηγοράς την αναφέρει με το σημερινό της όνομα, ως "Κομοτηνή". Το 1343, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου μεταξύ Ιωάννη ΣΤ' Καντακουζηνού και Ιωάννη Ε' Παλαιολόγου, η Κομοτηνή μαζί με τα γειτονικά φρούρια Ασωμάτου, Παραδημής, Κρανοβουνίου και Στυλαρίου, προσχωρούν στην παράταξη Καντακουζηνού. Στην Κομοτηνή κατέφυγε ο Ιωάννης ΣΤ' Καντακουζηνός το 1344 για να διασωθεί μετά από μάχη με τα στρατεύματα του Ομούρ και του Βούλγαρου συμμάχου του, Μομιτζίλου κοντά στην κατεστραμμένη ήδη Μαξιμιανούπολη (<http://el.wikipedia.org>).

Ο εμφύλιος πόλεμος του 1343 μ.Χ. ήταν η αρχή του τέλους για την πόλη. Είχαν ήδη ξεκινήσει οι κατακτήσεις των Οθωμανών περίπου γύρω στο 1300 μ.Χ. Η βαθμιαία διείσδυση τους κατά τον 13^ο και 14^ο αιώνα στη Μικρά Ασία πραγματοποιήθηκε και

⁵ Διότι δεν αναγνωρίζουμε την ονομασία της τότε Κομοτηνής

στη Θράκη. Μετά το 1354 μ.Χ. οι Οθωμανοί εισβάλλουν στο εσωτερικό της Θράκης. οι ελληνικοί πληθυσμοί της περιοχής αναγκάζονται να αναζητήσουν τρόπους σωτηρίας και καταφεύγουν σε ορεινές και δύσβατες περιοχές της Θράκης. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία ενισχύει πληθυσμιακά πόλεις σε κομβικά και στρατηγικά σημεία των εδαφών της χρησιμοποιώντας μετακινήσεις πληθυσμών.

2.2.2 Η κατάκτηση των Κουμουτζηνών από τους Οθωμανούς

Σύμφωνα με τις οθωμανικές πηγές, δεν υπάρχει μια έγκυρη ημερομηνία της κατάκτησης της πόλης αλλά ούτε και έγκυρη πληροφορία, για το, από “ποιους” πήραν την πόλη. Από τις πηγές αυτές φαίνεται ότι η κατάκτηση των Κουμουτζηνών έγινε μετά την κατάκτηση της Αδριανούπολης, αφού ο κατακτητής Εβρένος Μπέη μετά την κατάκτηση της Αδριανούπολης από τον Σουλτάνο Μουράτ, μετά από ένα χρόνο κατέκτησε τα Κουμουτζηνά δηλαδή ανάμεσα στο 1362- 1363. Ως ημερομηνία της κατάκτησης της πόλης σήμερα σε ελληνικές και σε διεθνές πηγές θεωρείται το 1363 μ.Χ. (Βιζακί, 2003).

Έτσι το 1363 ο Γαζή Εβρένος Μπέη κατάκτησε και προσάρτησε την πόλη στην οθωμανική αυτοκρατορία, όπου εκεί παρέμεινε για ολόκληρους πεντέμισι αιώνες. Την περίοδο αυτή μεταβάλλεται το όνομα της πόλης σε “Gümülçine”. Βέβαια στο διάστημα αυτό πολλά πράγματα άλλαξαν. Γύρω στα τέλη του 17^{ου} αιώνα περίπου το 1676 η Οθωμανική Αυτοκρατορία εξισλαμίζει τους Πομάκους της Ροδόπης, ενώ οι συνθήκες ζωής των χριστιανών γίνονται αφόρητες. Στην Γκιουμουλτζίνα του 19^{ου} αιώνα κατοικούν Οθωμανοί, Έλληνες, Αρμένιοι και Εβραίοι. Το 1830 η ελληνική επανάσταση, η οποία προκάλεσε σοβαρό ρήγμα στα θεμέλια της οθωμανικής αυτοκρατορίας αλλά και οι μεταρρυθμίσεις του Χαττί Χουμαγιούν αφύπνισαν τον λαό. Κατά το 1867, η Θράκη διαιρέθηκε διοικητικά, σύμφωνα με το νόμο περί βιλαετιών του 1864, στα βιλαέτια της Κωνσταντινούπολης και της Αδριανούπολης. Στο πλαίσιο αυτών των διοικητικών διαιρέσεων η Γκιουμουλτζίνα ήταν στην αρχή έδρα υποδιοίκησης και υπαγόταν στη Καλλίπολη.

Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1877-78) έφερε και πάλι χιλιάδες Τούρκους πρόσφυγες στη περιοχή της Γκιουμουλτζίνας. Κατά τον Ρωσικό πόλεμο όταν τα ρωσικά στρατεύματα έφτασαν στη Θράκη, πραγματοποιήθηκε στην Γκιουμουλτζίνα μια εγκάρδια συνεννόηση των χριστιανών και μουσουλμάνων. Το αποτέλεσμα της συνεργασίας ήταν η προστασία των μουσουλμάνων κατά την κάθοδο του ρωσικού

στρατού και η προστασία των χριστιανών κατά την επάνοδο των τουρκικών αρχών μετά την αποχώρηση των Ρώσων.

Το 1899 το μέγεθος της, την κάνει έδρα διοίκησης στο πλαίσιο της διοικητικής οργάνωσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η διοικητική αυτή εξέλιξη και “προαγωγή” της πόλης, συντέλεσε στην αύξηση της σημασίας της ως εμπορικού, οικονομικού και διοικητικού κέντρου (Κουτσούκος, 2000).

Στα τέλη του 19ου αι. και στις αρχές του 20ου οι Έλληνες της Κομοτηνής κατέχουν τα σκήπτρα του εμπορίου. Οι έλληνες έμποροι διακινούν κυρίως καπνό και σιτηρά και αρχίζουν να πλουτίζουν αγοράζοντας μεγάλα αγροκτήματα (Φατύργιακα, Κιρτσιφλίκ, Ορτατζί) και κτίζοντας τους πρώτους ατμόμυλους⁶ και τα πρώτα αρχοντικά.

Την ήττα της Τουρκίας στον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο (1912 - 13) και την κατάληψη της Κομοτηνής από τους βούλγαρους (14 Μαΐου 1913), ακολούθησε ο Β΄ Βαλκανικός πόλεμος (1913) ο οποίος οδήγησε τη Βουλγαρία στην ήττα. Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου όμως στέρησε για άλλη μια φορά την ελευθερία από τους Θράκες και την Γκιουμουλτζίνα. Η Συνθήκη Βουκουρεστίου (1913) είναι η συνθήκη ειρήνης που συνυπογράφηκε μεταξύ των Βασιλείων της Ελλάδας, της Ρουμανίας, της Σερβίας, και του Μαυροβουνίου αφενός και της Βουλγαρίας αφετέρου. Με τη συνθήκη αυτή δόθηκε τέλος στο Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο ακριβώς μετά την ήττα της Βουλγαρίας.

Αμέσως μετά την υπογραφή της συνθήκης, στις 30 Αύγουστου του 1913 με κοινή σύμπραξη μουσουλμάνων και χριστιανών κατοίκων της Θράκης, όπως προαναφέρθηκε, δημιουργείται το αυτόνομο κράτος με πρωτεύουσα την Γκιουμουλτζίνα, η Δημοκρατία της Δυτικής Θράκης, με μουσουλμάνο πρόεδρο. Η κήρυξη αυτής της αυτονομίας πραγματοποιήθηκε έπειτα από σχετικές συνεννοήσεις της ελληνικής και της τουρκικής πλευράς, καθώς και εκπροσώπων του χριστιανισμού και του μουσουλμανικού στοιχείου της Δυτικής Θράκης. Το αυτόνομο κρατίδιο περιλάμβανε το Κοσουκαβάκ, (Krymonrad), Μεστανλί (Momchilgrad), Κιρτζααλί (Κίρτζαλι), την Γκιουμουλτζίνα, İskeçe (Ξάνθη), το Δεδε – Αγάτς (Αλεξανδρούπολη), το Σουφλού (Σουφλί), το Φερετζίκ (Φέρες), ενώ τα δυτικά της σύνορα έφταναν μέχρι τον ποταμό Καρασού. Η Δυτική Θράκη διαιρέθηκε σε τρεις τομείς την Γκιουμουλτζίνα, το Δεδε – Αγάτς και το Σουφλί είχαν χριστιανούς

⁶ Οι ατμόμυλοι βρίσκονταν στην σημερινή θέση του Πολυλειτουργικού Κέντρου της Κομοτηνής, όπου η ανατολική όψη του σύγχρονου αυτού κτιρίου έχει την μορφή ατμόμυλου.

προέδρους. Το αυτόνομο αυτό κρατίδιο είχε διάρκεια ζωής μόνο τρεις μήνες για το λόγο αυτό δεν πρόλαβε να αναγνωρισθεί από τα άλλα κράτη. Όμως, όσο υπήρχε λειτούργησε σαν πραγματικό κράτος, επέβαλε την φορολογία δεκάτης⁷, διάφορους δασμούς και μισθοδοτούσε κανονικά τους υπαλλήλους. Είχε δημιουργήσει τον δικό του στρατό που αποτελούνταν από πεζικό και ιππικό, στο σύνολο του είχε 29.170 στρατιώτες, από τους οποίους οι περισσότεροι ήταν ντόπιοι, πρόσφυγες από τα Βαλκάνια που ήρθαν να υπηρετήσουν εθελοντικά. Ωστόσο, τα μέλη της προχώρησαν στην σύσταση δύο πολυμελών επιτροπών, μιας εθνικής που απαρτιζόταν από 25 άτομα και μιας διοικούσας επιτροπής 16 ατόμων, καθώς και τριών υπουργείων (διευθύνσεων) αρμόδιων για τη στρατιωτική, τη δικαστική και την οικονομική οργάνωση του τόπου, με ισότιμη συμμετοχή του χριστιανικού και του μουσουλμανικού στοιχείου. Επίσης, για να μαθευτεί η ανεξαρτησία του κράτους σε όλο τον κόσμο, έκαναν προσπάθειες για την έκδοση μιας Γαλλοτουρκικής εφημερίδας “independent” αλλά δεν τα κατάφεραν. Σημαντική ήταν και η έκδοση του γραμματόσημου της Δημοκρατίας της Δυτικής Θράκης, καθώς η χρήση του Βουλγαρικού και του Ελληνικού είχαν ακυρωθεί. Όσο για τις πολιτικές των χωρών που επηρέασαν την ύπαρξη αυτού του κρατιδίου, η Ελλάδα υποστήριζε την αυτονομία της Δυτικής Θράκης, ωστόσο η ίδια με την βούληση της είχε παραχωρήσει την πόλη της Αλεξανδρούπολης και το λιμάνι, στα σύνορα του κράτους με σκοπό την αποφυγή συνεργασίας των Οθωμανών και Βουλγάρων. Ενώ η Βουλγαρία και η Οθωμανική Αυτοκρατορία για τα πολιτικά τους συμφέροντα ήθελαν την κατάρρευση της Δημοκρατίας της Δυτικής Θράκης. Με την συνθήκη του Βουκουρεστίου (10/08/1913) και της Κωνσταντινούπολης (16/9/1913) η Γκιουμουλτζίνα όπως και όλη η Θράκη παραχωρούνται στους Βούλγαρους. (Yilmaz, 1991)

Την 14η Μαΐου του 1920, μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και την ήττα της Βουλγαρίας, η Γκιουμουλτζίνα - όπως και όλη η Θράκη - ενσωματώθηκε στην Ελλάδα. Την ίδια μέρα ο ελληνικός στρατός εισβάλλει στη Γκιουμουλτζίνα υπό τις διαταγές του στρατηγού Ε. Ζυμβρακάκη. Στις 15 Μαΐου 1920 κυκλοφόρησε τρίγλωσση προκήρυξη στα ελληνικά, στα βουλγαρικά και στα τουρκικά περί ισονομίας και ισοπολιτείας. Αυτή την περίοδο αλλάζει και το όνομα της από

⁷ Είναι ένας φόρος που αντιστοιχεί στο ένα δέκατο επί του συνόλου της ετήσιας παραγωγής ενός αγαθού, συνήθως αγροτογεωργικού, μία πρακτική εξαιρετικά προσφιλή κατά τους οθωμανικούς χρόνους.

Γκιουμουλτζίνα σε “Κομοτηνή”⁸. Έτσι την παραδώσει ο βυζαντινός ιστορικός Νικηφόρος Γρηγοράς και το όνομα αυτό χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα. Η πόλη διοικείται από διοικητικό Συμβούλιο και Δήμαρχο και στα 24 μέλη της Δ.Σ. καθρεπτίζεται η εθνοτική κατάσταση της πόλης. Η Κομοτηνή, όπως και η Δυτική Θράκη παραμένουν υπό ελληνική διοίκηση από την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών (1920), και με την Συνθήκη της Λωζάννης (1924) αποτελούν κομμάτι του ελληνικού κράτους.

2.3 Ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της Κομοτηνής μέσα από την ιστορική εξέλιξη

Σημαντικό είναι να αναφέρουμε την ιδιαιτερότητα που κάνει την πόλη της Κομοτηνής ενδιαφέρουσα και δυναμική. Ο πληθυσμός της Κομοτηνής αποτελεί μια κοινωνία μοναδικής συνθετότητας και ιδιαιτερότητας. Αυτό οφείλεται στην ιδιαίτερη ιστορική εξέλιξη της περιοχής. Αυτός ο παράγοντας σε συνδυασμό με τη γεωγραφική θέση της πόλης, την γειτνίαση με άλλες χώρες, τις πολλαπλές ιστορικές στιβάδες και τις σκόπιμες πολιτικές ή ακόμα και αυθόρμητες εξελίξεις, έχουν δημιουργήσει ένα κοινωνικό – πολιτικό – θρησκευτικό μίγμα από Τουρκογενείς, Χριστιανούς, Μουσουλμάνους, Πομάκους, Αθίγγανους που είναι οι πιο σημαντικές εθνοπολιτισμικές ομάδες που ζουν και κατοικούν στην Κομοτηνή. Όμως υπάρχουν και άλλες πληθυσμιακές ομάδες: αυτή των Εβραίων και αυτή των Αρμένιων, που έστω και σε μειοψηφία συνεχίζουν να αποτελούν κατοίκους της Κομοτηνής εδώ και πολλά χρόνια. Στη συνέχεια της παρούσας εργασίας ακολουθεί ανάλυση των εθνοπολιτισμικών αυτών ομάδων.

2.3.1 Πολιτικές απέναντι στη Μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης

Η Μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης, είναι η μόνη μειονότητα εντός Ελληνικής επικράτειας που αναγνωρίζει επίσημα το Ελληνικό κράτος. Στη μειονότητα ανήκουν οι μουσουλμάνοι της Θράκης (Αλεξανδρούπολης, Κομοτηνής, Ξάνθης) οι οποίοι ήταν εγγενείς στην περιοχή κατά την διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πολύ πριν γίνει η περιοχή τμήμα του Ελληνικού κράτους το 1912 –

⁸ Μετά την απελευθέρωση της 1920 γραφόταν με –i- «Κομοτινή» ενώ αργότερα γράφτηκε στη λόγια μορφή της «Κομοτηνή».

1913. Η παρουσία της σημερινής μουσουλμανικής μειονότητας στην Θράκη είναι αποτέλεσμα των ρυθμίσεων της Συνθήκης της Λωζάννης του 1923 όπου προέβλεπε υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, με εξαίρεση τους Τούρκους μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης και τους Έλληνες χριστιανούς της Κωνσταντινούπολης. Το κριτήριο ανταλλαγής πληθυσμών ήταν η θρησκεία και ο καθορισμός των μη ανταλλάξιμων πληθυσμών ως μειονοτικών έγινε με όρους θρησκευτικούς. Η σύμβαση αναφερόταν στα δικαιώματα προστασίας των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων στην Τουρκία και στα αντίστοιχα της μουσουλμανικής μειονότητας στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την σύμβαση αυτή και οι δυο μειονότητες έχουν ίσα δικαιώματα αντίστοιχα με τους υπηκόους της Τουρκίας και της Ελλάδας. Επίσης, δίνεται το δικαίωμα της χρήσης της μητρικής τους γλώσσας αλλά και να αναπτύσσουν και να συνεχίσουν τη ζωή τους σύμφωνα με τα ήθη και έθιμα που προβλέπει η θρησκεία τους. Η κάθε κυβέρνηση (Τούρκικη – Ελληνική) είναι υποχρεωμένη να παρέχει προστασία στα υπάρχοντα θρησκευτικά, φιλανθρωπικά, πολιτιστικά, εκπαιδευτικά ιδρύματα αλλά και να παρέχεται στη μειονότητα η κάθε ευκολία και άδεια περί ιδρύσεως νέων τέτοιων ιδρυμάτων (Θεωχαρίδη, 1995)

Η μειονότητα της Δυτικής Θράκης ορίστηκε ως μουσουλμανική ανεξάρτητα από τη φυλή στην οποία ανήκουν ή την γλώσσα την οποία μιλούν τα μέλη της. Η πλειοψηφία του πληθυσμού ανήκει στη θρησκεία του Ισλάμ, η χρήση του ισλαμισμού αποτέλεσε βασικό χαρακτηριστικό τους και διασφάλισε τις ιδιαιτερότητες αυτής της κοινωνίας. Η μουσουλμανική μειονότητα, ιστορικά προέρχεται από τρεις διαφορετικές εθνοτικές και γλωσσικές ομάδες: τους τουρκόφωνους μουσουλμάνους τουρκικής καταγωγής (μειονοτικούς Τούρκους), τους Πομάκους και τους Τσιγγάνους. Η μειονότητα αποτελεί φυλετικά και γλωσσικά ανομοιογενές πληθυσμιακό στρώμα, οι Τουρκογενείς αποτελούν το 47,37%, οι Πομάκοι 31,58% και οι Αθίγγανοι το 21,05 % των μουσουλμάνων της Θράκης. Όσο για τον πληθυσμό της μειονότητας της Θράκης που κατοικεί στην Κομοτηνή, οι Τουρκογενείς αποτελούν το 57,60%, οι Πομάκοι 26,0% και οι Αθίγγανοι 16,05%. Στον Νομό Ροδόπης και στην πόλη της Κομοτηνής είναι εγκαταστημένο το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού της μουσουλμανική μειονότητας.

Ο συνολικός πληθυσμός της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης είναι περίπου 103.000, ο πληθυσμός αυτός συνυπάρχει εδώ και 87 χρόνια ειρηνικά με τους χριστιανούς Έλληνες της Θράκης. Παρόλες τις θρησκευτικές διαφορές που υπάρχουν

ανάμεσα στις δυο κοινωνίες των θρησκευτικών – εθνοτικών ομάδων υπάρχει μια αρμονική φιλική σχέση. Ωστόσο, οι ιστορικοί παράγοντες και ανταγωνισμοί των Ελλήνων και Τούρκων εξακολουθούν να επηρεάζουν αρνητικά τις πολιτικές της ελληνικής κυβέρνησης προς την μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης (Chousein,2005). Μετά την Συνθήκη της Λωζάννης από το 1923 μέχρι το 1950 σύμφωνα με τους ερευνητές, η Ελλάδα διατήρησε με αξιοπρέπεια τους όρους της σύμβασης για την προστασία της μειονότητας, αλλά μετά το 1955 οι συνθήκες για την μειονότητα είχαν αλλάξει, οι εκ τότε κυβερνήσεις ξεκίνησαν να εφαρμόζουν περιοριστικές πολιτικές για την μειονότητα και για περίπου 50 χρόνια τα μέλη της μειονότητας βρίσκονταν σε δυσάρεστη κατάσταση διότι με τις αλλαγές και τις παραβιάσεις⁹ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, είχε αλλάξει τελείως ο τρόπος ζωής τους (Chousein,2005 , Salim Gökçen).

Το βασικότερο πρόβλημα που προκάλεσε εντάσεις ήταν η κρατική πολιτική που εφαρμόστηκε η οποία προέβλεπε την αφαίρεση της ελληνικής υπηκοότητας από τα μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας. Η αφαίρεση γινόταν σύμφωνα με το αρ 19 του Ν. 3370/1955, και απευθυνόταν σε πολίτες με ελληνική υπηκοότητα αλλά με μη ελληνική εθνική καταγωγή, οι οποίοι σαν αποτέλεσμα έφευγαν από την Ελλάδα με πρόθεση να μην ξαναγυρίσουν. Η διάταξη αυτή προκάλεσε οργή και αντιδράσεις σε μουσουλμανικό πληθυσμό σε μεγάλο βαθμό. Από το 1955 έως το 1998, ο αριθμός αφαίρεσης υπηκοοτήτων έφτασε τους 46.638 (Λαλένης, Φραγκόπουλος, Κιοσσές, Κηπουρός, αδημοσίευτο κείμενο 2010).

Η μειονότητα δεν αντιμετώπιζε μόνο προβλήματα ταυτότητας αλλά μες στην καθημερινή ζωή της είχαν αρχίσει να αναπτυχθούν πολλά εμπόδια. Οι πολίτες της μειονότητας –που στην μεγάλη πλειοψηφία τους ήταν γεωργοί- δεν μπορούσαν να βγάλουν δίπλωμα οδήγησης για γεωργικά μηχανήματα, να πάρουν άδεια κυνηγιού, και να προσληφθούν στο δημόσιο (με εξαίρεση τους μειονοτικούς δασκάλους). Οι λίγοι απόφοιτοι ανώτατων σχολών, είτε της Ελλάδας είτε της Τουρκίας, συναντούσαν μεγάλα γραφειοκρατικά προβλήματα στο να βγάλουν άδεια εργασίας και στις

⁹ Σύμφωνα με τις ρυθμίσεις της Λωζάννης τα θρησκευτικά, πολιτιστικά, εκπαιδευτικά ιδρύματα προστατεύονταν από τις κυβερνήσεις των χωρών που ανήκουν οι μειονότητες. Στην Κομοτηνή και Ξάνθη υπάρχουν ιδρύματα των Συλλόγων Νεολαίας Μουσουλμάνων Τούρκων που δημιουργήθηκαν το 1928. Την περίοδο του 1988 κλείστηκαν από την Ελληνικό κράτος λόγω του ότι οι τίτλοι των ιδρυμάτων περιείχαν την λέξη ‘Τούρκοι’.

συναλλαγές τους με το Δημόσιο (εφορίες κλπ.) (Λαλένης, Φραγκόπουλος, Κιοσσές, Κηπουρός, αδημοσίευτο κείμενο 2010).

Όσο για τη θέληση/δικαίωμα τους να αποκτήσουν ιδιοκτησία σε γη αντιμετώπιζαν πολλά γραφειοκρατικά εμπόδια. Με τον νόμο 1366/1938¹⁰ που έθετε περιορισμούς στην αγορά γης από την μειονότητα ήταν σχεδόν αδύνατη η αγορά γης από πολίτες της μειονότητας, η έκδοση οικοδομικών αδειών, και η έκδοση αδειών για επισκευές παλιών σπιτιών, τζαμιών κλπ. Ενώ η αγορά γης και ακινήτων της μειονότητας από χριστιανούς επιδοτείτο με ευνοϊκά δάνεια (Chousein, 2005). Επίσης, γινόντουσαν απαλλοτριώσεις περιουσιών της μειονότητας σε μεγάλη κλίμακα, και συχνά σε γη υψηλής γεωργικής παραγωγικότητας. Το κυριότερο παράδειγμα αποτελεί η εγκατάσταση ζωνών παραγωγικών ή εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στην Δυτική Θράκη το 1972 (βιομηχανική περιοχή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο στην Κομοτηνή) η οποία γινόταν κατα κανόνα βασιζόταν σε απαλλοτριώσεις γης μειονοτικής ιδιοκτησίας, και μάλιστα πολλαπλάσιας αυτής που χρειαζόταν (Chousein, 2005).

Όμως στις αρχές της δεκαετίας του '90, έπειτα από πολλές προσπάθειες και τις μαζικές κινητοποιήσεις των Τουρκογενών, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης η στάση και η πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στην μουσουλμανική μειονότητα διαφοροποιείται. Βέβαια, μέχρι την αλλαγή αυτή, όσα από τα μέλη της μειονότητας συμμετείχαν στις κινητοποιήσεις και υπερασπίστηκαν τα δικαιώματά τους τιμωρήθηκαν από το κράτος. Κάποιοι από αυτούς φυλακίστηκαν ενώ κάποιοι εξορίστηκαν από την Ελλάδα για πολλά χρόνια. Η νέα πολιτική για την μειονότητα γίνεται πιο αντικειμενική και δημοκρατική για όλους τους Θρακιώτες. Αυτή η προσέγγιση πλέον αποτελεί το σημείο αναφοράς για τη πορεία της μουσουλμανικής μειονότητας.

Σήμερα, στη δεκαετία του 2000 η μειονότητα κινείται «ελεύθερα» αναπτύσσεται κοσμικά, κοινωνικά, τα μέλη¹¹ της όλο και περισσότερο μορφώνονται, σπουδάζουν, αποφοιτούν από Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και προσπαθούν να διεκδικήσουν τις ίδιες θέσεις με τους χριστιανούς συμπολίτες τους.

¹⁰ Οι Ελληνικές αρχές δεν αναγνώριζαν τίτλους ιδιοκτησίας γης που είχαν εκδοθεί από την Οθωμανική διοίκηση.

¹¹ Δεν εννοούμε και τις τρεις εθνοτικές – φυλετικές ομάδες της μειονότητας.

Βέβαια, εξακολουθούν να παραμένουν κάποια “άλυτα προβλήματα” όπως αυτό στον τομέα των θρησκευτικών θεμάτων. Η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης είναι ο μοναδικός πληθυσμός στο σύνολο της χώρας, όπου ανήκει στο Ισλάμ. Το Ισλάμ έχει κάποιους θρησκευτικούς κανονισμούς, οι οποίοι περιέχονται στη «σαρία» (ιερός ισλαμικός νόμος). Στις σύγχρονες ισλαμικές – μουσουλμανικές χώρες οι κανονισμοί αυτοί εξακολουθούν να εφαρμόζονται μόνο θεωρητικά και ατομικά από τους ίδιους τους πιστούς. Είναι σημαντικό να αντιληφθεί και από «άλλες» κοινωνικές ή θρησκευτικές ομάδες ότι η σαρία δεν είναι πρακτικό – τεχνικό ζήτημα. Στην περίπτωση της Θράκης, η εφαρμογή του ιερού ισλαμικού νόμου γίνεται «πρακτικά» εξαιτίας της ύπαρξης του θρησκευτικού ηγέτη του λεγόμενου «μουφτή».

Η ανάδειξη της θρησκευτικής ηγεσίας της μουσουλμανικής μειονότητας πλέον γίνεται στα πλαίσια της ελληνικής νομοθεσίας διότι το 1990, η ελληνική κυβέρνηση αντικαθιστά τον νόμο της συνθήκης του 1913 περί της εκλογής του θρησκευτικού ηγέτη από τα μέλη της μειονότητας - όπου έχει αρμοδιότητα την διαχείριση των μουσουλμανικών θεμάτων (διαχείριση τεμενών, νεκροταφείων κ.α) - που είχε συνάψει με την Οθωμανική αυτοκρατορία, με έναν νέο που εκλέγει η ίδια κυβέρνηση τον μουφτή. Ο νόμος αυτός δεν αποδέχτηκε ποτέ από την μειονότητα γιατί πιστεύουν ότι οι ίδιοι μπορούν να αποφασίσουν για την εκλογή του κατάλληλου ατόμου για την διαχείριση των μειονοτικών θεμάτων. Πέρα από τον τρόπο εκλογής του μουφτή, η μειονότητα για πολύ καιρό αντιμετώπιζε το πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού, ένα σχετικό παράδειγμα αποτελεί το θέμα γάμου του πληθυσμού της μειονότητας, όπου μέχρι το 1984 τα μέλη της μειονότητας δεν είχαν δικαίωμα να κάνουν πολιτικό γάμο στους Δήμους, αλλά μόνο θρησκευτικό γάμο με την αρμοδιότητα του μουφτή. Αυτός ο νόμος αποτέλεσε το πρώτο βήμα στη πορεία της προσπάθειας εκσυγχρονισμού της μειονότητας.

Επίσης, στον τομέα της εκπαίδευσης, οι ανεπαρκείς υποδομές και η χαμηλή ποιότητα εκπαίδευσης των παιδιών της μειονότητας συνεχίζει να αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα.

2.3.2 Εθνοτικές ομάδες

2.3.2.1 Τουρκογενείς Μουσουλμάνοι

Για τους μουσουλμάνους της πεδινής Ροδόπης δεν υπάρχει αμφιβολία ότι είναι ο πληθυσμός που απέμεινε από την ανταλλαγή των πληθυσμών σύμφωνα με την

Συνθήκη της Λωζάννης 1923. Επίσης, θεωρείται ότι είναι και ο πληθυσμός που μετανάστευσε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, της Μ. Ασιατικής καταστροφής και κατά την περίοδο την οποία η περιοχή ήταν στην κατοχή ή στην επιρροή των Βουλγάρων. Οι φτωχοί αυτοί Τουρκογενείς Μουσουλμάνοι κατέφευγαν στην εύφορη πεδινή Ροδόπη και γίνονταν υπάλληλοι των αγάδων, που αφθονούσαν στην περιοχή. Έτσι αυτοί οι πληθυσμοί έγιναν με το πέρασμα των χρόνων έποικοι κι έκτισαν ολόκληρα χωριά ή ενίσχυσαν πληθυσμιακά άλλα μικρότερα. Πληθυσμιακά αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού της μειονότητας της Δυτικής Θράκης και κυρίως του Νομού Ροδόπης. Ο χρόνος κατοίκησης τους στην Δυτική Θράκη υπολογίζεται ότι είναι πάνω από 500 χρόνια.

Οι ντόπιοι Τουρκογενείς της Γκιουμουλτζίνας από τα χρόνια της Οθωμανικής κατοχής μαζί με τον ελάχιστο χριστιανικό πληθυσμό κατοικούσαν σε κέντρο της πόλης και ασχολούνταν με το εμπόριο και την γεωργία. Ο Τουρκογενής πληθυσμός που κατοικούσε στις βόρειες συνοικίες της πόλης - ειδικά αυτοί που ήρθαν και εγκαταστάθηκαν από την Βουλγαρία – ασχολούνταν κυρίως με γεωργικές καλλιέργειες (π.χ. Βαμβάκι, Καπνός) αλλά και με την κτηνοτροφία. Με την πάροδο του χρόνου, οι άντρες της μειονότητας μαζί με τους χριστιανούς αποτελούσαν τους καλύτερους μάστορες υποδημάτων της Κομοτηνής. Η αγορά της Κομοτηνής όσο αποτελούταν από χριστιανούς καταστηματάρχες τόσο αποτελούταν και από μουσουλμάνους. Πλέον τα περισσότερα μαγαζιά λειτουργούν από χριστιανούς, διότι ο νεανικός μουσουλμανικός πληθυσμός όλο και περισσότερο κατευθύνεται στον τομέα των υπηρεσιών. Οι Τουρκογενείς μουσουλμάνοι χρησιμοποιούν την τουρκική γλώσσα κι είναι εγκατεστημένοι στις πεδινές περιοχές. «Η ομάδα αυτή της μειονότητας σε πλεονεκτικότερη θέση από τις δύο άλλες, διότι γλωσσικά και θρησκευτικά βρίσκεται εγγύτερα στο τουρκικό κράτος» (Αθανασιάδου, 2007) (Κηπουρός - Κιοσσές, 2003).

2.3.2.2 Πομάκοι

Αποτελούν μία κοινότητα, της οποίας η γλώσσα είναι μία βουλγαρική διάλεκτος αποτελούμενη από ελληνικές, τουρκικές και σλαβικές λέξεις. Οι περισσότεροι κατοικούν σε ορεινές περιοχές στους Νομούς Ροδόπης και Ξάνθης κοντά στα

Ελληνο-Βουλγαρικά σύνορα. Όσον αφορά στον εθνικό τους προσδιορισμό υπάρχουν τρεις διαφορετικές θεωρίες για αυτό. Η καταγωγή τους αμφισβητείται από την Ελλάδα, Βουλγαρία και την Τουρκία. Οι Πομάκοι είναι διαφορετικοί από τους Τουρκογενείς σε εθνικούς όρους και το Ισλάμ είναι ο μοναδικός κοινός παρονομαστής τους. Συγκεκριμένα οι Πομάκοι είναι οι απόγονοι της γηγενούς κοινότητας των Θρακιωτών που αργότερα εξελληνίστηκαν, εκχριστιανίστηκαν και τελικά εξισλαμίστηκαν βίαια κάτω από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σε αναφορά του παραδοσιακού, περισσότερο αγροτικού και θρησκευτικά ευσεβή χαρακτήρα τους, κατέχουν μία περιθωριοποιημένη θέση σε σχέση με τους Τουρκογενείς. Παραδοσιακά οι Πομάκοι ακολουθούσαν έναν πολύ απομονωμένο τρόπο ζωής που διαμορφώνεται σύμφωνα με την Ισλαμική πίστη και κυριότερη οικονομική δραστηριότητα τους είναι η γεωργία (καλλιέργεια καπνού). Η συντηρητική τους κοινωνία και η συγγενική αλληλεγγύη είναι ένα από τα χαρακτηριστικά της πληθυσμιακής ομάδας, ενώ πλέον στις μέρες μας είναι σχεδόν αδύνατο να συναντήσει κανείς μια κοινωνία σαν αυτή. Όμως, σε μια ελληνική κοινωνία η τόσο αυστηρή θρησκευτική πίστη τους, ο τρόπος ζωής, σε συνδυασμό με το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης τους έχουν κάνει τους Πομάκους μέχρι και στις μέρες να παραμένουν απομονωμένοι και αμόρφωτοι. Οι Πομάκοι της Κομοτηνής είναι πληθυσμός που ήρθε και εγκαταστάθηκε μετά το 1970 από τα ορεινά χωριά του Έβρου και Ροδόπης στα βόρεια ανατολικά προάστια της πόλης. Είναι η περιοχή με έντονη τάση ανάπτυξης αυθαίρετης δόμησης (Χασάπη, 2007).

2.3.2.3 Αθίγγανοι

Οι Αθίγγανοι κατοικούν στη Θράκη από τα μέσα του 11^{ου} αιώνα. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της γλώσσας τους, καθώς και τα θρησκευτικά τους έθιμα, υποδηλώνουν ότι αφότου εγκαταστάθηκαν στη Θράκη ενστερνίστηκαν τον χριστιανισμό και βρέθηκαν κάτω από την επιρροή της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού. Σήμερα, οι Αθίγγανοι της Θράκης είναι μουσουλμάνοι, σε αντίθεση με τους αυτούς που ζουν στα άλλα μέρη της Ελλάδας. Είναι μία από τις ομάδες της μειονότητας που αντιμετωπίζουν ακραίες εκφράσεις του οικονομικού και πολιτιστικού αποκλεισμού. Ο προφορικός και μουσικός πολιτισμός τους είναι η ισχυρότερη και συνεπέστερη μορφή αυτοέκφρασης και πολιτιστικής ενδυνάμωσης λόγω του νομαδισμού, της ενδείας και τον χαμηλού μορφωτικού τους

επιπέδου. Οι Αθίγγανοι είναι η φτωχότερη ομάδα. συχνά επιβιώνουν μέσω της ζητιανιάς ή του εμπορίου. Οι κοινότητές τους βρίσκονται συνήθως στα προάστια των μεγάλων πόλεων ή σε μικρά, απόμακρα χωριά. Το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού των τσιγγάνων της Κομοτηνής κατοικεί στον οικισμό Καλκάντζας (Ηφαιστος), ενώ ένα μικρό κομμάτι του κατοικεί νοτιανατολικά σε μια αυθαίρετη περιοχή. Τα σπίτια τους είναι φτιαγμένα από λαμαρίνες και ξύλο, πρόσφατα άρχισαν να κατασκευάζουν σπίτια από μπετόν. Οι περισσότεροι τους είναι έμποροι λαϊκών αγορών ενώ κάποιοι από αυτούς εργάζονται και σε εργοστάσια. (Ζαϊμάκης, Καπράνη, 2005)

2.3.2.4 Έλληνες από την πρώην Σοβιετική Ένωση

Οι Έλληνες από την πρώην Σοβιετική Ένωση έχουν την ίδια εθνικότητα με τους Έλληνες που ζουν στην Ελλάδα, παρόλο που φέρουν έναν διαφορετικό ελληνικό πολιτισμό, επηρεαζόμενο από τους προηγούμενους τόπους διαμονής τους. Το ελληνικό κράτος υιοθέτησε τη λέξη *παλιννοστούντες* για αυτούς, εννοώντας αυτούς που επαναπατρίστηκαν ή αυτούς που επιστρέφουν πίσω στη χώρα τους από νοσταλγία. Οι περισσότεροι από τους Έλληνες μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση κατέφτασαν στην Ελλάδα την περίοδο από το 1990 ως το 1993, έτος κορύφωσης τη μεταναστευτικής κίνησης. Προέρχονται κυρίως από τη Γεωργία, το Καζακιστάν, τη Ρωσία, την Αρμενία, την Ουκρανία, το Ουζμπεκιστάν και σε μικρότερους αριθμούς, από διάφορες άλλες χώρες. Μόνο 15.000 *παλιννοστούντες* είναι εγγεγραμμένοι από το Ελληνικό Ίδρυμα Αποκατάστασης Ελλήνων Ομογενών, το οποίο τους έχει στεγάσει σε συγκροτήματα κατοικίας στη Θράκη. Παρά τη συμμετοχή στο πρόγραμμα κατοικίας του ιδρύματος, το αποτέλεσμα ήταν η συνέχεια των προβλημάτων κι ο μετασχηματισμός των φιλόδοξων συγκροτημάτων κατοικίας σε σύγχρονα γκέτο (Χασάπη, 2007). Οι περισσότεροι παλιννοστούντες κάτοικοι της Κομοτηνής, (οι οποίοι καλούνται ως Ρωσοπόντιοι στην Κομοτηνή) προέρχονται από την Γεωργία, Ρωσία και Καζακιστάν. Αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες λόγω μη χρήσης της ελληνικής γλώσσας αλλά και του χαμηλού επιπέδου μόρφωσης. Το μεγαλύτερο τμήμα αυτού του πληθυσμού κατοικεί στην προσφυγική περιοχή ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ, ελάχιστοι είναι αυτοί που κατοικούν σε κεντρικά σημεία της πόλης. Οι παλιννοστούντες ασχολούνται πιο πολύ με το εμπόριο. Οι περισσότεροι είναι έμποροι στις λαϊκές αγορές, ενώ αρκετοί από αυτούς εργάζονται στη ΒΙ.ΠΕ. της Κομοτηνής αλλά και στα μαγαζιά ως βοηθοί.

2.3.2.5 Εβραίοι της Κομοτηνής

Η παρουσία των Εβραίων ήταν τυχαία στην Κομοτηνή. Λόγω έλλειψης στοιχείων για την ύπαρξη των Εβραίων στην Θράκη πριν το 16^ο αιώνα δεν γνωρίζουμε αν υπήρχε εβραϊκή κοινότητα στα βυζαντινά χρόνια. Η πρώτη εμφάνιση των Εβραίων στη πόλη της Κομοτηνής γίνεται λίγο μετά την κατάκτηση της περιοχής από την Οθωμανική Αυτοκρατορία περίπου στα 1483. Οι Εβραίοι κυνηγημένοι από την Ιβηρία βρήκαν καταφύγιο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, έτσι εγκαταστάθηκαν σε πολλές πόλεις της μια από αυτές ήταν και η Κομοτηνή, σχηματίστηκε στην πόλη μια ισπανόφωνη σεφαραδική εβραϊκή κοινότητα. Η Κομοτηνή, λόγω της γεωγραφικής θέσης της αποτελούσε σημαντικό εμπορικό και συγκοινωνιακό κόμβο της εποχής εκείνης, αυτό έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εγκατάσταση του εβραϊκού πληθυσμού καθώς οι Οθωμανοί θα είχαν οφέλη από τις δραστηριότητες που αναλάμβαναν οι Εβραίοι. Αυτοί ασχολούνταν με τον κλάδο των υφασμάτων, αναδεικνυόμενοι στους προμηθευτές ενδυμάτων των Οθωμανικών στρατευμάτων. (Παπαστράτης, 2010)

Οι Εβραίοι του 17^{ου} αιώνα της Γκιουμουλτζίνας συνέχιζαν τις δραστηριότητες τους με τον κλάδο των υφασμάτων, τόσο μάλλινων όσο και μεταξωτών, αλλά το ενδιαφέρον μερικών από αυτούς μετακινήθηκε σταδιακά στο χώρο του καπνού, από τότε που επιτράπηκε η ελεύθερη κατανάλωση του και άρχισε να εισάγεται μαζικά και νόμιμα στην Αυτοκρατορία. (Παπαστράτης, 2010). Οι Εβραίοι υπήρξαν ως καπνέμποροι ονομαστοί και ισχυροί στην Κομοτηνή. Στους επόμενους αιώνες 18^ο και 19^ο η καπνοπαραγωγή στην Θράκη είχε φτάσει στην κορυφή, πραγματοποιούνταν συναλλαγές με τα καλύτερα υψηλής ποιότητας καπνά της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Μετά το 1920 αφού η Θράκη είχε ενσωματωθεί στον ελληνικό κορμό οι Εβραίοι που ζούσαν στη Κομοτηνή αποτέλεσαν επίσημα την Ισραηλιτική κοινότητα της Κομοτηνής, μέχρι το 1941 δηλαδή λίγο πριν καταληφθεί η πόλη από τα γερμανικά στρατεύματα άρχισαν οι ανησυχίες για την εβραϊκή κοινότητα. Με την είσοδο του βουλγαρικού στρατού στην Κομοτηνή, άρχισαν να εκτελούνται τα σχέδια των γερμανών που είχαν προγραμματίσει το τέλος των Εβραίων. Αρκετοί από τους Εβραίους της Κομοτηνής δεν διέφυγαν τη σύλληψη και όσοι διέφυγαν ήταν είτε γιατί κρύφτηκαν, είτε γιατί δεν βρίσκονταν στην πόλη εκείνη την μοιραία νύχτα. Το 1958 διαλύθηκε επίσημα η Ισραηλιτική κοινότητα της Κομοτηνής καθώς είχαν απομείνει μόλις 22 άτομα (Παπαστράτης, 2010).

2.3.2.6 Αρμένιοι της Κομοτηνής

Οι Αρμένιοι για πρώτη φορά εμφανίστηκαν κατά την δεκαετία του 1881- 1893 στη Θράκη. Σύμφωνα με τις οθωμανικές πηγές στο βιλαέτι της Αδριανούπολης (σημερινή ελληνική και τουρκική Θράκη) ζούσαν συνολικά 16.642 αρμένιοι, οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι κυρίως στις πόλεις Αδριανούπολη, Ραιδεστό, Καλλίπολη, Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη), και στη Γκιουμουλζίνα (Κομοτηνή). Κατά τον 19^ο αιώνα είχαν δημιουργηθεί πολλές αρμενικές κοινότητες στη Βαλκανική και στη μείζονα Θράκη. Η παρουσία των Αρμενίων στην Κομοτηνή χρονολογείται περίπου από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Αυτοί που εγκαταστάθηκαν κατά την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας χαρακτηρίστηκαν ως «ντόπιοι» της αρμενικής παροικίας, γιατί από τους Βαλκανικούς Πολέμους και μέχρι την λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1918 ήρθαν και εγκαταστάθηκαν οι πρώτοι αρμένιοι πρόσφυγες και αυτοί χαρακτηρίστηκαν «γιαμπατζήδες» (ξένοι). Μετά την Μικρασιατική Καταστροφή και μέχρι την ενσωμάτωση της Θράκης στον ελληνικό κορμό υπήρχαν αυξομειώσεις στον αρμενικό πληθυσμό της Κομοτηνής, είτε γιατί ήρθαν πολλοί πρόσφυγες από την Μ. Ασία, είτε επειδή μεταφέρθηκαν από την ελληνικές αρχές στην νότια Ελλάδα διότι με υπαιτιότητα ορισμένων αρμενίων προσφύγων προκλήθηκαν σοβαρά επεισόδια σε βάρος της μουσουλμανικής μειονότητας, γεγονός που δημιούργησε επιπλέον προβλήματα στις σχέσεις Ελλάδας με την Τουρκία. Κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου και του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η αρμενική παροικία της Κομοτηνής αποτελούσε ένα αξιοσημείωτο κομμάτι του πληθυσμού και κατείχε μια σημαντική θέση στη ζωή της πόλης. Μετά το 1945 τα μέλη της αρμενικής παροικίας μετανάστευσαν στην τότε Σοβιετική Δημοκρατία της Αρμενίας και αρκετοί αρμένιοι της Κομοτηνής εγκατέλειψαν την πόλη μετά την τραγική δεκαετία 1940-1949 αναζητώντας μια καλύτερη τύχη σε άλλες πόλεις - χώρες. Το 1950 είχαν μείνει λιγότεροι από 150 άτομα στην Κομοτηνή, έτσι η παροικία ακολούθησε φθίνουσα πορεία με αποτέλεσμα στις μεταπολεμικές δεκαετίες να κινδυνεύει με εξαφάνιση (Χατζόπουλος, 2009).

Σε ότι αφορά τις οικονομικές δραστηριότητες των αρμενίων της Κομοτηνής από τις πηγές και από ακούσματα πληροφορούμαστε ότι οι «ντόπιοι» ασχολούνταν με το εμπόριο και την βιοτεχνία, ενώ δεν έλειπαν και ορισμένοι επιστήμονες, όπως γιατροί και φαρμακοποιοί. Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, όπου αυτή η περίοδος θεωρείται «χρυσή περίοδος» για την παροικία των αρμενίων, περισσότεροι

μαγαζάτορες στην πόλη ήταν οι αρμένιοι. Επίσης, την ίδια περίοδο οι αρμένιοι κατάφεραν να δημιουργήσουν αρκετά ιδρύματα στην Κομοτηνή, όπως θρησκευτικά, πολιτιστικά κ.α για τα οποία θα αναφερθούμε στα επόμενα κεφάλαια (Χατζόπουλος, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 3 Δημογραφικά στοιχεία περιοχής μελέτης

3.1. Ο Νομός Ροδόπης

Η Ροδόπη από την οποία πήρε το όνομα του το ομώνυμο όρος και ο νομός, ήταν σύμφωνα με την μυθολογία, η κόρη του Ωκεανού και της Τηθύος και μια από τις συντρόφισσες της Περσεφόνης, ενώ σύμφωνα με έναν άλλο μύθο, ήταν κόρη του Πόντου ή του Στρώμονα και σύζυγος του Αίμου. Μεταμορφώθηκαν σε όρη γιατί είχαν τον εγωισμό να λέγονται παιδιά του Δία. (Μισέντζης, 1934 - 1936)

Το έδαφος της περιοχής χωρίζεται σε δύο ζώνες, μια ορεινή και μια πεδινή. Η ορεινή ζώνη με υψόμετρο άνω των 200 μέτρων περιλαμβάνει το βόρειο τμήμα του Νομού. Καλύπτει το ¼ της συνολικής έκτασης της περιοχής και από εκεί πηγάζουν οι υδάτινοι πόροι της περιοχής. Η πεδινή ζώνη παράλληλα με την ορεινή ζώνη και την ακτή περιλαμβάνει το νότιο τμήμα του Νομού.

Ο Νομός Ροδόπης βρίσκεται στα βορειανατολικά της Ελλάδας, αρχικά, κατά την περίοδο 1934 – 1936 η Ελληνική Θράκη αποτελούνταν διοικητικά από δυο νομούς, της Ροδόπης και του Έβρου. Ο Νομός της Ροδόπης συνόρευε ανατολικά με τον νομό Έβρο, δυτικά με τους νομούς Καβάλας και Δράμας και νότια ανοιγόταν στο Θρακικό Πέλαγος. Δηλαδή ο σημερινός νομός Ξάνθης αποτελούσε ένα κομμάτι του νομού Ροδόπης. Έτσι, ο νομός διαιρούταν σε τρεις επαρχίες:

- Επαρχία Κομοτηνής, πρωτεύουσα του νομού και της επαρχίας ήταν η πόλη της Κομοτηνής
- Επαρχία Ξάνθης, με πρωτεύουσα την πόλη Ξάνθη
- Επαρχία Σάπες , με πρωτεύουσα τις Σάπες

Υπήρχαν δυο Δήμοι, αυτό της Κομοτηνής και της Ξάνθης και 55 κοινότητες. (<http://alex.eled.duth.gr/>)

Σήμερα, ο Νομός Ροδόπης μαζί με τους Νομούς της Ξάνθης και Έβρου αποτελεί το γεωγραφικό διαμέρισμα της Θράκης. Γεωγραφικά ορίζεται: νότια από το Θρακικό Πέλαγος, βόρεια τη Βουλγαρία, δυτικά το Νομό Ξάνθης και ανατολικά από τον Νομό Έβρου.

Το κυρίαρχο πρόβλημα στη Θράκη είναι η αδυναμία συγκράτησης του πληθυσμού. Σύμφωνα με την απογραφή του ΕΛ. ΣΤΑΤ. 1991, σε όλους τους νομούς της Θράκης

εμφανίζεται μια σημαντική μείωση του πληθυσμού, η οποία αποτελούσε σημαντικό αρνητικό φαινόμενο (1961-71 μείωση 7,65%, 81-91 μείωση 2,65%). Η μείωση προέρχεται αποκλειστικά από την μετακίνηση του πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές, με αποτέλεσμα ο αστικός πληθυσμός των νομών να αυξάνεται ελαφρά. Όμως, με βάση την απογραφή του 2001, κατά την τελευταία δεκαετία (1991-2001) παρατηρείται σημαντική πληθυσμιακή εξέλιξη των Νομών της Θράκης.

Πίνακας 1: Πληθυσμιακή εξέλιξη των Νομών της Θράκης, 1981 -2001

Νομοί	Πληθυσμός Απογραφών ΕΛ.ΣΤΑΤ			Μεταβολή Πληθυσμού (%)		
	1981	1991	2001	1981-1991	1991-2001	1981-2001
Ν. Έβρου	148.486	143.752	149.354	-3,19	3,90	0,58
Ν. Ροδόπης	107.957	103.190	110.828	-4,42	7,40	2,66
Ν. Ξάνθη	88.777	91.063	101.856	2,57	11,85	14,73
Σύνολο χώρας	9.740.417	10.259.900	10.964.020	5,33	6,86	12,56

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 1981- 2001. Ιδία επεξεργασία

Από τα συγκριτικά στοιχεία της μεταβολής του πληθυσμού κατά τη 20ετία (1981-1991) παρατηρούμε ότι ο Νομός Ροδόπης σε σχέση με τους άλλους νομούς της Θράκης βρίσκεται σε μια ενδιάμεση θέση. Ιδιαίτερα βλέπουμε από την απογραφή του 1981 έως και την απογραφή του 1991 ότι ο πληθυσμός παρουσιάζει μια σημαντική μείωση -4,42%. Αμέσως την επόμενη δεκαετία 1991-2001 παρατηρούμε μια αναστροφή της αρνητικής εικόνας της προηγούμενης περιόδου, παρουσιάζοντας αύξηση της τάξης 7,40%, ενώ η μεταβολή του πληθυσμού του νομού κατά τη 20ετία (1981-1991) παρουσιάζει ελάχιστη αύξηση 2,66%. Όσο για την πληθυσμιακή εξέλιξη του νομού κατά την δεκαετία 1981-2001 σε σχέση με την μεταβολή του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας κατά την ίδια περίοδο είναι ιδιαίτερα μικρή.

Με βάση τη διοικητική διάρθρωση του Σχεδίου Ιωάννης Καποδίστριας (Ν. 2539/97) “Περί συγκρότησης της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης” ο Νομός διαιρείται σε 9 δήμους και 3 κοινότητες. Οι οποίοι παρουσιάζονται στο παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 2: Πληθυσμιακή εξέλιξη των ΟΤΑ του Νομού Ροδόπης, 1981-2001

Νομοί	Πληθυσμός Απογραφών ΕΛ.ΣΤΑΤ			Μεταβολή Πληθυσμού (%)		
	1981	1991	2001	1981-1991	1991-2001	1981-2001
Ν. Ροδόπης	107.957	103.190	110.828	-4,42	7,40	2,66
Δ. Αιγείρου	4.517	4.482	4.418	-0,77	-1,43	-2,19
Δ. Αρριανών	5.668	5.456	5.781	-3,74	5,96	1,99
Δ. Ιάσμου	7.931	6.674	6.614	-14,59	-2,36	-16,61
Δ. Κομοτηνής	44.051	45.934	52.659	4,27	14,64	19,54
Δ. Μαρώνειας	8.643	7.785	7.644	-9,93	-1,81	-11,56
Δ. Νέου Σιδηροχωρίου	3.836	3.327	3.497	-13,27	5,11	-8,84
Δ. Σαπών	9.963	8.572	9.542	-13,96	11,32	-4,23
Δ. Σώστου	7.886	6.632	6.685	-15,90	0,80	-15,23
Δ. Φιλλύρας	8.190	7.796	8.014	-4,81	2,80	-2,15
Κ. Αμαξιάδων	1.505	1.608	1.591	6,84	-1,06	5,71
Κ. Κέχρου	2.048	1.717	1.558	-16,16	-9,26	-23,93
Κ. Οργάνης	3.719	3.107	2.825	-16,46	-9,08	-24,04

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 1981- 2001. Ιδία επεξεργασία

Με βάση τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα, προκύπτει ότι η σημαντική πληθυσμιακή αύξηση του Νομού την δεκαετία 1981-1991, οφείλεται κατά κύριο λόγο στο Δήμο της Κομοτηνής. Επίσης, εκτός από την πληθυσμιακή βαρύτητα που

διαθέτει, παρουσίασε εντυπωσιακούς ρυθμούς πληθυσμιακής αύξησης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την απογραφή του 2001, ο Δήμος Κομοτηνής συγκέντρωσε το 47,5% του πληθυσμού του νομού, παρουσιάζοντας πληθυσμιακή αύξηση ίση με 14,64% σε σχέση με την απογραφή του 1991.

Σύμφωνα με τον Νόμο Σχέδιο “Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης” από το Μάιο του 2010 που προώθησε από το κράτος, οι δήμοι του Νομού Ροδόπης από εννέα μειώνονται σε τέσσερις δήμους. Για τη Ροδόπη συνιστώνται οι παρακάτω Δήμοι:

- **Δήμος Κομοτηνής** με έδρα την Κομοτηνή αποτελούμενος από τους δήμους α. Αιγείρου β. Κομοτηνής και γ. Νέου Σιδηροχωρίου, οι οποίοι καταργούνται.
- **Δήμος Ιάσμου** με έδρα τον Ίασμο αποτελούμενος από τους δήμους α. Ιάσμου β. Σώστου και την κοινότητα Αμαξιάδων, οι οποίοι καταργούνται.
- **Δήμος Μαρώνειας** με έδρα τις Σάπες αποτελούμενος από τους δήμους α. Μαρωνείας και β. Σαπών, οι οποίοι καταργούνται.
- **Δήμος Αρριανών** με έδρα τη Φιλλύρα αποτελούμενος από τους δήμους α. Αρριανών β. Φιλλύρας και τις κοινότητες α. Κέχρου β. Οργάνης, οι οποίοι καταργούνται.

Σύμφωνα με το σχέδιο “Καλλικράτης”, προβλέπεται η κατάργηση των 76 Νομαρχιών και η αντικατάστασή τους από 13 περιφέρειες που θα καλύπτουν το σύνολο της ελληνικής επικράτειας

Το σχέδιο αποσκοπεί στην ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης μέσω της δημιουργίας αυτόνομων και ισχυρών περιφερειακών κέντρων εξουσίας, προβλέπει τη μείωση των δήμων (από 1037 ΟΤΑ σε 370 δήμους), την ενδυνάμωση του πολιτικού ρόλου των δημάρχων και ευρύτερα, της εξουσίας των θεσμών τοπικής αυτοδιοίκησης με εκλεγμένους περιφερειάρχες.

Ειδικότερα, ο “Καλλικράτης” προβλέπει την επέκταση της αρμοδιότητας των δημάρχων σε επίπεδο επαρχίας, την αύξηση των κονδυλίων που προβλέπονται για τους δήμους, αλλά και την διοικητική αυτοτέλεια των δήμων σχετικά με την διαχείριση των εν λόγω κονδυλίων. (<http://www.i-live.gr/news-ragousis-kallikratis/>)

3.2 Δήμος Κομοτηνής

Η Κομοτηνή αποτελεί την πρωτεύουσα του νομού Ροδόπης και έδρα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, έδρα της διευρυμένης νομαρχιακής αυτοδιοίκησης Ροδόπης - Έβρου και έδρα του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Μετά την απελευθέρωση της Θράκης Ο Δήμος της Κομοτηνής υπάρχει από το οθωμανικό καθεστώς της διαιρετικής διαίρεσης. Στο σημείο αυτό θεωρήσαμε ότι είναι αναγκαίο να κάνουμε μια ανάλυση της πληθυσμιακής εξέλιξης της πόλης μιας που έχουμε ελληνικές πληροφορίες έστω και από το 1920 που ενσωματώθηκε η Κομοτηνή στο ελληνικό κράτος έως και την τελευταία απογραφή του 2001 από τη ΕΛ. ΣΤΑΤ.

Πίνακας 3: Πληθυσμιακή εξέλιξη του Δημοτικού Διαμερίσματος Κομοτηνής κατά το 1920-2001

Πληθυσμός Απογραφών ΕΛ.ΣΤΑΤ									
	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Δ.Δ. Κομοτηνής	21.294	31.551	33.224	31.893	31.845	32.219	37.487	39.927	46.586
Έτη		1920 - 1928	1928- 1940	1940- 1951	1951- 1961	1961- 1971	1971- 1981	1981- 1991	1991- 2001
Μεταβολές Πληθυσμού	-	48,17%	18,85	24,9	-0,15	1,17	6,11	15,36	5,99

Πηγή: (Κουτσούκος, 2000), ΕΛ.ΣΤΑΤ., (<http://www.e-demography.gr>)

Τα πληθυσμιακά στοιχεία που βρίσκονται στη διάθεση μας, αφορούν τον πληθυσμό του Δημοτικού Διαμερίσματος Κομοτηνής¹², που περιλαμβάνει τους οικισμούς: Υφανταί, Ήφαιστος (Καλκάντζα), Παραδημή, Μεσοχώρι, Μικρό και Μεγάλο Κρανοβούνιο. Στην απογραφή του 1920, το ΔΔ. Κομοτηνής αριθμεί 21.244 κατοίκους και το 1991, 40.522 κατοίκους. Η πληθυσμιακή εξέλιξη του Δ.Δ. Κομοτηνής μπορεί να χαρακτηριστεί αύξουσα κατά τις δεκαετίες 1920-1928, 1928-

¹² Κατά τις απογραφές του 1928, 1940, 1951, 1961, , 1971, 1981 και 1991 τα πληθυσμιακά στοιχεία του Δ.Δ. της Κομοτηνής θεωρούταν ως του Δήμου Κομοτηνής, ενώ κατά την απογραφή του 2001 δεν ισχύει. Διαφέρει ο πληθυσμός του Δήμου(52659) με το Δ.Δ Κομοτηνής(46.586).

1940, 1961-1971, 1971-1981, 1981-1991 και 1991-2001, φθίνουσα κατά την 1940-51 και στάσιμη κατά την 1951-61.

Η αύξηση του πληθυσμού της πόλης στην περίοδο του μεσοπολέμου, οφείλεται στην εισροή προσφύγων και την εγκατάστασή τους. Παρατηρείται ότι ο πληθυσμός της πόλης αυξάνεται κατακόρυφα την περίοδο 1920-1928, αφού ο αριθμός των προσφύγων πριν το 1922 ανέρχονταν 808 άτομα και μετά το 1922 σε 9937 άτομα. Επιπλέον, η αύξηση αυτή οφείλεται και στην εγκατάσταση των πληθυσμών που μετακινήθηκαν από τα βουλγαρικά εδάφη προς την Θράκη και ένα μέρος αυτών εγκαταστάθηκε στη Κομοτηνή κατά τις δεκαετίες 1908-1913 και 1913-1919. (Κουτσούκος, 2000). Στην περίοδο 1928-1940 έχουμε μια ομαλή δημογραφική μετάβαση και πορεία. Όσο για την περίοδο της 1940-1951, η πληθυσμιακή μείωση οφείλεται στην βουλγαρική και γερμανική κατοχή, αλλά και στην απομάκρυνση της Ισραηλικοτικής Κοινότητας της Κομοτηνής, μεγέθους 819 μελών. Η δεκαετία του 1951 – 1961 χαρακτηρίζεται από μια δημογραφική σταθερότητα, με ελάχιστη μείωση. Τέλος, για το 1991-2001 παρατηρείται σημαντική αύξηση του πληθυσμού της πόλης, όπου οφείλεται στην μετακίνηση και εγκατάσταση πληθυσμού των αγροτικών οικισμών της περιοχής, το οποίο φαίνεται έντονα από τη μείωση του πληθυσμού των οικισμών που αποτελούν το Δ.Δ. Κομοτηνής αλλά και από τα πληθυσμιακά στοιχεία των υπόλοιπων Δημοτικών Διαμερισμάτων του Δήμου Κομοτηνής. Ο Δήμος της Κομοτηνής αποτελείται από 12 Δημοτικά Διαμερίσματα τα οποία παρουσιάζονται στο παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 4: Πληθυσμιακή εξέλιξη των Δημοτικών Διαμερισμάτων του Δήμου Κομοτηνής.

Πληθυσμός Απογραφών ΕΛ.ΣΤΑΤ						
Δ.Διαμερίσματα	1940	1951	1971	1981	1991	2001
Δ.Δ. Κομοτηνής	33.224	31.893	32.819	38.310	39.927	46.586
Δ.Δ.Ανθοχωρίον	-	-	-	-	-	142
Δ.Δ. Γρατινής	2.793	2.732	3.188	2.822	2.749	533
Δ.Δ. Θρυλορίου	928	849	1.198	1.412	1.460	1.651

Δ.Δ. Ιτέα	-	-	-	-	-	71
Δ.Δ. Καλχάντος	1826	1814	1869	1760	1375	1183
Δ.Δ. Καρυδιάς	504	325	271	270	220	245
Δ.Δ. Κικίδιον	-	-	-	-	-	424
Δ.Δ. Κόσμιον	2.586	2.678	2.237	2.010	1.819	914
Δ.Δ. Πανδρόσου	847	1.011	989	577	457	443
Δ.Δ. Σιδηράδες	-	-	-	-	-	167
Δ.Δ. Στυλάριον	-	-	-	-	-	300

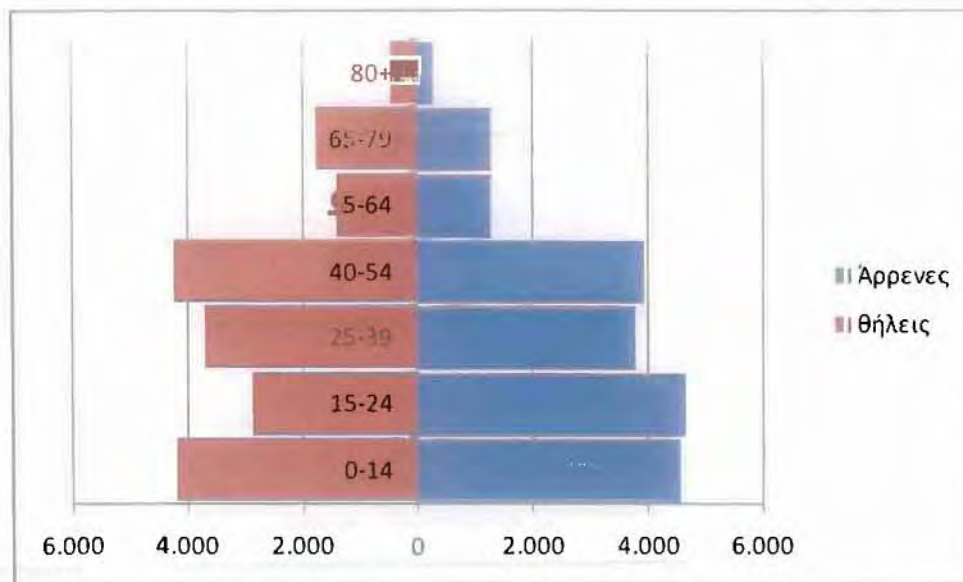
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., (<http://www.e-demography.gr>), Ιδία επεξεργασία

Στο παραπάνω πίνακα, παρουσιάζονται τα πληθυσμιακά στοιχεία των Δ.Δ του Δήμου Κομοτηνής κατά τις απογραφές των 1940, 1951, 1971, 1981, 1991, 2001. Για τα Δημοτικά Διαμερίσματα Ανθοχωρίου, Ιτέα, Κικίδιον, Σιδηράδες και Στυλάριον μέχρι το 2001 δεν παρέχεται καμία πληροφορία όσο αφορά τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά τους. Όσο για τη πληθυσμιακή εξέλιξη των υπόλοιπων Δ.Δ βλέπουμε μια σταδιακή μείωση κατά τις περισσότερες δεκαετίες. Συγκεκριμένα εκτός από το Δ.Δ. Κομοτηνής που είχε σταδιακή αύξηση ο πληθυσμός της και το Δ.Δ. Θρυλορίου είναι το μοναδικό Δ.Δ του δήμου που σημειώνει αύξηση πληθυσμού. Η πληθυσμιακή αυτή εξέλιξη προφανώς οφείλεται στο ιδιαίτερο πληθυσμιακό χαρακτήρα του χωριού Θρυλορίου, όπου κατοικούν μόνο οι Πόντιοι Έλληνες πρόσφυγες από την Μικρασιατική Καταστροφή. Λόγω της ελάχιστης απόστασης του χωριού από την Κομοτηνή, ο Ποντιακός πληθυσμός της πόλης όλο και περισσότερο προτιμά να εγκατασταθεί στο χωριό των συντοπιτών του.

3.2.1 Ηλικιακή κατανομή Πληθυσμού

Παρακάτω θα αναλύσουμε τη διάρθρωση του πληθυσμού του Δημοτικού Διαμερίσματος Κομοτηνής κατά φύλο και ηλικία στις δεκαετίες του 1981, 1991 και 2001. Η ανάλυση αυτή έχει σκοπό να παρουσιάσει την διαφορά της κατανομής του πληθυσμού της πόλης ανά δεκαετία, η οποία θα γίνει μέσα από τη δημιουργία πληθυσμιακών πυραμίδων.

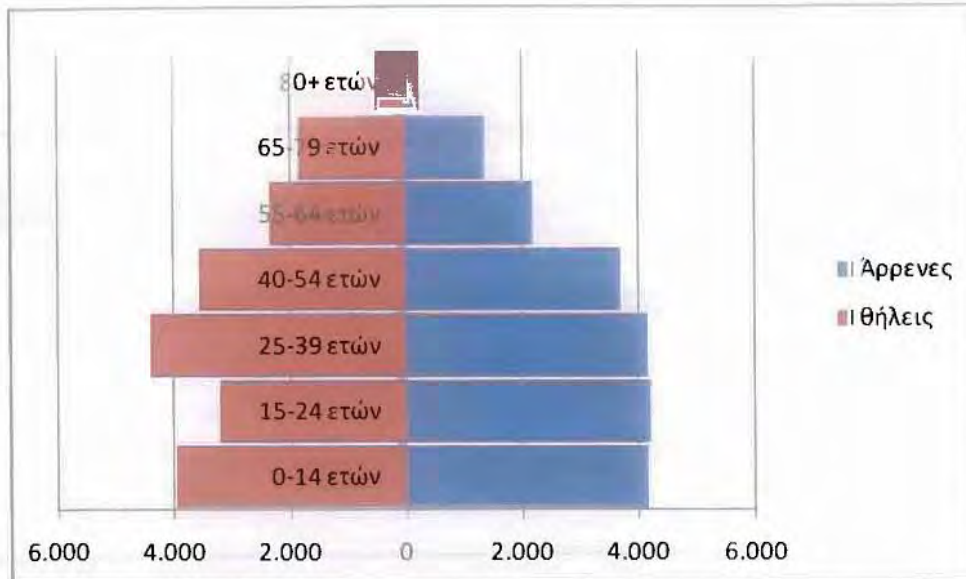
Διάγραμμα 1: Πυραμίδα ηλικιών Δήμου Κομοτηνής κατά μεγάλες κατηγορίες ηλικιών, 1981

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Η πυραμίδα ηλικιών του 1981 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί νεανική αφού στις μικρές ηλικιακές ομάδες (0-14) των ανδρών και γυναικών καταγράφεται μια ισοκατανομή, ενώ στις νεανικές ομάδες (15-24) αλλά και στις ηλικιακές 25-39 υπάρχει μια μείωση στο πληθυσμό των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες. Ωστόσο, η μέση της πυραμίδας ενισχύεται με τις ομάδες ηλικιών 25-39 και 40-54 κάτι που οφείλεται κατά μικρό ποσοστό στο ρεύμα της παλιννόστησης.

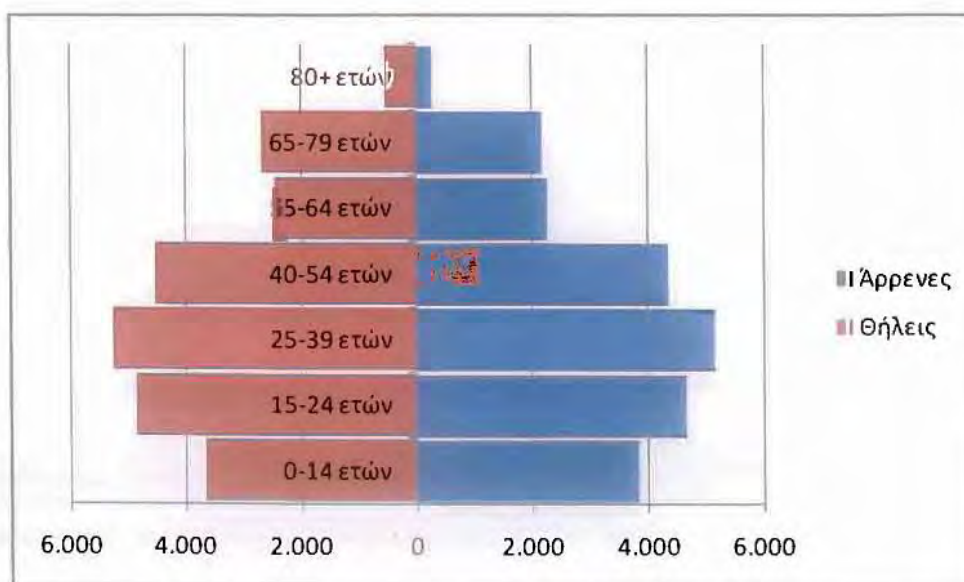
Διάγραμμα 2: Πυραμίδα ηλικιών Δήμου Κομοτηνής κατά μεγάλες κατηγορίες ηλικιών, 1991

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Όσο για την πυραμίδα του 1991, ο ανδρικός πληθυσμός συνεχίζει να είναι μεγαλύτερος από το γυναικείο. Αυτήν την πυραμίδα μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε γερασμένη σε σχέση με αυτή του 1981 όπου το μέγεθος των ηλικιακών ομάδων 55-64 και 65-79 είναι μεγαλύτερο από την πυραμίδα του 1981.

Διάγραμμα 3: Πυραμίδα ηλικιών Δήμου Κομοτηνής κατά μεγάλες κατηγορίες ηλικιών, 2001

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Παρατηρούμε πως η πυραμίδα του 2001, στενεύει περαιτέρω στη βάση της με μείωση μικρών ηλικιών, η οποία αποδίδεται σε σημαντικό βαθμό στο φαινόμενο της υπογεννητικότητας, ενώ υπάρχει μια μικρή ενίσχυση των νεανικών ομάδων. Επιπλέον, καταγράφεται ισοκατανομή των ηλικιακών ομάδων 15-24, 25-39 και 40-54.

Η δημογραφική ανάλυση για την πόλη δείχνει ότι η ηλικιακή σύνθεση στο σύνολο και κατά φύλο δημιουργεί θετικές προϋποθέσεις οικονομικής ανάπτυξης: οι κατεξοχήν παραγωγικές ηλικίες συμμετέχουν κατά 60% στην πυραμίδα ηλικιών.(ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2001 - Ντόντη, 2006)

3.2.2 Σύνθεση πληθυσμού

Όσο για τον πληθυσμό της μειονότητας της Δυτικής Θράκης που κατοικεί στο Νομό Ροδόπης και στο Δήμο Κομοτηνής, βλέπουμε ότι στη Ροδόπη κατοικούν οι περισσότεροι μουσουλμάνοι σε σχέση με τους άλλους νομούς της Θράκης. Στην πόλη της Κομοτηνής ο μουσουλμανικός πληθυσμός(55%) είναι περίπου 10% παραπάνω από το χριστιανικό πληθυσμό(45%), αυτό οφείλεται στους μεγαλύτερους ρυθμούς φυσικής αύξησης από ότι οι χριστιανοί. Σχεδόν ο μισός πληθυσμός της ανήκει σε αυτή, δεν υπάρχει καμία νόμιμη απογραφή μετά το 1951 (η μειονότητα αριθμούσε 105.092 μέλη) λόγω πολιτικών παραγόντων της ελληνικής κυβέρνησης. Έτσι στους παρακάτω πίνακες παρουσιάζονται πληθυσμιακά στοιχεία της μειονότητας σε επίπεδο νομού που παρέχονται από διάφορες ερευνητικές εργασίες.

Πίνακας 5: Σύνθεση της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης το 1923 (λίγο πριν από την συνθήκη της Λωζάννης)

Εθνοτική Ομάδα	Νομός Ροδόπης	Νομός Ξάνθης	Νομός Έβρου	Θράκη
Τούρκοι	50.000	30.328	10.571	90.899
Πομάκοι	8.000	14.824	675	23.499
Αθίγγανοι	1.500	500	505	2.505
Σύνολο	59.500	45.652	11.751	116.903

Πηγή: Κοττάκης,2000

Επίσης, πέραν της μουσουλμανικής μειονότητας στην Κομοτηνή όπως προαναφέραμε υπήρχαν ολόκληρες συνοικίες Εβραίων και Αρμένιων που κατοικούσαν από Εβραϊκό και Αρμένικο πληθυσμό. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάστηκαν από την τουρκική πλευρά στην Συνδιάσκεψη της Λωζάννης, το 1922-1923.

Πίνακας 6: Πληθυσμός Δυτικής Θράκης σύμφωνα με τον Ismet İnönü

Χωρική Ενότητα	Αρμένιοι	Τούρκοι	Έλληνες	Εβραίοι	Βούλγαροι
<i>Κομοτηνή</i>	360	59.967	8.834	1.007	9.997
<i>Ξάνθη</i>	114	42.671	8.728	114	552
<i>Αλεξανδρούπολη</i>	449	11.744	4.800	253	10.227
<i>Σουφλί</i>	-	14.736	11.542	-	5.490

Πηγή: Osmanli belgerinde bati trakya, 2009

Η εκτίμηση της κατανομής του πληθυσμού της μειονότητας της Δυτικής Θράκης κατά την δεκαετία 1990 φαίνεται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας 7: Η μουσουλμανική μειονότητα

	<i>Τουρκογενείς</i>	<i>Πομάκοι</i>	<i>Αθίγγανοι</i>
<i>Ξάνθη</i>	10.000	23.000	9.000
<i>Ροδόπη</i>	42.000	11.000	9.000
<i>Εβρος</i>	2.000	2.000	6.000
Σύνολο	54.000	36.000	24.000

Πηγή: Κοττάκης, 2000

Η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης όπως και προαναφέραμε αποτελεί φυλετικά και γλωσσικά ανομοιογενές πληθυσμιακό στρώμα. Η φυλετική της σύνθεση είναι, κατά βάση, τριπλής προέλευσης. Ειδικότερα, στο Νομό Ροδόπης όπως παρατηρείται ο πληθυσμός των Τουρκογενών είναι μεγαλύτερος από τις άλλες εθνοτικές ομάδες άλλωστε οι Τουρκογενείς και οι Έλληνες χριστιανοί αποτελούν τους ντόπιους του νομού, διότι οι Πομάκοι της Ροδόπης είναι φερτός πληθυσμός από τα ορεινά της Βουλγαρίας.

3.3 Μορφωτικό επίπεδο – Εκπαίδευση

Για την ποιοτικότερη ανάλυση του πληθυσμιακού δυναμικού της περιοχής μελέτης, θεωρείται απαραίτητη η εξέταση των εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών των κατοίκων της. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα επίπεδα εκπαίδευσης στην πόλη της Κομοτηνής σε σχέση με το σύνολο της χώρας το έτος 2001.

Πίνακας 8: Επίπεδα Εκπαίδευσης

Περιοχή	Κομοτηνή	Ελλάδα
Επίπεδο εκπαίδευσης	Ποσοστό (%)	Ποσοστό (%)
Κάτοχοι Μεταπτυχιακού - Διδακτορικού	0,49	0,84
Πτυχιούχοι ΑΕΙ	8,46	11,27
Πτυχιούχοι ΑΤΕΙ	5,89	4,35
Απόφοιτοι Μέσης εκπαίδευσης	26,18	27,36
Τελείωσαν την Γ' Γυμνασίου	8,63	11,77
Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαίδευσης	33,5	31,88
Δεν τελείωσαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν γραφή, ανάγνωση	8,99	8,74
Αγράμματοι	7,86	3,78
Σύνολο	100	100

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2001

Το βασικό συμπέρασμα από τον παραπάνω πίνακα είναι ότι το ποσοστό(%) των αγράμματων στην πόλη της Κομοτηνής είναι διπλάσιο σε σχέση με το ποσοστό στο σύνολο της χώρας. Επιπλέον το ποσοστό των Κάτοχων Μεταπτυχιακού – Διδακτορικού είναι το μισό σε σχέση με το εθνικό ποσοστό. Επίσης τα ποσοστά στο κάτω μισό του παραπάνω πίνακα είναι μεγαλύτερα στην πόλη της Κομοτηνής σε σχέση με τα εθνικά ποσοστά. Έτσι συμπεραίνουμε ότι το μορφωτικό επίπεδο της πόλης της Κομοτηνής είναι αρκετά χαμηλότερο από το μέσο εθνικό επίπεδο. Τα ποσοστά είναι συντριπτικά χειρότερα στον μουσουλμανικό πληθυσμό. Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι τα υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού είναι άμεσα συναρτημένα με την ύπαρξη της μουσουλμανικής μειονότητας. Το αυξημένο ποσοστό αναλφαβητισμού των μειονοτικών πληθυσμών συνδέεται με τις γενικότερες δυσκολίες ενσωμάτωσης τους στην κοινωνία και οικονομία της περιοχής και της χώρας, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στην αναπαραγωγή της απομόνωσης τους. Η βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου του πληθυσμού και η αναβάθμιση των δεξιοτήτων κρίνεται ως αποφασιστική προϋπόθεση για την απαιτούμενη επάρκεια των ανθρωπίνων πόρων να ανταποκριθούν και να συμβάλλουν στην οικονομική ανασυγκρότηση, την προσέλωση νέων επενδύσεων, την δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης.

(Urban II, 2001 - Κανακίδου , 1994)

3.4 Οικονομικά στοιχεία

Η οικονομική βάση της πόλης στηρίζεται κυρίως στο εμπόριο και στην παροχή υπηρεσιών. Ο τριτογενής τομέας συνεχώς γιγαντώνεται. Ο πρωτογενής τομέας περιορίζεται συνεχώς σε σχέση με τους υπόλοιπους τομείς. Τέλος παρόλη τη πτώση στον δευτερογενή τομέα την δεκαετία του 80 υπάρχουν ακόμα λίγες μεταποιητικές μονάδες που είναι οργανωμένες στην ΒΙ.ΠΕ. της περιοχής.

Συγκεκριμένα η κάθε πληθυσμιακή ομάδα απασχολείται περισσότερο με κάποιον από τους τρεις οικονομικούς τομείς. Έτσι ο χριστιανικός πληθυσμός απασχολείται κυρίως με τον κλάδο των υπηρεσιών και της διοίκησης καθώς και με το εμπόριο. Οι Τουρκογενείς μουσουλμάνοι ασχολούνται κυρίως με το εμπόριο και τον πρωτογενή τομέα. Οι Πομάκοι είναι κυρίως γεωργοί και δεν συμμετέχουν σημαντικά σε κανένα άλλο τομέα. Τέλος οι παλλινοστούντες εργάζονται ως τεχνίτες βιομηχανίας και οικοδόμησης καθώς και υπάλληλοι στον κλάδο του εμπορίου.

Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα στην πόλη εμφανίζεται σημαντικά μειωμένη σε σχέση με το νομό: (12,48% στην πόλη έναντι 59,9% στο νομό). Η βασική απασχόληση του πρωτογενή τομέα έχει να κάνει με την καλλιέργεια καπνού και βαμβακιού. Οι καλλιέργειες κοντά στην πόλη έχουν αντικατασταθεί από τον οικιστικό ιστό της πόλης με αποτέλεσμα να περιορίζεται όπως προείπαμε ο πρωτογενής τομέας. Η απασχόληση στον δευτερογενή τομέα εμφανίζεται διπλάσιος από ότι στο νομό (22,94% στην πόλη έναντι 11,6% στο νομό). Στον τριτογενή εμφανίζεται αύξηση σε βάρος του δευτερογενούς, με διπλάσιο ποσοστό στην πόλη από το νομό (64,58% στην πόλη έναντι 28,5% στο νομό).

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός στην πόλη καταγράφεται (1991) σε 14.170, με 1.322 ανέργους. Το 1996 οι άνεργοι περίπου διπλασιάστηκαν, φθάνοντας τους 2.280. Τα τελευταία χρόνια το ποσοστό ανεργίας επιδεινώνεται τόσο στο νομό, από 5,64 (1991) στο 8,75% (1996) όσο και στην πόλη της Κομοτηνής 16% (1996), που είναι και το υψηλότερο ποσοστό ανάμεσα σε όλες τις πόλεις της Θράκης.

Το ποσοστό ανεργίας στη μουσουλμανική μειονότητα στην πόλη και στους αθίγγανους είναι διπλάσιο - τριπλάσιο του μέσου όρου της πόλης, ενώ στις γυναίκες υπερβαίνει το 30% με τις μουσουλμάνες -χωρίς καταγραφή- να είναι σχεδόν στο σύνολό τους εκτός απασχόλησης. Κατά συνέπεια, πολύ μεγαλύτερες είναι οι ανισότητες εισοδήματος και ευημερίας στην πόλη της Κομοτηνής ανάμεσα στον μέσο όρο κατά κεφαλήν εισόδημα και τον μέσο όρο της μουσουλμανικής μειονότητας και των Αθίγγανων.

(Urban II, 2001- Ντόντη, 2006)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Πολεοδομική Οργάνωση της Κομοτηνής

4.1. Αστική συγκέντρωση στην ευρύτερη περιοχή της Κομοτηνής

Στην περιοχή της Κομοτηνής έχουν επισημανθεί ανθρώπινες εγκαταστάσεις από την προϊστορική εποχή και στις παρυφές της, νεολιθικοί οικισμοί. Όμως, όπως και προαναφέρθηκε, μέχρι τον 2^ο αιώνα δεν υπάρχουν πληροφορίες για ανθρώπινη παρουσία για την περιοχή της σημερινής Κομοτηνής. Ωστόσο, εξαίρεση αποτελούν κάποιες ανακαλύψεις προϊστορικών οικισμών στην ευρύτερη περιοχή από την πόλη, όπως προαναφέρθηκε κυρίως κατά τη Λιθική και Νεολιθική εποχή. Ένας από αυτούς είναι ο οικισμός της Παραδημής, ένας σημαντικότερος νεολιθικός οικισμός της ελληνικής Θράκης και ένας από τους πιο γνωστούς στο χώρο της ΝΑ Βαλκανικής. (Μπακιρτζής – Τριαντάφυλλος, 1989) Η προϊστορική τούμπα της Παραδημής βρίσκεται 1 χλμ. Ανατολικά του σημερινού χωριού, η τούμπα δημιουργήθηκε από τα κατάλοιπα διαδοχικών οικισμών στον ίδιο χώρο. Ένας άλλος οικισμός σχετικά κοντά στη Κομοτηνή είναι η Στρώμη, η οποία ήταν η αποικία της Θάσου και ιδρύθηκε στα μέσα του 7^{ου} αιώνα π.Χ. Ο σκοπός της εγκατάστασης των αποίκων στη χερσόνησο Μολυβώτης (Κουρσουνλούκ) ήταν ο έλεγχος και η εκμετάλλευση της μεγάλης πεδιάδας του εσωτερικού, που παρήγαγε άφθονα σιτηρά. (Μπακιρτζής – Τριαντάφυλλος, 1989)

4.1.1 Η πρώτη αστική συγκέντρωση έως 1361

Τον 4^ο αιώνα μ.Χ. χτίζεται το Βυζαντινό φρούριο της Εγνατίας οδού. Το φρούριο κατασκευάζεται ορθογώνιο με 16 πύργους ύψους 9.60 μ. και πλάτος 8.20 μ., η κάθε πλευρά του λένε ότι ήταν περίπου 88 μέτρα. Είχε τέσσερις πύλες, δύο μεγάλες και δύο μικρότερες. Το φρούριο καθώς βρισκόταν πάνω στην Εγνατία οδό απέναντι από τη διάβαση που οδηγούσε από τα βουνά της Ροδόπης, στην κοιλάδα του Άρδα και από κει στη πεδιάδα της Φιλιππούπολης και στη βυζαντινή Βεροή (σημερινή Στάρα Ζαγορά), κτίστηκε για να προστατεύσει το δρόμο και τη χώρα από τις επιδρομές των τότε βαρβάρων που λεηλατούσαν την Θράκη. Επειδή το φρούριο βρισκόταν σε πολύ επίκαιρη θέση λένε ότι σχηματίστηκε πολύ νωρίς συνοικισμός, που τον αποτελούσαν στην αρχή μικρά φτωχικά πανδοχεία για τους διαβάτες της Εγνατίας. (Τρεμοπούλου).

1966) Με την πάροδο του χρόνου μέσα στο φρούριο έγιναν χάνια και μαγαζιά. όποτε τα караβάνια των ταξιδιωτών και των εμπόρων, που περνούσαν προς Κωνσταντινούπολη και αντίθετα έβρισκαν καταφύγιο τόσο για προστασία, όσο και για ξεκούραση, αυτών και των ζώων τους. Η αγορά ήταν πολύ πλούσια. Ακόμα στο φρούριο υπήρχαν στρατιώτες για τη φύλαξη του και ξενώνες για τη διαμονή τους.

(Ξυδά – Φελεμέγκα – Φουτσιτσι, 2005)

Το βυζαντινό κάστρο της Κομοτηνής ήταν ένα από τα πολλά διάσπαρτα φρούρια κατά μήκος της Εγνατίας οδού εκείνης της εποχής στις περιοχές της Θράκης. Ένα σημαντικό φρούριο ήταν και το γειτονικό φρούριο της Μαξιμιανούπολης (αργότερα Μοσυνούπολης), ήταν μια αξιόλογη και πλούσια πόλη, κτισμένη από τον αυτοκράτορα Μαξιαμιανό (από τον οποίο πήρε και το όνομα του) πάνω στην Εγνατία οδό. Η θέση της κοντά στην Εγνατία, της εξασφάλιζε πολλά προνόμια, ήταν πρωτεύουσα του νομού Ορφίκιον των Βυζαντινών χρόνων με ανώτερη στρατιωτική διοίκηση, μια πόλη 10.000 κατοίκων. Στην πόλη αυτή κατοικούσαν πολλοί αυτοκράτορες και στρατηγοί της Βυζαντινής εποχής, όπως Λέων Γ' Ίσαυρος, Νικηφόρος Φωκάς κ.ά. Λόγω της θέσης της πάνω στην μεγαλύτερη οδό, η Μαξιμιανούπολη αναπτύχθηκε γρήγορα και αποτέλεσε σημαντικό κέντρο εμπορίου.

Τον 9^ο αιώνα μετονομάζεται σε Μοσυνούπολη, το όνομα αυτό πιθανότατα προέρχεται από τους ξύλινους πύργους της (Μοσσύνες). Πρόκειται για μια πόλη με βαθιά θρησκευτικότητα, που υπήρξε για αιώνες ένα θρακοελληνικό κύτταρο και σημαντικό κέντρο Βυζαντίου.

Το 1207 μ.Χ. καταλαμβάνεται από τους Βούλγαρους και καταστρέφεται από το βουλγαρικό στρατό, τα τείχη της γκρεμίζονται και ταυτόχρονα γίνονται σφαγές των κατοίκων της πόλης. Όσοι από τους χριστιανούς κατοίκους της σώθηκαν από τη σφαγή παρέμειναν στην πόλη και όταν απελευθερώθηκε βρήκαν δύναμη και αναγέννησαν την πόλη. Σύμφωνα με τις πληροφορίες φαίνεται η πόλη επέζησε μέχρι το 1297 μ.Χ. Όμως κατά τις αρχές του 13^ο αιώνα έπαψε οριστικά να υπάρχει η πόλη. Οι κάτοικοι της από την έλλειψη των τειχών, που να τους παρέχει ασφάλεια και προστασία από τις επιδρομές των Τούρκων αναγκάζονται και εγκαταλείπουν την πόλη, έτσι μετοικήσουν προς το γειτονικό φρούριο της Κομοτηνής. (Ξυδά – Φελεμέγκα – Φουτσιτσι, 2005)

Ο πληθυσμός της Μοσυνούπολης που αναζήτησε προστασία στο βυζαντινό φρούριο της Κομοτηνής, αρχικά εγκαταστάθηκε εντός των τειχών, ενώ αργότερα λόγω της χωρητικότητας του κάστρου που δεν επαρκούσε, άρχισαν να εγκαθίστανται και έξω από τα τείχη. Η νέα εγκατάσταση επεκτάθηκε κυρίως κατά μήκος του ποταμού Μποκλούτζα που διέσχισε την περιοχή. Η νέα επέκταση αυτή θα ενίσχυε σταδιακά την πόλη στο ρόλο του ενδιάμεσου εμπορικού σταθμού πάνω στο δρόμο της σύνδεσης Ανατολής με τη Δύση. Ο οικισμός αυτός ήταν ο πρώτος που δημιουργήθηκε έξω από τα τείχη του κάστρου και ονομάστηκε «Βαρός» όπου σήμαινε σε ξένη διάλεκτο «οι εκτός του πύργου». Οι κάτοικοι του ήταν κυρίως έμποροι αλλά υπήρχαν και επιτηδευματίες διαφόρων ειδικοτήτων, αλλά και πολλοί αγρότες που καλλιεργούσαν τα χωράφια στη γύρω πεδινή περιοχή. Αργότερα, οι αγρότες της περιοχής αυτής μετοίκησαν νοτιότερα και ανατολικότερα, σχηματίζοντας τα διάφορα χωριά της πεδινής ζώνης του νομού. Εκείνη την περίοδο, στις όχθες του ποταμού στήνονται τα πρώτα εμπορικά μαγαζιά ταυτόχρονα με υπαίθρια παζάρια και με αρκετά βυρσοδεψεία, δηλαδή εργαστήρια επεξεργασίας δερμάτων. (Ξυδά – Φελεμέγκα – Φουτσιτσιή, 2005) Έτσι η πόλη αρχίζει και αποκτά περισσότερο αστικό χαρακτήρα παρά αγροτικό. Στη δομή της πόλης εμφανίζεται και το πρώτο εμπορικό κέντρο, στην περιοχή της σημερινής οδού Ερμού. Οι κάτοικοι της ήταν πλέον έμποροι και σαράφηδες. Όπως προαναφέρθηκε, το 1331 μ.Χ. ο αυτοκράτορας Ι. Καντακουζηνός αναφέρεται στο “ Κουμουτζηνά πόλισμα ” ενώ ο Ν. Γρηγοράς στην πολίχνη με την ονομασία “ Κομοτηνά ” ή “ Κομοτηνή ” , την περίοδο αυτή τα Κουμουτζηνά γίνονται ένα τοπικό κέντρο με ιδιαίτερη σημασία, όπου ως κύρια χαρακτηριστικά εμφανίζονται η αστικότητα και η ελληνικότητα. (Ξυδά – Φελεμέγκα – Φουτσιτσιή, 2005)

4.1.2 Η Κομοτηνή κατά την Οθωμανική περίοδο 1361 – 1920

Το 1361 μ.Χ. η Θράκη καταλαμβάνεται από τους Οθωμανούς Τούρκους. Η κατάκτηση των Κουμουτζηνών σύμφωνα με τις Οθωμανικές πηγές (salname) γίνεται το 1363 μ.Χ και τα μετονομάζουν σε Γκιουμουλτζίνα. Η Γκιουμουλτζίνα, σύμφωνα με τη διοικητική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ανήκε στο σαντζάκι της Καλλιπόλεως, το οποίο με τη σειρά του υπαγόταν στο βιλαέτι της Αδριανουπόλεως, ταυτόχρονα αποτελούσε και το πρώτο σαντζάκι των Βαλκανίων. Την ίδια εποχή ιδρύεται το Ιμαρέτ (Imaret) από τον Γαζή Εβρενός Μπέη στην περιοχή της αγοράς. το

κτίσμα αυτό λειτουργούσε ως Πτωχοκομείο, Τζαμί και ως σχολείο. η λειτουργία του Ιμαρέτ συνεχίστηκε μέχρι το 1913. Πρόκειται για ένα κτίσμα με ιδιαίτερη ιστορική και αρχιτεκτονική αξία και υφίσταται έως σήμερα. Αργότερα το 1385 μ.Χ. η Γκιουμουλζίνα γίνεται πρωτεύουσα του καζά της.

Οι Οθωμανοί, εκμεταλλευόμενοι τη στρατηγική θέση του καζά της Γκιουμουλτζίνας, στις αρχές του 15^{ου} αιώνα μεταφέρουν σε αυτήν όλες τις διοικητικές και δημόσιες υπηρεσίες από τα Ύψαλα και από εκεί συνεχίζουν να ασκούν την πολιτική τους. Το φρούριο της πόλης με τα πανδοχεία και τα χάνια της εξακολουθεί να χρησιμοποιείται σαν σταθμός ξεκούρασης των οδοιπόρων που διέσχιζαν την Εγνατία οδό. Η Εγνατία χρησιμοποιούνταν τόσο από τους ταξιδιώτες όσο και από τα στρατεύματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά την διάρκεια εκστρατειών και επιδρομών. Οι κάτοικοι ήταν υποχρεωμένοι να φροντίσουν για την ασφάλεια, την καλή κατάσταση και την προσπελασιμότητα του δρόμου, για παράδειγμα, υπήρχαν κάποιου είδους φορολογικές διευκολύνσεις από την Υψηλή Πύλη (απαλλαγή από έκτακτους φόρους) (Κουτσούκος, 2000).

Κατά την εποχή 1546 - 1549, τους κάτοικους της Γκιουμουλτζίνας αποτελούν οι Μωαμεθανοί Τούρκοι, Χριστιανοί και αργότερα εμφανίζονται οι Εβραίοι. Οι πληθυσμοί που κατοικούν πλέον στην πόλη οργανώνονται σε συνοικίες ανάλογα με τα εθνοτικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά τους. Οι Οθωμανοί ήδη έχουν ξεκινήσει τις παρεμβάσεις τους στην πόλη με την κτίση των τζαμιών σε περισσότερες μουσουλμανικές συνοικίες αλλά και σε κεντρικά σημεία της πόλης όπου σήμερα αποτελούν πολλά από τα τοπόσημα της. Το πρώτο τζαμί της Γκιουμουλτζίνας ήταν το Γενί Τζαμί [Yeni= (καινούργιο) Camii], χτίστηκε το 1585 από τον *Defterdar Ahmed Efendi* με μια ιδιαίτερη Οθωμανική αρχιτεκτονική. Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την οικοδόμηση του τζαμιού φέρθηκαν από την Ανατολή. Κατά το 1902 έγινε ανάπλαση του τζαμιού λόγω του μικρού μεγέθους του δε εξυπηρετούσε το πληθυσμό που όλο και περισσότερο αυξανόταν, έτσι έγιναν επεκτάσεις χωρίς να επηρεαστεί ο αρχικός σχεδιασμός του, σήμερα αποτελεί το μοναδικό παραδοσιακό τζαμί οθωμανικής αρχιτεκτονικής με ιδιαίτερο διακοσμημένο μιναρέ και εσωτερικό χώρο στη Κομοτηνή (Bıcakcı,2003).

Το Εσκή Τζαμί [Eski= (παλαιό) Camii] είναι το βασικότερο τζαμί της Γκιουμουλτζίνας όπου χτίστηκε από τον πορθητή της πόλης, τον Γαζή Εβρενός Μπέη

το 1608 με 1609. Παρόλο που κατασκευάστηκε μετά από το Γενί Τζαμί (25 χρόνια μετά), η ονομασία του είναι παλαιό διότι “επιβίωσε” μετά από αρκετές πληγές που είχε πάρει κατά την βουλγαρική κατοχή. Το 1854 -55 όπως και το Γενί τζαμί επεκτάθηκε σύμφωνα με τις ανάγκες της εποχής. Είναι το μοναδικό τέμενος που έχει δύο σερεφέδες στο μιναρέ του. Μετά από το Βαλκανικό πόλεμο το 1912 το τζαμί καταλήφθηκε από τους Βούλγαρους, λεηλατήθηκε και καταστράφηκε ο μιναρές του μέχρι ένα σημείο. Κατά την περίοδο της ύπαρξης της γαλλικής διοίκησης στη πόλη, το τζαμί δόθηκε στη μουσουλμανική μειονότητα, τότε έγινε η επισκευή του μιναρέ με δύο σερεφέδες (Bıcaκci,2003).

Αργότερα, κατά το 1640 ο Οθωμανός περιηγητής E. Τσελεμπί αναφέρεται για την Γκιουμουλτζίνα, ξεκινώντας από το μικρό φρούριο και τις εσωτερικές λειτουργίες του, περιγράφει τη ζωή και εκτός των τειχών. Δίνει ακριβείς εικόνες για τις λειτουργίες της πόλης, όπως περιγράφοντας το λαϊκό παζάρι της Τρίτης,¹³ τους μαχαλάδες της περιοχής, τα μαγαζιά της πόλης. Σύμφωνα με τον Τσελεμπί, η Γκιουμουλτζίνα ήταν μια αμιγώς οθωμανική πόλη, η οποία διακρινόταν σε 16 συνοικίες –μαχαλάδες και είχε 4000 σπίτια που ήταν μονώροφα και διώροφα και βρίσκονταν μέσα σε αμπελώνες. Επιπλέον, σύμφωνα με μια οθωμανική μαρτυρία κατά το 1530 οι μαχαλάδες της Γκιουμουλτζίνας ήταν 17 και αυτοί ήταν¹⁴:

- Εσκιτζί Χατζή Μαχαλάς
- Ταμπαχλαρ Μαχαλάς
- Χατζή Γιαβας Μαχαλάς
- Χατζή Καραγκιοζ Μαχαλάς
- Καντή Μεστζίντ Μαχαλάς
- Χατζή Χιζιρ Μαχαλάς

¹³ Είναι το καθιερωμένο παζάρι της Κομοτηνής, όπου γινόταν τις Τρίτες. Διότι η Κυριακή είναι η μέρα που πηγαίνουν οι χριστιανοί ορθόδοξοι στη εκκλησία, το Σάββατο είναι η μέρα που πηγαίνουν στη συναγωγή οι Εβραίοι και η Παρασκευή, μέρα των μουσουλμάνων που πηγαίνουν σε τζαμί δεν βόλευε, έτσι αποφασίστηκε από την οθωμανική διοίκηση της Γκιουμουλτζίνας να γίνει την Τρίτη. Μέχρι σήμερα το παζάρι γινόταν αυτή τη μέρα, όμως πριν πέντε χρόνια άλλαξε.

¹⁴ Οι μαχαλάδες – συνοικίες αναλύονται στα επόμενα υποκεφάλαια

- Χατζή Χαϊρεττίν Μαχαλάς
- Κοτζά Νασούχ Μαχαλάς
- Βελίουγλου Μαχαλάς
- Ιμάμ σαραϊ Μαχαλάς
- Ναχτασαλού Μαχαλάς
- Σεχρεκουστού Μαχαλάς
- Γενιτζέ Μαχαλάς
- Αχτσι Μεστζιντ Μαχαλάς
- Μπργκαμαλί Μαχαλάς
- Τζαμί Σερίφ Μαχαλάς
- Σερδάρ Μαχαλάς

Επίσης, ο Τσελεπή αναφέρεται και στον ποτάμι Μπουκλουτζά, όπου οι κάτοικοι της Γκιουμουλτζίνας για να διασχίσουν πιο εύκολα το ποτάμι που χωρίζει την πόλη, έφτιαξαν 5 ξύλινα γεφυράκια κατά μήκος του.

Ένα σημαντικό γεγονός συνέβη το 1784 στην Γκιουμουλτζίνα, σφοδρή βροχή προκαλεί το ξεχείλισμα του χειμάρρου Μπουκλουτζά, παραπόταμου του Γιαρντιμλή Βιουγιούκ Ντερέ που διασχίζει την πόλη, ο οποίος προκαλεί μεγάλη ζημιά στην περιοχή, καταστρέφει περίπου 500 σπίτια και γίνεται αιτία για το θάνατο των ανθρώπων και ζώων. Το 1801 γίνεται αναφορά στον πληθυσμό της Γκιουμουλτζίνας, σύμφωνα με αυτή την πληροφορία στην πόλη κατοικούν Αρμένιοι, Έλληνες, Οθωμανοί και Εβραίοι, η πλειοψηφία των σπιτιών ανήκει σε Οθωμανούς, 525 συνολικά, 400 σε Έλληνες 60 σε Εβραίους και 15 σε Αρμένιους. Σε μια οθωμανική πηγή, για τον Καζά της Γκιουμουλτζίνας, αναφέρονται 5339 χριστιανοί, 30.517 μουσουλμάνοι, 1712 τσιγγάνοι και καμία άλλη εθνοπολιτισμική ομάδα (Κουτσούκος,2000). Το 1832, ανεγείρεται ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο εσωτερικό του φρουρίου, στην ανατολική πλευρά και πρόκειται για τετράκλιτο, ξυλόστεγο ναό με νάρθηκα. Παρά τις αντιδράσεις των Οθωμανών, ο ελληνικός

πληθυσμός της πόλης ολοκληρώνει τον Ναό. Επίσης μέσα στο χώρο του φρουρίου βρισκόταν και η Εβραϊκή Συναγωγή *Beit El*, κτίσμα 19^{ου} αιώνα. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα η οθωμανική διοίκηση της Γκιουμουλτζίνας κάνει αρκετές παρεμβάσεις στην πόλη και στην περιφέρεια της. Δημιουργεί σημαντικές υποδομές στην πόλη, όπως π.χ η κατασκευή της γραμμής τελεσιγράφου, σύμφωνα με τις Οθωμανικές πηγές¹⁵, το 1860 εγκαινιάζεται η λειτουργία της γραμμής αυτής, ενώ το 1870 ένα μεγάλο κτίριο μελετήθηκε και κατασκευάστηκε από Ολλανδό Αρχιτέκτονα, επί Σουλτάνου Αβδούλ Αζίζ και του διαδόχου του Αβδούλ Χαμίτ Β΄ για λογαριασμό της τότε Οθωμανικής Διοίκησης, ως Διοικητήριο. Στο ίδιο χώρο του Διοικητηρίου υπήρχαν φυλακές οι οποίες λειτουργούσαν μέχρι και τις αρχές του 1980. Είναι γνωστό ότι το κτίριο βρισκόταν σε μια περιοχή και άλλων διοικητικών δραστηριοτήτων και μορφών εξουσίας. Δίπλα ακριβώς υπήρχε στρατόπεδο (όπου σήμερα βρίσκεται το Διοικητήριο της 21^{ης} Τεθωρακισμένης Ταξιαρχίας). Το κτίριο άρχισε να κτίζεται το 1910 ως διοικητήριο τουρκικής μεραρχίας και όπως μαρτυρεί ο διάκοσμος του, ολοκληρώθηκε επί βουλγαρικής κατοχής την περίοδο 1913 – 1919. Η Γκιουμουλτζίνα αναπτύσσεται διαρκώς, τη δεκαετία του 1871, αναφέρεται ότι τα οθωμανικά σπίτια υπερβαίνουν τα 1500, τα ελληνικά- χριστιανικά μαζί με τα αρμένικα είναι 600 ενώ 40 σπίτια ανήκουν σε αθίγγανους. Επιπλέον, η αγορά της περιοχής λειτουργεί κανονικά με μεγάλη ζήτηση όπου γίνονται πολλές αγορές – παζάρια, τα σημαντικότερα από αυτά ήταν το παζάρι αλόγων (*at pazarı*) και το παζάρι μήλων (*elma pazarı*) (Κουτσούκος, 2000).

Μετά το τέλος του Ρωσοτουρκικού πολέμου, το μέγεθος της πόλης αναγκάζουν τις Οθωμανικές αρχές στην Αδριανούπολη να την προάγουν σε έδρα διοικήσεως, με πληθυσμό, που είχε φτάσει (με τον ερχομό των προσφύγων μουσουλμάνων από την Ήπειρο) περίπου δέκα με δεκατριών χιλιάδων κατοίκων. Οι τεχνικές παρεμβάσεις των Οθωμανών στον καζά της Γκιουμουλτζίνας επιταχύνονται. Το 1879 γίνονται κατασκευές πεζοδρομίων στα σοκάκια των μαχαλάδων λόγο του ότι η υγεία των κατοίκων επηρεαζόταν από τα απόβλητα που μαζευόντουσαν στα σοκάκια από το ποτάμι. Την ίδια χρονιά γίνεται κατασκευή ενός νοσοκομείου ειδικά για τους πρόσφυγες που είχαν μεταναστεύσει προς την Γκιουμουλτζίνα. Το πρώτο οθωμανικό σχολείο “*İdadiye*” είναι το πρώτο οθωμανικό σχολείο στην Γκιουμουλτζίνα όπου χτίστηκε το 1882 και αποτελεί ένα σημαντικό οθωμανικό κτίριο. Το 1884 την εποχή

¹⁵ Osmanlı belgerinde bati trakya. 2009

του *Abdülhamit Sultan II* χτίστηκε στο κέντρο της πόλης διπλά στο Γενί τζαμί. ο Πύργος του Ρολογιού, η κατασκευή του ολοκληρώθηκε σε ένα χρόνο. Ο Πύργος αυτός ήταν ένα δώρο από τον Σουλτάνο στην περιοχή της Γκιουμουλτζίνας, εκεί μπροστά του γινόταν για χρόνια το καθιερωμένο παζάρι των φρούτων¹⁶. Παράλληλα, για τη βελτίωση της ύδρευσης της πόλης κατασκευάζονταν υποδομές ύδατος. Αργότερα το 1889, κατασκευάστηκε ο δρόμος μεταξύ Γκιουμουλτζίνας και Δεδεαγάτς ενώ ταυτόχρονα κατασκευάζονταν περίπου 20 γέφυρες για την βελτίωση της προσβασιμότητας στις περιοχές που διαχωρίζε το ποτάμι. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η δημιουργία της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης – Αλεξανδρούπολης και το πέρασμα της από την Γκιουμουλτζίνα διευρύνει το εξαγωγικό εμπόριο της σε ολόκληρη την Θράκη και την Αν. Μακεδονία και την αναβαθμίζει σε συγκοινωνιακό κέντρο. Η ανάπτυξη των επικοινωνιών, ο δυναμισμός των διαφόρων εθνοτικών ομάδων (Έλληνες, Βούλγαροι, Αρμένιοι, Εβραίοι) και οι μεταρρυθμίσεις που επέφερε η Οθωμανική Αυτοκρατορία μετά το 1856 σε συνδυασμό με την δημιουργία της σιδηροδρομικής γραμμής, είχαν σαν αποτέλεσμα την οικονομική εμπορική διεύρυνση της πόλης και την ανάδειξη της σε σημαντικό κέντρο της Δυτικής Θράκης. Ταυτόχρονα, στο επίπεδο της ίδιας της πόλης παρατηρούταν μια τάση επέκτασης του πολεοδομικού ιστού προς το σιδηροδρομικό σταθμό (*Osmanli belgerinde bati trakya*, 2009).

Στις αρχές το 20^{ου} αιώνα, το 1903 -1910 κτίζονται αρκετά κτίρια για χρήση της εκπαίδευσης, διοίκησης και του στρατού. Συγκεκριμένα, στην περιοχή της σημερινής ταξιαρχίας και του δικαστικού μεγάρου, κτίστηκαν τότε το Διοικητικό, το Αστυνομικό και το Στρατιωτικό κέντρο της Γκιουμουλτζίνας. Επιπλέον, την ίδια περίοδο έγιναν επισκευές στη σκεπαστή γέφυρα, όπου πάνω σε αυτήν κτίστηκαν δεκατέσσερα μαγαζιά (*Osmanli belgerinde bati trakya*, 2009).

Σύμφωνα με τις πηγές των περιηγητών της εποχής, αναφέρεται ότι το 1906 στην Γκιουμουλτζίνα ήταν εγκαταστημένοι 340 άτομα, από τα οποία τα 45 ασχολούνταν με το εμπόριο (παντοπωλεία και αμπατζιδικά) και οι υπόλοιποι ασχολούνταν σε χειρονακτικές εργασίες. Το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού της πόλης εργαζόταν στις βιομηχανίες δερμάτων και στις αλευροβιομηχανίες. Χάρη στη αυξημένη

¹⁶ Η ιδιαίτερη οθωμανική αρχιτεκτονική του πύργου την δεκαετία του '50 από τις αναγκαίες αναπλάσεις που έγιναν χάθηκε. Ο θόλος που βρισκόταν στην κορυφή του αντικαταστάθηκε με μια απλή στέγη.

απασχόληση των κατοίκων, με την κτηνοτροφία των μεγάλων ζώων. Η Γκιουμουλτζίνα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα αποτέλεσε κέντρο μεγάλης ζωοαγοράς. Οι πρώτες ύλες εισέρχονται από διάφορες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ενώ αξιοποιούνταν και τα αποτελέσματα της τοπικής παραγωγής. Με την αύξηση των εισαγωγών και εξαγωγών προϊόντων, το 1910 δημιουργήθηκε Οθωμανική εμπορική και βιομηχανική εταιρεία για την ανάπτυξη και διαχείριση κυρίως της μεταποίησης. Έτσι, εκτός από το εμπορικό της χαρακτήρα αναπτυσσόταν και ο μεταποιητικός της χαρακτήρας. Το σύστημα των πόλεων της αυτοκρατορίας, μέχρι το 1912, ήταν ανεπτυγμένο κατά τέτοιον τρόπο ώστε το κάθε αστικό κέντρο να έχει συνδέσεις με τις μικρότερες πόλεις της ίδιας περιοχής και να αντλεί την δύναμη του από αυτές. Κατά την εποχή αυτή (1908-1909) λειτουργούσε με πρόσοψη στο ποτάμι, η δωρεά Νέστορος Τσανακλή. Ο απόδημος στην Αίγυπτο ευεργέτης, χρηματοδότησε το 1907 την ανέγερση μιας Δημοτικής Αστικής Σχολής όμως η λειτουργία της διακόπηκε από τον 1ο Βαλκανικό Πόλεμο οπότε και στεγάστηκε εκεί Ορφανοτροφείο παιδών (1919) (Osmanli belgerinde bati trakya, 2009).

4.1.3 Η Κομοτηνή του Ελλαδικού χώρου: 1920 έως σήμερα

Στις 14 Μαΐου 1920, μετά την οριστική ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα, η Κομοτηνή αποτελεί έδρα της ομώνυμης υποδιοικήσεως, με το Ν.Δ. της 23-11-1923. Την περίοδο αυτή το ελληνικό κράτος κάνει οργανωμένες προσπάθειες για να ενισχύσει τον οικονομικό, παραγωγικό και διοικητικό ρόλο της πόλης σε ολόκληρη την Δυτική Θράκη και Ανατολική Μακεδονία. Έτσι αρχίζουν να συγκεντρώνονται στην πόλη μια πληθώρα δημόσιων υπηρεσιών, προκειμένου να ανταποκριθεί στον νέο ρόλο της (Κουτσούκος, 2000).

Ο νέος Έλληνας διοικητής Δάσιος της Κομοτηνής εφάρμοζε στρατηγικές για την αλλαγή της φυσιογνωμίας της πόλης, είχε προσδιορίσει δύο κατευθύνσεις, η μία ήταν εξελληνισμός της φυσιογνωμίας και η άλλη εκσυγχρονισμός της, σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα. Έτσι, ο διοικητής αποφασίζει να ξεκινήσει τον εκσυγχρονισμό της πόλης με την κατεδάφιση ενός τμήματος του Βυζαντινού φρουρίου. Συγκεκριμένα κατεδαφίστηκε η νότια πύλη του προκειμένου να γίνει διάνοιξη δρόμου στο εσωτερικό του φρουρίου.¹⁷ Η νέα οδός κατέληγε στη Γαλλική γέφυρα και συνέβαλε στη σύνδεση και επικοινωνία των συνοικιών της πόλης που αναπτύσσονταν παρόχθια του ποταμού.

Μια άλλη σημαντική πολεοδομική παρέμβαση ήταν το 1922 η δημιουργία ενός δημοτικού πάρκου, της Αγίας Παρασκευής, στις όχθες του ποταμού ανατολικά του εμπορικού κέντρου, όπου ο χώρος του πάρκου αυτού ήταν τουρκικό νεκροταφείο στα πρώτα χρόνια της τουρκικής κατάκτησης, ενώ πριν μετατραπεί σε νεκροταφείο στο χώρο υπήρχε παλαιοχριστιανικός ναός και καταστράφηκε από τους Τούρκους. Την ίδια εποχή με την καταστροφή της Σμύρνης έρχονται αρκετοί πρόσφυγες στην πόλη, όπου προκαλούν μια σαφή διαφοροποίηση στη πληθυσμιακή σύνθεση της, πλέον δεν υπήρχαν μόνο Αρμένιοι, Εβραίοι, Μουσουλμάνοι ή Χριστιανοί, αλλά χιλιάδες εκπατρισμένοι από την Μικρά Ασία και την Ήπειρο.

Με τον ερχομό και την εγκατάσταση των προσφύγων εμφανίζεται η αστική δομή της πόλης, αφού στις περιοχές εγκατάστασης τους για πρώτη φορά συναντιέται οργανωμένη ρυμοτομία σε ιπποδάμειο σύστημα.

¹⁷ Η σημερινή οδός Σοφούλη.

Το 1927 κατασκευάζονται τα πρώτα δημοτικά κτίρια στη πόλη μερικά από αυτά αποτελούσαν τα Δημοτικά σφαγεία και το Δημοτικό κτίριο του Τηλεφωνικού Κέντρου. Την περίοδο εκείνη ήταν υπό μελέτη η δημοτική αγορά, τρία νοσοκομειακά περίπτερα και η επισκευή του δημοτικού κτιρίου, όπου επρόκειτο να στεγασθεί το Δημοτικό Νοσοκομείο. Μερικά από τα αξιόλογα ήταν το κτίριο της Ένωσης όπου κτίστηκε το 1924 Μητρόπολη για να στεγάσει αρχικά το Μητροπολιτικό Μέγαρο το οποίο παραχωρήθηκε όμως αμέσως στο σύλλογο Κομοτηναίων. Επίσης, στο κτίριο της Τσανάκλειος στεγάστηκε κατά τις δεκαετίες 1922-1945, η Γενική Διοίκηση Θράκης, ενώ αργότερα (1945-1972) η Νομαρχία Ροδόπης. Η τελευταία λειτουργία του κτιρίου ήταν με τη στέγαση του Πρυτανείου του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης από το 1972 μέχρι το 2000. Το κτίριο του οθωμανικού διοικητηρίου, τα γύρω στρατιωτικά κτίρια συνέχιζαν να αποτελούν τα πλέον αξιόλογα της πόλης. Στο πρώην διοικητήριο μεταφέρονται οι Δικαστικές αρχές του Εφετείου Θράκης και του Πρωτοδικείου Ροδόπης. Στο ίδιο χώρο του Δικαστικού μεγάρου στεγάζονταν οι Οθωμανικές φυλακές, που αργότερα χρησιμοποιούνταν ως κρατητήρια από την ελληνική διοίκηση. Εκτιμάται ότι η επιλογή δεν υπήρξε τυχαία. Το ελληνικό κράτος επέλεξε να στεγάσει τις δικαστικές αρχές σε ένα επιβλητικό για την εποχή του δημόσιο κτίριο, υποδηλώνοντας την κυριαρχία ενός κράτους δικαίου στην πολυπολιτισμική κοινωνία της Θράκης. Το κτίριο λειτουργούσε ως Δικαστικό μέγαρο ως τις αρχές του 2004. Σήμερα στεγάζει σε καινούργιο κτίριο, πίσω από το παλιό Δικαστικό Μέγαρο, στην έκταση που βρίσκονταν οι παλιές φυλακές (<http://katsimigas.wordpress.com/>). Όσο για τις σημαντικές διοικητικές υπηρεσίες του Δήμου, την εποχή αυτή στεγάζονταν στο κέντρο της πόλης, η Δημαρχεία της Κομοτηνής βρισκόταν στη κεντρική πλατεία Βουλγαροκτόνου¹⁸ μέχρι το 1920 επειδή ήταν μικρό και ακατάλληλο για την λειτουργία της δημαρχίας, το 1935-36 κατεδαφίστηκε και μεγάλωσε ο χώρος της πλατείας. Το Δημαρχείο άρχισε να στεγάζεται σε ένα αρχοντικό κτίριο στην οδό Νικολάου Ζωΐδη. Σήμερα, βρίσκεται απέναντι από το δημοτικό πάρκο Αγία Παρασκευή. Επίσης οι πρώην Οθωμανικοί Στρατώνες Πυροβολικού το 1920 στέγασαν το Συνοριακό Τομέα του ελληνικού στρατού. Τα κτίρια του στρατοπέδου το 1967 κατεδαφίστηκαν και στην θέση τους κατασκευάστηκε η σημερινή Δημοτική Αγορά, στο οποίο στέγαζαν μόνο κρεοπωλεία και καταστήματα οπωρολαχανικών. Στη βόρεια έξοδο της πόλης βρισκόταν η περιοχή

¹⁸ Η σημερινή πλατεία Ειρήνης

των στρατώνων Βουλγάρων. Μετά το 1915 που έφυγαν οι Βούλγαροι από την Κομοτηνή, μετατράπηκαν στο Τηλεγραφείο και Ταχυδρομείο Κομοτηνής σε κτίριο που κατασκευάστηκε μεταξύ 1928 και 1932 από τον Δήμο. Αργότερα αυτές οι υπηρεσίες μεταφέρθηκαν σε πιο κεντρικό σημείο στην οδό Αγγιάλου (Κουτσούκος,2000).

Μέχρι το 1928, στην Κομοτηνή δεν είχαν κατασκευασθεί μεγάλα δημοτικά έργα αλλά είχαν γίνει σημαντικές διανοίξεις και κατασκευών νέων δρόμων. Είναι χαρακτηριστικό ότι την εποχή του 1932 ο μόνος ασφαλτοστρωμένος δρόμος είναι η οδός Ερμού και οι υπόλοιποι είναι στρωμένοι με το τουρκικό σύστημα (καλντερίμι). Βέβαια εξαιρούνται οι οδοί των προσφυγικών συνοικισμών όπου δημιουργήθηκαν με άλλο τρόπο κατασκευής.

Στην πόλη της Κομοτηνής δεν είχε εφαρμοστεί ποτέ σχέδιο πόλεως, συνεπώς η πόλη στερούνταν συγκροτημένης και ορθολογικής ρυμοτομίας που θα ανταποκρινόταν στις νέες αναπτυξιακές ανάγκες. Από την Ελληνική διοίκηση αποφασίστηκε ο σχεδιασμός του ρυμοτομικού σχεδίου το 1933. Από την Ελληνική διοίκηση προσελήφθησαν οι πρώην στρατηγοί του Ρωσικού τσαρικού στρατού, οι οποίοι ήταν αξιωματικοί του πυροβολικού με γνώσεις τοπογραφίας , για να εκπονήσουν τα πολεοδομικά σχέδια στις πόλεις που είχαν δεχθεί μεγάλο αριθμό προσφύγων (Κατσιμίγας, 2006).

Μια σπουδαία παρέμβαση έγινε για τους Αθίγγανους κατοίκους της περιοχής, που κατοικούσαν κάτω από άσχημες συνθήκες διαβίωσης σε κεντρικό σημείο της πόλης κοντά στο χείμαρρο Μπουκλουτζά. Λόγω της άσχημης εμφάνισης της περιοχής αποφασίστηκε από τον τότε Δήμαρχο της Κομοτηνής η μετεγκατάσταση τους σε μια άλλη περιοχή εκτός οικισμού.

Έτσι, το 1938 αποφασίστηκε από το Γενικό Διοικητή της Θράκης, Καλαντζής η ανέγερση νέου οικισμού “Ηφαίστου”(Καλκάντζα) και την ασφαλή εγκατάσταση τους, με έξοδα του ελληνικού δημοσίου. Αργότερα το 1959 -61 η μεγάλη πλημμύρα καταστρέφει τον οικισμό της Ηφαίστου, ο οποίος ανοικοδομήθηκε ξανά από τον Δήμο της Κομοτηνής, μάλιστα με ορθή ρυμοτομία για την καλύτερη αστική ανάπτυξη.

Κατά τις δεκαετίες του 1920-1940 έγιναν σημαντικές παρεμβάσεις στο σύνολο αλλά κυρίως σε κεντρικά σημεία της πόλης, με σκοπό την αλλαγή της οθωμανικής

φυσιογνωμίας και απόκτησης νεοελληνικού στοιχείου. Η ελληνική διοίκηση είχε αρχίσει τις εργασίες εξωραϊσμού των μουσουλμανικών νεκροταφείων κυρίως αυτών που βρίσκονταν σε κεντρικά σημεία της πόλης. Νωρίτερα από το 1936, τα δύο μεγάλα μουσουλμανικά νεκροταφεία¹⁹ είχαν μετατραπεί σε χώρους πρασίνου. Επίσης, τα εβραϊκά νεκροταφεία που άνηκαν στην Ισραηλιτική Κοινότητα της Κομοτηνής, στην περιοχή των στρατώνων, μετά την γερμανική κατοχή του 1943 μετατράπηκαν σε περιοχή αυθαίρετης κατοικίας, μέχρι το 1963 που εντάχθηκε στο σχέδιο πόλης.

Η δεκαετία του 1970 αποτελεί δεκαετία ανάπτυξης για την Κομοτηνή. Σημαντικές παρεμβάσεις στην πολεοδομική εξέλιξη της πόλης έγιναν κατά την περίοδο 1967-74 με πιο βασικές, την επιχωμάτωση του χειμάρρου που διάσχιζε την πόλη, με διανοίξεις δρόμων αλλά και μετέπειτα με την δημιουργία ΖΕΠ. Η επιχωμάτωση του ποταμού Μπουκλουτζά έγινε για περιβαλλοντικούς λόγους, διότι, οι δύο - τρεις αλληπάλληλες τρομερές πλημμύρες του 1960 με 1961 κατέστρεψαν πολλές περιουσίες και χάθηκαν ανθρώπινες ζωές, κατεδαφίστηκαν οι περίφημες ιστορικές γέφυρες²⁰ που συνέβαλαν τη σύνδεση των συνοικιών. Το κράτος αναγκάστηκε να πάρει μέτρα για την διαφύλαξη της πόλης από το ποτάμι. Αρχικά, πραγματοποίησε την εκτροπή του έξω από την Κομοτηνή, στο σημερινό Τρελοχείμματο, ταυτόχρονα κατασκευάστηκε και το ανάχωμα που προστάτευε την Κομοτηνή από τις πλημμύρες. Παρόλα αυτά παρέμεινε ως εστία μόλυνσης και αποφασίστηκε η επιχωμάτωση του. Αργότερα αποφασίστηκε η κατάτμηση και ευθυγράμμιση της κοίτης του Μπουκλουτζά, που διερχόταν από το κέντρο της πόλης και η χρησιμοποίηση και μετατροπή της παλαιάς κοίτης σε κεντρική αρτηρία υπονόμων. Έτσι από το έργο αυτό προέκυψε μια μεγάλη λεωφόρος (Ξυδά – Φελεμέγκα – Φουτσιτσή, 2005).

Ένας από τους κύριους στόχους της ελληνικής διοίκησης ήταν η προσέλκυση νέου ανθρώπινου δυναμικού που θα εξασφάλιζε την τόνωση του ελληνικού – χριστιανικού στοιχείου.²¹ Παράλληλα γινόντουσαν προσπάθειες για την τόνωση της βιομηχανικής παραγωγής ως βασικού οικονομικού και αναπτυξιακού παράγοντα. Για την

¹⁹ Ο χώρος του σημερινού πάρκου Αγ. Παρασκευής και του Μικρού Ηρώου (Δημοτικό Αμφιθέατρο).

²⁰ Οι δύο όχθες του ποταμού ενώνονταν με δεκαέξι γέφυρες. Κάθε μια από αυτές είχε μια άλλη μορφή ανάλογα με την περίοδο που κατασκευάστηκε.

²¹ Εκείνη την περίοδο οι ελληνικές αρχές με τις πολιτικές που εφάρμοζαν επιδίωκαν την απομάκρυνση του μειονοτικού πληθυσμού από την πόλη της Κομοτηνής

υλοποίηση του πρώτου στόχου η προσπάθεια στράφηκε στη δημιουργία του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης (1973), όπου θα έπαιζε σημαντικό ρόλο στη εισροή των νέου ανθρώπινου δυναμικού, θα ανέτρεπε τις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές αλλά θα σύμβαλλε και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Μια άλλη πράξη ήταν η εγκατάσταση στρατιωτικών μονάδων σε σχέση εγγύτητας με τις αστικές περιοχές λαμβάνοντας υπόψη την παραδοχή για την άμεση μεταφορά εισοδήματος από τα αστικά κέντρα της υπόλοιπης Ελλάδας προς τη Θράκη, με τη μορφή καταναλωτικής δύναμης στην παραδοχή αυτή θα σύμβαλλε και η λειτουργία του πανεπιστημίου. Τελευταία προσπάθεια για την υλοποίηση του στόχου αυτού ήταν η εγκατάσταση ομογενών από χώρες της ανατολικής Ευρώπης (Γεωργία, Ρωσία) σε νέες επεκτάσεις των πόλεων (Ξυδά – Φελεμέγκα – Φουτσιτσή, 2005).

Όσο αφορά στην ικανοποίηση του μακροχρόνιου στόχου της βιομηχανικής και περιφερειακής ανάπτυξης της οικονομίας της περιοχής, συγκροτήθηκε το 1978 η Βιομηχανική Περιοχή Κομοτηνής (ΒΙ.ΠΕ.ΚΟ). Με την αρχή της λειτουργίας της, η ΒΙ.ΠΕ.ΚΟ. κάλυψε ένα μικρό ποσοστό του δυναμικού της, χωρίς να καλύπτει τις αρχικές προσδοκίες για ανάπτυξη. Τη δεκαετία του '90, με την θεσμοθέτηση σειρά μέτρων για προσέλκυση και ανάπτυξη των επιχειρήσεων, υπήρξε μια έκρηξη στη σταθερή πορεία της. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια στασιμότητα ιδρύονται ελάχιστες καινούργιες επιχειρήσεις, ενώ αρκετές είναι αυτές που εκσυγχρονίζονται και κάνουν μικροεπεκτάσεις. Η στασιμότητα στην βιομηχανική ανάπτυξη και την πλήρωση της ΒΙ.ΠΕ.ΚΟ. οφείλεται στο γεγονός της έλλειψης νέων κινήτρων. Η υφιστάμενη κατάσταση της ευρύτερης οικονομίας και της αγοράς κάνουν τα υπάρχοντα δεδομένα μη ελκυστικά για νέες επενδύσεις.

4.2. Ο πολεοδομικός χώρος της Κομοτηνής

Σήμερα, η πόλη της Κομοτηνής παρουσιάζει οικονομική ανάπτυξη, χαρακτηρίζεται από μια εικόνα αστικού εκσυγχρονισμού και γνωρίζει τη μεγαλύτερη οικοδομική δραστηριότητα στην ελληνική επικράτεια. Η εικόνα της πόλης τόσο στο κέντρο της όσο και στις περισσότερες συνοικίες έχει αλλάξει με πολύ έντονους ρυθμούς, είτε ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων πολιτικών αναδιοργάνωσης και ανάπλασης είτε ως αποτέλεσμα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στον τομέα της ανοικοδόμησης.

Παρ' όλες τις προαναφερθείσες αλλαγές η πόλη συνεχίζει να παρουσιάζει έντονη ιδιομορφία λόγω της κοινωνικής της γεωγραφίας, άλλωστε η διαμόρφωση της

οικιστικής της ανάπτυξης βασίζεται στη διαφορετικότητα των κατοίκων της. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμη η ανάλυση των πολεοδομικών χαρακτηριστικών της. Συγκεκριμένα θα δοθεί μια γενική εικόνα της, μέσα από την οποία θα δούμε τις λειτουργίες και τις συνδέσεις μεταξύ των συνοικιών της.

4.2.1 Σχεδιασμός του αστικού χώρου

Όπως προαναφερθήκε στην Κομοτηνή δεν είχε εφαρμοστεί ποτέ σχέδιο πόλεως, για πρώτη φορά η πόλη αποκτά ρυμοτομικό σχέδιο το έτος 1933. Το σχέδιο πόλης εκπονήθηκε με τα πολεοδομικά χαρακτηριστικά του γερμανικού ορθολογισμού. Γενικά εφαρμόστηκε η λογική των μικρών απαλλοτριώσεων και η χάραξη ενός συστήματος με μικρά οικόπεδα. Η μελέτη είχε αρκετές ελλείψεις σε κοινωφελείς και κοινόχρηστους χώρους. Το σχέδιο αυτό υλοποιήθηκε με πολύ αργούς ρυθμούς και σε λίγα σημεία της πόλης (Κατσιμίγας,2006).

Μέχρι τότε όμως οι συνοικίες της οικοδομούνται μεταξύ 1923 -1928 χωρίς επιμέρους πολεοδομικό σχεδιασμό. Η περιοχή της ρυμοτομείται πρόχειρα, χωρίζεται σε οικοδομικά τετράγωνα και έτσι έχουμε την σημερινή εικόνα των εν λόγω συνοικιών.

Μετά το 1928 η Κομοτηνή αποκτά μια καινούργια εικόνα, η οποία είναι ανισσόροπη, αφού οι βόρειες περιοχές πάνω από τον Μπουκλουτζά έχουν ακανόνιστη ρυμοτομία (στενοί δρόμοι, αδιέξοδα) ενώ στις νότιες περιοχές υπάρχει ορθογωνικό σχέδιο (οικοδομικά τετράγωνα, μεγάλοι δρόμοι). Πιο συγκεκριμένα, στις προσφυγικές συνοικίες, όπου είχε ακολουθηθεί η ρυμοτομία με υποδάμειο σύστημα, δεν παρατηρήθηκε πρόβλημα. Σημαντικό πρόβλημα υπήρχε στις μουσουλμανικές συνοικίες όπου το προτεινόμενο ρυμοτομικό σχέδιο προέβλεπε μια ρυμοτομία τελείως διάφορη από τον υφιστάμενο δαιδαλώδη πολεοδομικό ιστό. Κατά τον Κατσιμίγα, «αυτό βόλευε γιατί κάλυπτε και με νομιμοφάνεια την πολιτική έναντι της μειονότητας». Η ρυμοτομία αυτή δεν εφαρμόστηκε διότι δεν ήταν δυνατό να εφαρμοστεί από υφιστάμενες συνθήκες της εποχής αλλά και από πολιτικούς λόγους. Τελικά οι συνοικίες αυτές έμειναν σχεδόν ανέπαφες με χαμηλά σπίτια μικρής αρχιτεκτονικής αξίας (Κατσιμίγας,2006).

Η Κομοτηνή το 1933²², σύμφωνα με το σχέδιο πόλεως (ΦΕΚ 278,26-9-1933) περιλαμβάνει τους συνοικισμούς Ρέμβη, Σταθμό, Αρμενιό, Γενιτζέ Μαχαλέ, Κιρ

²² Βλέπε τις εικόνες στη σελ.: 125

Μαχαλέ, Γενί Μαχαλέ, Βιβλιοθήκη, Ανδρονίκου και το εμπορικό κέντρο της. Την δεκαετία του 1963, βάση με το ΦΕΚ 48, (9-4-1963) προστίθεται στην πόλη ο συνοικισμός Στρατώνες, είναι η βόρεια περιοχή της πόλης όπου το μεγαλύτερο κομμάτι της αποτελείται από στρατόπεδα. Με την ίδια επέκταση σχεδίου πόλεως προστίθεται και νοτιοανατολικά των ορίων της Κομοτηνής ένα μικρότερο κομμάτι της περιοχής του Νοσοκομείου.

Από την δεκαετία του 1970 και μετά, η πόλη άρχισε να επεκτείνεται εκτός από βόρεια, βορειοδυτικά και ανατολικά. Μερικές από τις αστικές επεκτάσεις αυτές, ήταν νόμιμες, οργανωμένες ενώ κάποιες όχι. Παράλληλα ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας κατασκεύαζε σταδιακά συγκροτήματα κατοικιών. Κατά το 1973 (ΦΕΚ 301, 12-1-1973) ο πολεοδομικός ιστός της Κομοτηνής διευρύνεται με την ένταξη των νέων εργατικών κατοικιών (στην έξοδο της πόλης προς την Αλεξανδρούπολη). Το 1976 (ΦΕΚ 203, 13-7-1976) προστίθεται στα όρια της πόλης η νότια περιοχή με ορθογωνικό σχέδιο, πίσω από τα ΚΤΕΛ της πόλης. Αργότερα στις 11-12-1976 (ΦΕΚ 434) εντάσσεται στο σχέδιο πόλεως και το νέο συγκρότημα των εργατικών κατοικιών νοτιοανατολικά της πόλης, ενώ το 1978 βάση με το ΦΕΚ 584, (11-11-1978) ο οικισμός διευρύνεται ξανά με τις εργατικές κατοικίες, νοτιοδυτικά των εργατικών κατοικιών του Αγ. Στυλιανού (Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Κομοτηνής).

Την δεκαετία του 1980, αναπτύσσεται στα βορειοδυτικά όρια της πόλης η περιοχή της Νέας Μοσυνούπολης βάση με το ΦΕΚ 160 (11-3-1980) περιλαμβάνεται στον πολεοδομικό ιστό της Κομοτηνής.

Αργότερα, κατά τις δεκαετίες 1980 -1990 δημιουργήθηκε από κάποιους εύπορους Κομοτηναιούς, στα ανατολικά της πόλης, η περιοχή των Αμπελόκηπων. Σε αυτήν την περιοχή ίσχυσαν οι όροι δόμησης εκτός σχεδίου, που υποστηρίζονται με Π.Δ. ρυμοτομίας και όρων δόμησης και ακόμα δεν έχει ενταχθεί στο σχέδιο πόλεως

Πέρα από τις νόμιμες οικιστικές επεκτάσεις έγιναν και παράνομες επεκτάσεις. Στα τέλη του 1970 και κυρίως το 1980 άρχισαν να εμφανίζονται οι πρώτες αυθαίρετες κατοικίες. Αυξήθηκαν σημαντικά τα ανατολικά και βόρεια όρια της πόλης. Σημαντική αύξηση παρατηρήθηκε στην ευρύτερη περιοχή του οικισμού Κικιδίου, όπου έκτιζαν οι ορεσίβιοι μουσουλμάνοι που αδυνατούσαν να ενταχθούν στην Κομοτηνή. Στη περιοχή αυτή κατοικούν αρκετές οικογένειες, στις οποίες έχει παραχωρηθεί από τον Δήμο ύδρευση και ηλεκτροδότηση ενώ δεν υπάρχει δίκτυο

αποχέτευσης και οι περισσότεροι δρόμοι είναι χωματόδρομοι και στενοί. Όσο για τα αυθαίρετα μέσα στη Κομοτηνή που υπάρχουν πριν από το 1967 ειδικά στις συνοικίες Περδίκια, Ανδριανούπολεως, Φιλίππουπόλεως και Ολύμπου συνεχίζουν να είναι εκτός σχεδίου. Στις συνοικίες Αδριανούπολεως και Φιλίππουπόλεως δεν παραχωρείται η άδεια οικοδόμησης ενώ αναμένεται εδώ και 60 χρόνια η διάνομιξη των δρόμων, ώστε να δίνεται η δυνατότητα ανέγερσης νέων οικοδομών. Λόγω οικονομικών και πολιτικών παραγόντων οι περιοχές αυτές που βρίσκονται σε πολύ κοντινές αποστάσεις από το κέντρο, αργούν να ενταχθούν στο αστικό ιστό της πόλης και είναι από τις πρώτες υπό ένταξη συνοικίες (Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Κομοτηνής).

Η σημερινή Κομοτηνή αποτελείται από έναν διευρυμένο αστικό ιστό με δεκαέξι συνοικίες: Ρέμβη, Σταθμού, Αρμενιό, Γενί Μαχαλέ, Κιρ Μαχαλέ, Γενιτζέ Μαχαλέ, Στρατώνες, Βιβλιοθήκης, Ανδρονίκου, Ήφαιστος, Νέα Μοσυνούπολη, το Κέντρο και από τα αυθαίρετα Περδίκια, Ανδριανούπολεως, Φιλίππουπόλεως (Μαστανλί) και Ολύμπου (Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Κομοτηνής).

Βασικά στοιχεία του πολεοδομικού χώρου της Κομοτηνής σηματοδοτούν την πολεοδομική εξέλιξη της πόλης, όπως το Βυζαντινό Φρούριο, ο χείμαρρος που επιχωματώθηκε το 1970 και σήμερα αποτελεί την κύρια οδική αρτηρία της πόλης, η πολυπολιτισμικότητα της πόλης, οι φτωχικές κατοικίες και ο δαιδαλώδης ιστός των μουσουλμανικών συνοικιών, το αυστηρό υποδάμειο σύστημα με το οποίο κτίστηκαν οι προσφυγικές κατοικίες, το ρυμοτομικό σχέδιο του 1933 και οι πολιτικές εφαρμογές πάνω σε αυτό, η αυθαίρετη δόμηση κατά το 1970-2002 στα ανατολικά της πόλης, η ΖΕΠ της δυτικής πόλης (1979), η οργιάζουσα αντιπαροχή τις δεκαετίες του '70, του '90 και του 2000, η άρση των περιοριστικών μέτρων κατά της μειονότητας (1992), οι πεζοδρομήσεις, οι κυκλοφοριακές ρυθμίσεις και διανοίξεις των τελευταίων 20 χρόνων, το γεγονός ότι η Κομοτηνή δεν απέκτησε ποτέ Γ.Π.Σ λόγω του μειονοτικού ζητήματος και τέλος η οικονομική τόνωση που προσέφερε το πανεπιστήμιο και η ΒΙ.ΠΕ. Αυτά θεωρούνται σημαντικοί παράγοντες στην εξέλιξη της πόλης (Κατσιμίγας, 2006).

Σήμερα συνεχίζει η πόλη να μην έχει Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο, παρόλο που έχουν εκπονηθεί οι μελέτες κατά το 1992, οι διαδικασίες έγκρισης των φάσεων της έχουν καθυστερήσει και σταδιακά έχουν σταματήσει. Σημαντικό είναι ότι το προτεινόμενο

προς θεσμοθέτηση Γ.Π.Σ που εντάσσει στα όρια δήμου άλλες δύο υπάρχοντες περιοχές κατοικίας, νότια και ανατολικά από την συνοικία Αρμενιό, έτσι οι συνοικίες της Κομοτηνής γίνονται δεκαοχτώ. Όμως το Γ.Π.Σ. στηρίζεται στο παλαιότερο, και στο ουδεποτέ υλοποιημένο, ρυμοτομικό σχέδιο του '33, του οποίου η εφαρμογή καθιστάται δύσκολη, ακόμα και σήμερα.

4.2.2 Χρήσεις Γης

Όσον αφορά στις χρήσεις γης που επικρατούν στη πόλη, η κατοικία συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό επί του συνόλου των χρήσεων. Οι λοιπές χρήσεις είναι το Εμπόριο (χονδρεμπόριο – αποθήκες), υπηρεσίες (γραφεία - διοίκηση – τράπεζες), τουρισμός - αναψυχή, μεταποίηση, κοινόχρηστοι χώροι, εκπαίδευση και αθλητισμός.

Στο κέντρο, που αποτελεί το ιστορικό εμπορικό κέντρο γύρω από την κεντρική πλατεία παρατηρούνται εμπορικές δραστηριότητες, αναψυχής και υπηρεσιών. Καθώς απομακρυνόμαστε από το κέντρο συναντάμε μικτές χρήσεις εμπορίου και κατοικίας ενώ στις συνοικίες έχουμε αμιγής κατοικίες με διάσπαρτα καταστήματα κυρίως ειδών πρώτης ανάγκης (γαλακτοπωλεία, πρατήρια άρτου, μανάβικα).

Υπάρχουν λίγοι υπαίθριοι χώροι στο κέντρο με ελάχιστους έως καθόλου στις γειτονιές, εκεί όπου ακριβώς απαιτούνται. Πρακτικά στις βόρειες συνοικίες δεν υπάρχουν υπαίθριοι χώροι. Κυρίως στις βορειοανατολικές συνοικίες όπου κατοικεί ο μουσουλμανικός πληθυσμός των Τουρκογενών, παρατηρείται ότι απουσιάζουν οι κοινόχρηστοι χώροι και χώροι πρασίνου (παιδικές χαρές, πάρκα, πλατείες) λόγω της εκτός σχεδίου δόμησης. Στα Δυτικά του κέντρου της πόλης στην ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ, στις συνοικίες των παλλινονστούντες, από το 2003 στεγάζει το εμπορικό κέντρο Kosmopolis park, όπου η παρουσία του στη περιοχή, αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα για την αναβάθμιση και την ανάπτυξη της περιοχής.

Στις περισσότερες πόλεις, όπως και στην Κομοτηνή παρατηρείται οικοδομική δραστηριότητα στις εξόδους και στις εισόδους με μικτές χρήσεις. Η βιοτεχνία και μεταποίηση είναι συγκεντρωμένη κατά μήκος των εισόδων στη πόλη από Ξάνθη και Αλεξανδρούπολη. Αποκομμένες από τον ιστό, σε απόσταση μερικών χιλιομέτρων βρίσκονται χωροθετημένες δύο σημαντικότερες λειτουργίες της πόλης. Η Βιομηχανική Περιοχή ανατολικά και η Πανεπιστημιούπολη δυτικά. Η οργανική σύνδεση τους με την πόλη είναι ένα σημαντικό πρόβλημα. Η ΒΙ.ΠΕ της Κομοτηνής

βρίσκεται κοντά στο δρόμο Κομοτηνής – Αλεξανρούπολης, νοτιοανατολικά της Κομοτηνής, απέχει περίπου 12 χιλιόμετρα από το κέντρο της πόλης. Συνορεύει με τα διοικητικά όρια Δήμων Κομοτηνής και Μαρώνας της κτηματικής περιφέρειας του Δ.Δ. Θρυλορίου. Η θέση της ΒΙ.ΠΕ.ΚΟ. έχει επιλεγεί με κριτήρια πρώτον, τη λειτουργικότητα, καθώς πρέπει να είναι κοντά στα δημόσια δίκτυα εξυπηρέτησης, δεύτερον, την σύνδεση της με τους μεταφορικούς άξονες και τρίτον η θέση της κοντά στους τόπους διαμονής εργαζομένων. Πάντως η ΒΙ.ΠΕ έχει απορροφήσει την βιομηχανία με αποτέλεσμα να μην συναντάμε οχλούσες χρήσεις μέσα στην πόλη. Τελευταία χρόνια βέβαια εμφανίζει εικόνα εγκατάλειψης μέχρι πρότινος τρίτη σε δυναμικότητα και μια από τις αρτιότερα οργανωμένες της χώρας, με μόλις 20 από τις 100 και πλέον εγκαταστημένες βιομηχανίες να βρίσκονται ακόμη σε καθεστώς πλήρους λειτουργίας. Η ραγδαία πτώση της εγχώριας βιομηχανικής παραγωγής, αποτέλεσμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης έχει οδηγήσει αρκετές εταιρείες της ΒΙ.ΠΕ. να περικόψουν το εργατικό τους δυναμικό σε μια προσπάθεια να αποτρέψουν την πιθανή αναστολή της λειτουργίας τους.

Επίσης κατά μήκος και νοτιοανατολικά του άξονα Κομοτηνής – Αλεξανδρούπολης όπως προαναφέρθηκε υπάρχουν οι εργατικές κατοικίες, αποτελούν μια καινούργια συνοικία στην οποία έχει εγκατασταθεί ο πληθυσμός των παλλινოსτούντων που εργάζονται στη ΒΙ.ΠΕ. της πόλης.

4.2.3 Το κέντρο της πόλης – Η «παλαιά αγορά» της Κομοτηνής

Στο κέντρο της Κομοτηνής συγκεντρώνονται όλες οι εμπορικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε αυτήν όπως άλλωστε όπως συμβαίνει και σε περισσότερες ελληνικές πόλεις. Ήδη από την Οθωμανική κατοχή το κέντρο της πόλης προσελκύει τις διοικητικές υπηρεσίες και τη χρήση εμπορίου. Σε κεντρικό σημείο, στις όχθες του ποταμού στήθηκαν τα πρώτα εμπορικά μαγαζιά - χάνια, ταυτόχρονα με υπαίθρια παζάρια και με αρκετά βυρσοδεψεία. Τα επόμενα χρόνια συνέχισε να αναπτύσσεται στην ίδια περιοχή, στη μια πλευρά του ποταμού. Τα μαγαζιά είχαν την πίσω όψη τους προς το ποτάμι, διότι το ποτάμι είχε αρχίσει να αποτελεί εστία ρύπανσης λόγω της ανεξέλεγκτης ρήξης απορριμμάτων ολόκληρης της πόλης. Κατά μήκος του δρόμου υπήρχαν διάσπαρτα μαγαζιά, από τη μία πλευρά του ποταμού ήταν μόνο τα χριστιανικά και από την άλλη ανάμικτα μουσουλμανικά, εβραϊκά και χριστιανικά.

Το 1867 η μεγάλη πυρκαγιά κατακαίει το μισό περίπου της Γκιουμουλτζίνιας ανοίγει σημαντικές πληγές στους καταστηματαρχες της εποχής. Πέρα από το εμπορικό κέντρο καίγονται και αρκετές κατοικίες στις διπλανές συνοικίες. Οι κατεστραμμένες συνοικίες αυτές ξανασχεδιάζονται. Με τον τρόπο αυτό εμφανίζεται εντός του ακανόνιστου ιστού της Κομοτηνής μια περιοχή με τέλεια ορθογωνική κανονικότητα (Κουτσούκος, 2000).

Από το 1920 και μετά εξακολουθεί η αγορά να βρίσκεται στο ίδιο σημείο του κέντρου. Στην περιοχή αυτή λαμβάνουν χώρα και οι διοικητικές, οικονομικές και πολιτιστικές υπηρεσίες της πόλης, καθώς αυτές μεταφέρονται σε ήδη υπάρχοντα κτίρια του κέντρου. Την εποχή αυτή ανεγείρονται κτίρια στο κέντρο για την κάλυψη των δημόσιων λειτουργιών της Κομοτηνής, με κύριο στόχο την τόνωση της ιδιαιτερότητας του κέντρου. Επίσης στην ίδια λογική οι πολιτικές αρχές πραγματοποιούν διανοίξεις νέων δρόμων ενώ γίνονται ασφαλοστρώσεις στους ήδη υπάρχοντες που είτε συγκεντρώνουν τις εμπορικές δραστηριότητες είτε συνδέουν το κέντρο με τις εξόδους της πόλης, με αποτέλεσμα τη διευκόλυνση της κυκλοφορίας και την ανάπτυξη του εμπορίου.

Μετά από χρόνια κατά τις δεκαετίες 1968 – 1969 για άλλη μια φορά από κέντρο της πόλης εκδηλώνονται φωτιές. Ένα μέρος της παλαιάς αγοράς καταστρέφεται στη πυρκαγιά. Καήκαν πολλά χάνια, ένα από αυτά ήταν το χάνι που στεγαζόταν Κρατικό Μονοπώλιο Αλατιού, η γειτονιά των τενεκετζιδίκων που άνηκαν κυρίως στους μουσουλμάνους κατοίκους της πόλης. Συγκεκριμένα οι περιοχές που έπαθαν ζημιά ήταν οι περιοχές της σημερινής Νομαρχίας μετά την φωτιά απομακρύνθηκαν οι επαγγελματίες από την περιοχή και δημιουργήθηκε το σημερινό κτίριο Νομαρχίας. Επίσης τα ΚΤΕΛ μεταφέρθηκαν στην σημερινή τους θέση όπου τότε η περιοχή ήταν ανοικοδόμητη και κυριαρχούνταν από λαχανόκηπους και αμπελώνες των κατοίκων.

Σήμερα, στο κέντρο της πόλης περιλαμβάνεται και το ιστορικό εμπορικό κέντρο, το οποίο βρίσκεται στο ίδιο σημείο, κοντά στο Εσκή Τζαμί, από το 1200 εξελιγμένο και μεταλλαγμένο. Το κέντρο αυτό περικλείεται από τις οδούς Συντάγματος Κρητών, πλατεία Ηφαίστου, Κανάρη, Κιλκίς, Φιλικής Εταιρείας, Γραβιάς, Ξενοφώντος, Βενιζέλου και Ορφέως. Η πεζόδρομος Βενιζέλου όπου βρίσκεται και το Ιμαρέτ, αποτελεί την πιο κοσμοπολίτικη αγορά της Κομοτηνής, καθώς τα περισσότερα καταστήματα αποτελούνται από επώνυμες μάρκες και λειτουργούν από

χριστιανούς έμπορους. Πέρα από την οδό Βενιζέλου, εμπορική κίνηση παρουσιάζουν οι οδοί Ν. Ζωΐδη και Παρασίου. Η Ν. Ζωΐδη είναι μια κεντρική οδός όπου κατα μήκος της αναπτύσσονται κυρίως εμπορικά καταστήματα, τράπεζες και κατοικίες. Κατά μήκος της Παρασίου αναπτυσσόταν από παλαιότερα τα χάνια και εργαστήρια εκεί λειτουργούσε το Δημόσιο Καπνεργοστάσιο, σήμερα πλουτίζουν την οδό πολλά καταστήματα και Τράπεζες.

Η σύγχρονη Κομοτηνή διατηρεί τον ιδιαίτερο πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της με έντονες αναφορές από το παρελθόν. Οι μικρές ιδιοκτησίες στο εμπορικό ιστορικό κέντρο της κορυφώνονται στον πολεοδομικό ιστό στη παραδοσιακή πεζόδρομο Ερμού και στους γύρω δρόμους. Μια μικρή περιοχή μες στα στενάκια, με μικρά μαγαζιά έκτασης 2, 10, 15 το πολύ 20 τ.μ, τα περισσότερα είναι μονώροφα και υπάρχουν ελάχιστα διώροφα. Τα παραδοσιακά καλντερίμια της Γκιουμουλτζίνας βρίσκονται ακόμα σε αυτή την περιοχή. Παλαιότερα οι πιο γνωστοί επαγγελματίες στέγαζαν εκεί, σήμερα αυτά τα μικρά μαγαζάκια χρησιμοποιούνται ως καφεκοπτεία, ραφεία, διορθώσεις υποδημάτων και ως καφενεία. Στην οδό Φιλικής Εταιρείας υπήρχαν διώροφα μικρομάγαζα, μικρές ιδιοκτησίες ήσσονος σημασίας αρχιτεκτονικής, με ξύλινες τζαμαρίες και μικρά πεζοδρόμια. Δυστυχώς τα περισσότερα από αυτά κατεδαφίστηκαν λόγω διαπλάτυνσης του δρόμο, που έγινε την δεκαετία του 1980 και ολοκληρώθηκε στις αρχές του 1990. Λίγο πιο ανατολικά του εμπορικού ιστορικού κέντρου, ακριβώς πίσω από το Γενί Τζαμί υπάρχει η πλατεία Ηφαίστου. Σε αυτήν συνωστίζονται τα εργαστήρια του λευκοσιδήρου, τα γνωστά τενεκετζίδικα ή αλλιώς σομπατζιλάρ, συνεχίζουν να αποτελούν μια εικόνα της παλιάς Γκιουμουλτζίνας. (Ξυδά – Φελεμέγκα – Φουτσιτσιή, 2005).

Όσο για το σημερινό κέντρο της πόλης, η κεντρική πλατεία Ειρήνης με έκταση 19 στρέμματα αποτελεί την καρδιά της πόλης. Σε αυτήν είναι συγκεντρωμένες κυρίως οι χρήσεις της ψυχαγωγίας - αναψυχής και υπηρεσίες. Η σημερινή πεζοδρομημένη πλατεία αναπλάθηκε πριν από δέκα χρόνια, η ανάπλαση αυτή ήταν η μεγαλύτερη και η πιο οργανωμένη που είχε γίνει ως τότε στο πολεοδομικό χώρο της πόλης. Η ανάπλαση έγινε την περίοδο 1995 – 2000 με την χρηματοδότηση της Ε.Ε. Ο στόχος ήταν η απομάκρυνση του αυτοκινήτου από την πλατεία και η μετατροπή της σε χώρο συνεύρεσης των πολιτών. Πριν την ανάπλαση η κυκλοφορία διεξαγόταν γύρω από την πλατεία, όπου υπήρχαν πιάτσες ταξί και χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων. Με την πλήρη πεζοδρόμηση της εκδιώχθηκαν από την πλατεία περίπου 350 αυτοκίνητα.

Κατά την διεξαγωγή της μελέτης υπήρξε η πρόταση να γίνει υπόγειο παρκινγκ στην πλατεία, χωρίς ωστόσο να μειωθεί το πράσινο της, δηλαδή τα πλατάνια. Αυτό δεν ήταν δυνατό και τελικά απορρίφθηκε η πρόταση. Επικράτησε η λογική ότι το αυτοκίνητο δεν πρέπει να έχει διέξοδο στο κέντρο, ειδικά σε μία πόλη, όπως η Κομοτηνή που οι αποστάσεις είναι μικρές και οι μετακινήσεις εύκολες. Τελικά, με την ολοκλήρωση του έργου αποδείχθηκε ότι μειώθηκε σε μεγάλο βαθμό το στοιχείο πρασίνου της, ενώ αυξήθηκαν οι παράνομες σταθμεύσεις στην γύρω περιοχή της πλατείας. Το κέντρο της πόλης αντιμετωπίζει σε σημαντικό βαθμό το πρόβλημα της στάθμευσης λόγω της έλλειψης υποδομών για χρήση παρκινγκ.

4.2.4 Οι Συνοικίες της Κομοτηνής

Ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της πόλης γίνεται ήδη αισθητός από το κέντρο της πόλης, όπου συναντάει κανείς κατά το μήκος μιας πλευράς οδού μικρά μονώροφα κτίρια και από την άλλη μεριά ψηλά κτίρια. Μια μικρή βόλτα ανάμεσα στις συνοικίες της πόλης κάνει αντιληπτό τον ιδιαίτερο πληθυσμιακό χαρακτήρα της. Ψηλές πολυκατοικίες υψώνονται σε μεγάλες οδούς και οι εκκλησίες στολίζουν τις εξόδους των δρόμων αυτών, πιο πέρα ανάμεσα στα στενά σοκάκια υψώνεται ένας μιναρές με μικρά άσπρα σπίτια γύρω του. Το δρόμο, με τα καλντερίμια, ομορφαίνουν τα αρχοντικά των χριστιανών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Στην ενότητα αυτή εξετάζονται οι σημερινές και παλιές θέσεις κατοικιών κατά κοινωνική – εθνοτική –πληθυσμιακή ομάδα. Γίνεται ανάλυση των τεχνικών και κοινωνικών υποδομών που διαθέτει κάθε συνοικία. Επιπλέον, εξετάζεται οι μεταξύ τους λειτουργικές σχέσεις, ο τρόπος σύνδεσης και ο βαθμός εξυπηρέτησης τους με το κέντρο της πόλης.

4.2.4.1 Οι συνοικίες των Ορθόδοξων Χριστιανών Κομοτηναίων

Ο χριστιανικός πληθυσμός της Κομοτηνής κατοικεί στις δυτικές, νοτιοδυτικές και νότιες γειτονιές, καθώς και στους αντίστοιχους τομείς του κέντρου. Οι ορθόδοξοι χριστιανοί από εξαρχής κατοικούσαν συγκεκριμένα στις περιοχές κοντά στο κέντρο, κυρίως στη περιοχή του Σταθμού και στη Ρέμβη. Οι περιοχές του Σταθμού και της Ρέμβης αποτελούν τα λεγόμενα «προσφυγικά» της πόλης. Αυτές οι συνοικίες, όπως και προαναφέρθηκε ήταν οι πρώτες συνοικίες που σχεδιάστηκαν με στοιχεία γερμανικού ορθολογισμού. Πριν από την γερμανική κατοχή στη περιοχή της Ρέμβης κατοικούσαν και ελάχιστοι Εβραίοι, σύμφωνα με τις πληροφορίες το σημερινό κτίριο

του Ι.Κ.Α αποτελούσε την οικία ενός αρκετά ευκατάστατου εμπόρου επιχειρηματία μέλους της πρώην Ισραηλιτικής Κοινότητας. Στις μέρες μας, στη συνοικία αυτή κατοικεί μόνο χριστιανικός πληθυσμός. Οι χρήσεις γης που επικρατούν είναι της κατοικίας και του εμπορίου, παρατηρείται ότι ο συντελεστής δόμησης της περιοχής δεν είναι ψηλός, καθώς τα περισσότερα προσφυγικά σπίτια είναι μονώροφα, τα καινούργια παρατηρείται ότι αποτελούνται από διώροφα και πολυκατοικίες. Στην περιοχή υπάρχει ένας βρεφονηπιακός σταθμός, ένα δημοτικό σχολείο.

Όσο για την συνοικία του Σταθμού αποτελείται κυρίως από κατοικίες, υψώνονται πολυκατοικίες κατά μήκος της παραδοσιακής και πράσινης οδού Π. Τσαλδάρη. Σήμερα, σε μεγαλύτερο βαθμό οι φοιτητές αποτελούν τους κατοίκους της λόγω της ύπαρξης Πανεπιστημίου στην κοντινότερη περιοχή. Πέρα από τον σιδηροδρομικό σταθμό, στην περιοχή υπάρχουν αθλητικές εγκαταστάσεις, ένα δημοτικό σχολείο, ένα νηπιαγωγείο και ένας χριστιανικός ναός.

Επιπλέον, η συνοικία Αρμένιο, όπου παλαιότερα αποτελούσε την γειτονιά των Αρμένων της Κομοτηνής, κτίστηκαν κάποιες προσφυγικές κατοικίες για την εγκατάσταση του πληθυσμού αυτού, σήμερα, κατοικείται από χριστιανικό πληθυσμό.

Η βόρεια περιοχή της πόλης, οι Στρατώνες, που βρίσκονται από την περιοχή των κατοικιών των μουσουλμάνων, κατοικείται από τον χριστιανικό πληθυσμό. Η περιοχή αυτή τα παλαιότερα απείχε από το αστικό ιστό της πόλης και χρησιμοποιούνταν ως γεωργική έκταση ενώ μια μεγάλη έκταση της αποτελούσε το Εβραϊκό νεκροταφείο. Η περιοχή αυτή από την οδό Μεγάλου Αλεξάνδρου μέχρι την οδό Στενημάχου φαίνεται να είναι σχεδιασμένη με το ιπποδάμειο σύστημα άλλωστε η ύπαρξη μερικών προσφυγικών κατοικιών το διαβεβαιώνουν. Στη περιοχή επικρατεί η χρήση αμιγούς κατοικίας, καθώς υπάρχουν εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας, συγκεκριμένα στην συνοικία υπάρχουν 1 δημοτικό σχολείο, ένα νηπιαγωγείο και ένας χριστιανικός ναός. Οι Στρατώνες γειτνιάζουν με τα Νεόκτιστα Ολύμπου, όπου υπάρχουν και εκπαιδευτικές μονάδες, ένας βρεφονηπιακός σταθμός, 1 νηπιαγωγείο ένα δημοτικό και γυμνάσιο σχολείο, οπότε ο πληθυσμός της συνοικίας εξυπηρετείται από αυτές τις εκπαιδευτικές μονάδες.

Οι περιοχές αυτές αναπτύχθηκαν με τους συνήθεις κανονιστικούς μηχανισμούς που ισχύουν για όλες τις ελληνικές πόλεις, με συνήθη ρυμοτομία. Οι πιο εύπορες Χριστιανικές γειτονίες βρίσκονται στη Νέα Μοσυνούπολη στα δυτικά και νότια της

συνοικίας αυτής. Η περιοχή είναι αμιγής κατοικίας με χαμηλό συντελεστή δόμησης. Οι κατοικίες της αποτελούνται κυρίως από μεζονέτες και βίλλες. Στην ίδια συνοικία βόρεια και ανατολικά κατοικούν και οι παλιννοστούντες.

4.2.4.2 Οι συνοικίες των Τουρκογενών Μουσουλμάνων Κομοτηναίων

Οι Τουρκογενείς μουσουλμάνοι μαζί με τους Έλληνες Ορθόδοξους χριστιανούς αποτελούν τους ντόπιους Κομοτηναίους. Πριν από το 1920 υπήρχαν οι Τουρκογενείς ως απόγονοι των Οθωμανών και μουσουλμάνων προσφύγων που μετανάστευσαν από τα Βαλκάνια κυρίως από τη Βουλγαρία. Η πρώτη αστική συγκέντρωση του πληθυσμού αυτού γίνεται στο κέντρο της πόλης, στο Σερδάρ Μαχαλέ (Serdar Mahellesi), στη σημερινή οδό Ν. Ζωΐδη και στο Ταμπακχανέ Μαχαλέ (Tabakhane Mahallesi), στη σημερινή Ορφέως. Με την πάροδο του χρόνου ο νέος πληθυσμός μετακινείται προς τα βόρεια και ανατολικά του κέντρου, διότι διοικητικές υπηρεσίες και ο χριστιανικός πληθυσμός εγκαθίσταται στην περιοχή. Μετά τη δεκαετία του 1967, ένα μέρος του Τουρκογενή πληθυσμού του Σερδάρ και Ταμπακχανέ Μαχαλέ εγκαταλείπει την περιοχή και μεταναστεύει στην Τουρκία. Τα οικήματα και τα λοιπά κτίσματα που έμειναν πίσω αγοράστηκαν από τους χριστιανούς δημότες. Οι πρώην μουσουλμανικές συνοικίες πλέον κατοικούνται από ελάχιστους ντόπιους Τουρκογενείς και από αρκετούς χριστιανούς Ορθόδοξους. Στο Σερδάρ Μαχαλέ βρίσκεται ένας από τους ιστορικούς μουσουλμανικούς τεμένους και συνεχίζει τη λειτουργία του. Η περιοχή αυτή ενσωματώνεται σε αυτή του Κέντρου και εξυπηρετείται από το δημοτικό σχολείο της περιοχής. Οι χρήσεις εμπορίου είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένες, η κατοικία είναι η κύρια χρήση. Δημιουργία νέων οικοδομών προσελκύει τον νεανικό αστικό πληθυσμό στην περιοχή. Όσο για το Ταμπακχανέ Μαχαλέ η επικρατούσα χρήση είναι το εμπόριο. Οι κατοικίες αποτελούνται από πολυώροφες οικοδομές βέβαια δεν λείπουν από την περιοχή τα παραδοσιακά μουσουλμανικά σπίτια.

Η συνοικία του Γενί Μαχαλέ (Yeni mahalle), είναι η βόρεια περιοχή από το κέντρο και νότια της συνοικίας των Στρατώνων. Οι πρώτοι κάτοικοι της ήταν Τουρκογενείς σήμερα εκεί κατοικεί ανάμεικτος πληθυσμός, ελάχιστοι χριστιανοί και αρκετά μουσουλμάνοι. Στα δυτικά της περιοχής αυτής, στο μαχαλά του Κουμαρά (Kumara) κατοικεί ένα μικρό μέγεθος αθίγγανων μουσουλμάνων και Τουρκογενών ενώ στη πλησιέστερη βόρεια περιοχή κατοικούν οι παλιννοστούντες.

Στο Γενί Μαχαλέ υπάρχει ένα μειονοτικό δημοτικό σχολείο και 2 μουσουλμανικά τεμένη, ο πληθυσμός της εξυπηρετείται κυρίως από τις εκπαιδευτικές μονάδες της συνοικίας Στρατώνων. Χαρακτηριστική είναι η μικρή πλατεία της κάτω από το «γέρικο» πλάτανο. Γύρω από αυτήν αναπτύσσονται μικρά εμπορικά καταστήματα, ενώ η παιδική χαρά που διαθέτει η πλατεία δεν επαρκεί τις ανάγκες του παιδικού πληθυσμού.

Επίσης, στην ίδια συνοικία ανήκει χωρικά και η περιοχή του “Yarım Çınar” (Μισός Πλάτανος), είναι η περιοχή που βρίσκεται κατά μήκος της κεντρικής οδού Εγνατίας, οι περισσότεροι κάτοικοι της είναι Τουρκογενείς μουσουλμάνοι ενώ υπάρχουν ελάχιστοι χριστιανοί στη περιοχή. Τα τελευταία χρόνια με την διάνοιξη - διαπλάτυνση των δρόμων αυξήθηκαν οι κατασκευές νέων οικοδομών στη περιοχή, έτσι παρατηρείται μια τάση συγκέντρωσης πληθυσμού σε αυτή. Όσο για τις χρήσεις γης, κύρια χρήση είναι η κατοικία καθώς υπάρχουν και μικρά εμπορικά καταστήματα πρώτης ανάγκης. Στην περιοχή δεν υπάρχει κανένας κοινόχρηστος χώρος – χώρος πρασίνου και καμία εκπαιδευτική υποδομή. Υπάρχουν δύο μουσουλμανικά τεμένη. Οι περισσότερες κατοικίες αποτελούνται από χαρακτηριστικές μουσουλμανικές μονοκατοικίες, βέβαια δεν λείπουν από την περιοχή οι πολυκατοικίες, καθώς η νεολαία του πληθυσμού όλο και περισσότερο προτιμά ως κατοικία τις νέες οικοδομές. Τέλος, η περιοχή του Χαμάμ Μαχαλέ (βρίσκεται δυτικά του Γαρίμ Τσινάρ) παλιότερα στην περιοχή υπήρχαν τα λουτρά και έτσι ονομάστηκε η γειτονιά. Σήμερα στη γειτονιά κατοικούν ελάχιστοι Τουρκογενείς και αρκετοί χριστιανοί. Πρόσφατα έγιναν πολεοδομικές παρεμβάσεις στην περιοχή. Συγκεκριμένα με τη διάνοιξη της οδού Κωστή Μοσκόφ τονώθηκε η αξία γης της περιοχής, η δημιουργία νέων οικοδομών και υποδομών βελτίωσε την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Στην περιοχή λειτουργεί ένα ιστορικό τέμενος. Εκπαιδευτικές μονάδες βρίσκονται στις γειτονικές συνοικίες δεν υπάρχουν καθόλου κοινόχρηστοι χώροι ενώ υπάρχει τάση ανάπτυξης της χρήσης εμπορίου.

Στα βορειανατολικά της πόλης υπάρχουν δύο μουσουλμανικές συνοικίες όπου κατοικείται μόνο Τουρκογενείς πληθυσμός. Το Κιρ Μαχαλέ και είναι οι δύο συνοικίες που διαχωρίζονται από την οδό Φιλιππουπόλεως. Οι συνοικίες δημιουργήθηκαν με τις εγκαταστάσεις των προσφύγων μουσουλμάνων, που μετανάστευσαν από τον οικισμό Μαστανλί της Βουλγαρίας. Το Μαστανλί αποτελείται κυρίως από αυθαίρετα, λόγω της άναρχης δόμησης οι κατοικίες έχουν

την πίσω πρόσοψη τους προς τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις. Οι μονοκατοικίες με υψηλά τείχη και τα στενά σοκάκια αποδεικνύουν την ύπαρξη του μουσουλμανικού στοιχείου. Η κυρία χρήση είναι η κατοικία (αμιγής), υπάρχει ένα τέμενος και ένα δημοτικό σχολείο που στεγάζει στο προαύλιο του τεμένους. Η περιοχή αναπτύσσεται αστικά καθώς κτίζονται καινούργιες οικοδομές από τον νεανικό Τουρκογενή πληθυσμό.

Το Κιρ Μαχαλέ (Προαστιακός Μαχαλάς) όπως γίνεται αντιληπτό και από το όνομα του ήταν η περιοχή έξω από την πόλη. Κατοικούνταν από μουσουλμανικό αγροτικό πληθυσμό, ήταν περιοχή γεωργικής γης. Σήμερα, είναι η μεγαλύτερη συνοικία με υψηλότερη χωρική συγκέντρωση του Τουρκογενή πληθυσμού. Οι ενωμένες μονοκατοικίες και πολυκατοικίες κατά μήκος των στενών δρόμων είναι μερικά από τα πολεοδομικά χαρακτηριστικά της πόλης. στην περιοχή λειτουργεί ένα ιστορικό τέμενος και ένα δημοτικό σχολείο στο προαύλιο του. Επίσης, όπως σε περισσότερες μουσουλμανικές περιοχές και σε αυτήν απουσιάζουν οι κοινόχρηστοι χώροι.

Η κεντρική συνοικία Ανδρονίκου, ή αλλιώς περιοχή των Δικαστηρίων διαχωρίζεται από την κεντρική οδό Λεωφόρος Ηρώων. Κύριες χρήσεις στην περιοχή είναι υπηρεσίες, εκεί είναι εγκαταστημένο το Δικαστικό Μέγαρο της Κομοτηνής. Οι πολυκατοικίες στεγάζουν κυρίως ιατρεία δικηγορικά και λογιστικά γραφεία. Τον τελευταίο καιρό με τις πολεοδομικές παρεμβάσεις στην περιοχή αναπτύχθηκε η κατοικία. Η ύπαρξη του μειονοτικού δημοτικού σχολείου με αξιόλογη οθωμανική αρχιτεκτονική χαρακτηρίζει την περιοχή. Είναι μια από τις παλαιότερες συνοικίες της Κομοτηνής, όπου οι κάτοικοι της ήταν μόνο Τουρκογενείς, πλέον ο πληθυσμός της είναι ανάμεικτος. Απουσιάζουν οι κοινόχρηστοι χώροι (παιδική χαρά – χώρος πρασίνου) ενώ συνεχίζει η λειτουργία του ιστορικού μουσουλμανικού τεμένους.

Η Γενιτζέ Μαχαλέ (Νέα Γειτονιά) είναι η περιοχή ανατολικά του Δημοτικού πάρκου. Σε αυτήν κατοικούσαν ομάδες Τουρκογενών με υψηλά εισοδήματα. Σήμερα κατοικείται από τους Τουρκογενείς και χριστιανούς Ορθόδοξους. Η κύρια χρήση είναι κατοικία. Στο μεγαλύτερο τμήμα της συνοικίας από το προτεινόμενο ΓΠΣ προβλέπονται πολεοδομικές παρεμβάσεις (διανοίξεις δρόμων). Στην ανοργάνωτη πολεοδομικά περιοχή δεν παραχωρούνται άδειες οικοδόμησης λόγω της μη θεσμοθέτησης του Γ.Π.Σ.

4.2.4.3 Η συνοικία των Πομάκων Μουσουλμάνων Κομοτηναίων

Ο πληθυσμός των Πομάκων Μουσουλμάνων κατοικείται κυρίως στα ανατολικά του πολεοδομικού ιστού της πόλης. Ο πληθυσμός αυτός μετανάστευσε μετά τη δεκαετία του '70 αρχές '80 από τα ορεινά χωριά (Πομακοχώρια) της Ροδόπης στην Κομοτηνή. Η περιοχή αυτή είναι γνωστή ως Νεόκτιστα Πέρδικα – Ομήρου. Μέχρι την εγκατάσταση της πληθυσμιακής ομάδας, η περιοχή αποτελούνταν από αμπελώνες και γεωργικές εκτάσεις. Η συνοικία αυτή είναι «αποκομμένη» από τις άλλες μουσουλμανικές συνοικίες λόγω τη φυλή και τον διαφορετικό τρόπο ζωής των κατοίκων της. Οι κατοικίες τους δεν διαφέρουν από αυτές των Τουρκογενών, ενώ εξαιτίας της αυθαίρετης δόμησης δεν υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές, συγκεκριμένα δεν υπάρχουν καθόλου εκπαιδευτικές μονάδες, κοινόχρηστοι χώροι ακόμα λείπουν από την μουσουλμανική αυτή και οι χώροι λατρείας. Παρόλο που δεν παραχωρείται άδεια οικοδόμησης η περιοχή συνεχίζει να επεκτείνεται.

4.2.4.4 Η συνοικία των Αθίγγανων (Ρωμ) Κομοτηναίων

Στο ανατολικά της πόλης μια ομάδα αθίγγανων, περίπου 120 οικογένειες, ζουν κάτω από απαράδεκτες συνθήκες. Έχοντας αυθαίρετα καταπατήσει ιδιωτικές και δημόσιες γαίες, στεγάζονται σε πρόχειρες λαμαρινοκατασκευές χωρίς τους στοιχειώδεις όρους διαβίωσης. Οι συνθήκες συμβίωσης είναι επικίνδυνες για τους ίδιους και για το ευρύτερο περιβάλλον και η απομάκρυνση - αποκατάστασή τους ακόμα στοιχειοθετεί ένα τεράστιο κοινωνικό – θεσμικό πρόβλημα διότι το προτεινόμενο Γ.Π.Σ. μεταφέρει το στεγαστικό συγκρότημα των τσιγγάνων κοντά στη περιοχή του οικισμού Κικιδίου.

Επίσης, ο οικισμός Ήφαιστος που αποτελεί περιοχή μόνο Αθίγγανων θα μπορούσε να είναι μια εναλλακτική λύση για την εγκατάσταση του πληθυσμού του Αλάν Κουγιού, όμως σύμφωνα με τις μαρτυρίες, διαπιστώνεται ότι οι κάτοικοι των δύο αυτών συνοικιών βρίσκονται σε ανταγωνισμό επί χρόνια, έτσι η συνύπαρξή τους σε μια συνοικία δεν γίνεται εφικτή.

4.2.4.5 Η συνοικία των Παλινοστούντων Χριστιανών Κομοτηναίων

Η συνοικία ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ αποτελεί την περιοχή κατοικίας των Ελλήνων από την Πρώην Σοβιετική Ένωση. Αυτός ο πληθυσμός κατοικεί στην περιοχή από αρχές της δεκαετίας του '90. Αρχικά, η περιοχή αυτή αποτελούσε ζώνη υψηλής παραγωγικότητας, θεωρήθηκε τελειώς ακατάλληλη οικιστικά έτσι απαλλοτριώθηκε

και χτίστηκαν κάποιες κατοικίες με το σύστημα της Ενεργού Πολεοδομίας (Ε.Π.) της Κτηματικής Κατασκευαστικής Α.Ε. – ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ. Έτσι, η Κτηματική Τράπεζα πούλησε οικόπεδα, σταδιακά η περιοχή αποτέλεσε τον φυσικό υποδοχέα των οικιστικών αναγκών της Κομοτηνής, κυρίως δε όσον αφορά τις ανάγκες των φορέων κοινωνικής κατοικίας. Έτσι, το μεγαλύτερο μέρος των εκτάσεων έχει διαθέσει στον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ) και στο Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων (ΕΙΥΑΠΟΕ)

Η ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ είχε δικούς της όρους δόμησης, δηλαδή δεν είχε συγκεκριμένους συντελεστές αλλά είχε συντελεστή ανά οικοδομικό τετράγωνο που κατανέμεται στη συνέχεια στις κάθετες ιδιοκτησίες. Αργότερα, πούληθηκαν οικόπεδα στο κράτος το οποίο έχτισε σχολεία (Λύκειο, Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ), Μουσικό Γυμνάσιο και Κέντρα Εκπαίδευσης, Κοινωνικής Υποστήριξης και Κατάρτισης ΑμεΑ (ΚΕΚΥΚΑΜΕΑ)). Επίσης, από την Τράπεζα Πειραιώς αγοράστηκε μια περιοχή, στην οποία κατασκευάστηκε ένα σύγχρονο συγκρότημα κατοικίας, πολιτισμού και ψυχαγωγίας, το Kosmpolis Park. Τέλος, το ΕΙΥΑΠΟΕ παραχώρησε οικόπεδα σε παλιννοστούντες ομογενείς, δίνοντας δάνεια για να χτίσουν τα σπίτια τους στην περιοχή που αγόρασε από την ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ

Η συνοικία αυτή βρίσκεται στα βορειοδυτικά της πόλης, πρόκειται για μια περιοχή έξι χιλιάδων κατοικιών και καταλαμβάνει έκταση 1.400 στρεμμάτων. Οι κατοικίες αποτελούνται από διώροφα ή τριώροφα σπίτια με όμοια αρχιτεκτονική μεταξύ τους. η περιοχή χαρακτηρίζεται από υψηλής ποιότητας πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό περιβάλλον, με πλήρη τεχνική και κοινωνική υποδομή. Τα επιμέρους συγκροτήματα κατοικιών ενώνονται μεταξύ τους με έναν ιστό πεζοδρόμων, που αποτελεί τη σπονδυλική στήλη της περιοχής. Στην περιοχή υπάρχουν πολυάριθμοι κοινόχρηστοι χώροι (παιδικές χαρές, χώροι πρασίνου κλπ.), επίσης, υπάρχουν αρκετές εκπαιδευτικές μονάδες: 2 γυμνάσια, 2 λύκεια, Μουσικό σχολείο, ΤΕΕ, 1 βρεφονηπιακός σταθμός, 1 νηπιαγωγείο.

4.2.4.6 Η συνοικία των Εβραίων Κομοτηναίων

Η Ισραηλιτική Κοινότητα αποτελούνταν από μικρό αριθμό Εβραίων εμπόρων και επαγγελματιών, ήταν καλά οργανωμένη και διατηρούσε Ραββίνεια, τριτάξιο δημοτικό σχολείο, στο οποίο φοιτούσαν 200 περίπου μαθητές και μαθήτριες, Λέσχη και τον

Μουσικογυμναστικό Σύλλογο «Αχαδούτ». Η κοινότητα διέθετε και δικό της νεκροταφείο.

Η συνοικία τους, γνωστή ως «εβραϊγιά» παρουσιάζει μια εσωστρέφεια στη χωρική της οργάνωση. Κύρια χαρακτηριστικά της αποτελούν η αμυντική διάταξη των κατοικιών, η προφυλαγμένη και ελεγχόμενη είσοδος στο εσωτερικό και η ρυπαρότητα, στην οποία συντελούσε ή ένδεια και η στενότητα του χώρου. Οι δύο εβραϊκές συνοικίες παρόλο που γειτνιάζαν διέφεραν αρκετά μεταξύ τους. Η μια, παραδοσιακή εντός φρουρίου, τόπος κατοικίας των λαϊκότερων και οικονομικά ασθενέστερων τάξεων και η άλλη « έξωθεν των τειχών» δηλαδή εκτός φρουρίου η περιοχή επί της οδού Μακκαβαίων ήταν περιοχή κατοικίας των υψηλότερων εισοδηματικά τάξεων.

Από το 1943 και μετά γίνονται εσωτερικές μετακινήσεις πληθυσμών προς την συνοικία των Εβραίων, όπου η εκτόπιση του εβραϊκού πληθυσμού της πόλης είχε δημιουργήσει ένα οικιστικό απόθεμα.

Σήμερα, η γειτονιά αυτή είναι γνωστή ως φρουρίου και Μητρόπολη. Εκεί στεγάζει το Μητροπολιτικό Μέγαρο, το παλιό Θέατρο Ρεξ και ο ιστορικός χριστιανικός Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Από μια πλευρά της οδού Δημοκρίτου υπάρχουν σημαντικά κτίρια της ιστορικής εποχής. Πλέον κατοικείται από Ορθόδοξο χριστιανικό πληθυσμό, συνοικιακά ανήκει στη Βιβλιοθήκη (Παπαστράτης, 2010).

4.2.4.7 Η συνοικία των Αρμένιων Κομοτηναίων

Η συνοικία Αρμένιο, στα νοτιοδυτικά του κέντρου της πόλης, όπως γίνεται αντιληπτό και από την ονομασία της συνοικίας, αποτελούσε την περιοχή κατοικίας των Αρμένιων της Κομοτηνής. Η Αρμένικη κοινότητα, διατηρούσε πρεσβύτερο, διτάξιο δημοτικό σχολείο, Λέσχη, Μουσικό και Φιλανθρωπικό Σύλλογο. Οι Αρμένιοι κατοικούσαν κυρίως, στην περιοχή πίσω από την Αρμένικη εκκλησία, βορειανατολικά της συνοικίας Αγ. Γεωργίου. Οι Αρμένιοι δεν ήταν οι μόνοι κάτοικοι του Αρμενιού, μαζί με αυτούς ζούσαν και ελληνορθόδοξοι, όχι όμως μουσουλμάνοι και εβραίοι. Στην περιοχή υπήρχαν ελάχιστα μαγαζιά, το πολύ δύο τρία που έσπαγαν την μονοτονία των σπιτιών. Τα σπίτια της εποχής ήταν μονώροφα αλλά δεν έλειπαν και μερικά διώροφα με αυλές περιτυλιγμένες από ψηλούς τοίχους. Με την εγκατάσταση των προσφύγων στην αρμένικη συνοικία άνθισε η πολιτιστική ζωή της. το σύνολο των προσφυγικών κατοικιών οργανώθηκε την περίοδο 1928 -1930 και

όπου τότε η πόλη έρχεται για πρώτη φορά αντιμέτωπη με την έννοια της οργανωμένης δόμησης. Σήμερα στη περιοχή εξαιτίας της αντιπαροχής η ανοικοδόμηση κατέστρεψε το ένα σπίτι μετά το άλλο, υπάρχουν ελάχιστα σπίτια τα οποία είναι ερειπωμένα. Το σημερινό Αρμενιό αποτελεί συνοικία χριστιανών Ορθόδοξων. Η περιοχή είναι αναπτυγμένη με σύγχρονες υποδομές, ο μεγάλος αριθμός των κοινόχρηστων χώρων στη περιοχή δείχνει την οργανωμένη δόμηση της περιοχής (Χατζόπουλος, 2009).

4.2.2 Κοινωνικός Εξοπλισμός

Όσον αφορά των κοινωνικό εξοπλισμό ξεκινώντας από τον τομέα της εκπαίδευσης από τη ανάλυση των συνοικιών βλέπουμε ότι υπάρχει σχετική επάρκεια για όλες τις βαθμίδες (Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια, Τριτοβάθμια) σε όλες τις συνοικίες. Επίσης, η παρουσία του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης με εννέα τμήματα στην Κομοτηνή επιδρά θετικά στην ταυτότητα της πόλης καθώς αυξάνεται ο νεανικός πληθυσμός αυξάνονται οι ανάγκες και οι απαιτήσεις από την πόλη όπως εκπαιδευτικές (φροντιστήρια ξένων γλωσσών και πληροφορικής κτλ.) εστίασης και αναψυχής. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί η πρόσφατη κατασκευή του Δημοτικού Διαπολιτισμικού παιδικού σταθμού που έγινε μέσα στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κομοτηνή Βιώσιμη Πόλη για Όλους» και υλοποιήθηκε στα πλαίσια της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Urban II²³.

Αντίθετα, υπάρχουν μόνον κεντρικές λειτουργίες υγείας (Νομαρχιακό Νοσοκομείο, κεντρικό ΙΚΑ και ιδιωτικές κλινικές) και σε επίπεδο συνοικίας λείπουν παντελώς. Επιπλέον πρόσφατα, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κομοτηνή Βιώσιμη Πόλη για Όλους» κατασκευάστηκε Πολυλειτουργικό κέντρο κοινωνικών υπηρεσιών το οποίο στεγάζει κοινωνικές υπηρεσίες που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια του URBAN II όπως οι υπηρεσίες κοινωνικής στήριξης και καλύπτει ανάγκες για λειτουργίες που απευθύνονται στη νεολαία και στους ηλικιωμένους όλων των κοινωνικών ομάδων για την καταπολέμηση κοινωνικού αποκλεισμού (στέκι νεολαίας, ΚΑΠΗ, πολιτιστικές δραστηριότητες) (Urban II, 2001).

Στον τομέα του πολιτισμού παρατηρείται σχετική κινητικότητα: πληθώρα σωματείων και συλλόγων αναπτύσσουν αξιόλογη δραστηριότητα. Σημαντικό είναι το

²³ Οι φορείς υλοποίησης του προγράμματος ήταν ο Δήμος Κομοτηνής και η Δημοτική Επιχείρηση Ανάπτυξης Κομοτηνής του Δήμου Κομοτηνής.

Αρχαιολογικό Μουσείο της Κομοτηνής έδρα της ΙΘ Εφορίας Προϊστορικών κι Κλασικών Αρχαιοτήτων Κομοτηνής το οποίο στεγάζει ευρήματα από το 1976, από όλο τον Θρακικό χώρο. Η Κομοτηνή είναι Έδρα του Κέντρου Λαϊκών Δρώμενων, στο πλαίσιο του πολιτιστικού δικτύου πόλεων. Επίσης, το ίδρυμα και το κτίριο Παπανικολάου που είναι προσφορά του ευεργέτη της πόλης Νικολάου Ζ. Παπανικολάου. Χτίστηκε το 1988, Το κτίριο βρίσκεται κοντά στο νομαρχιακό μέγαρο και χρησιμοποιείται ως αίθουσα εκδηλώσεων και τεχνών,

Η ύπαρξη της Πανεπιστημιούπολης (campus) σε κάποιο βαθμό έχει τάσεις αύξησης στις πολιτισμικές λειτουργίες (επιστημονικά συνέδρια, ακαδημαϊκές ημερίδες κλπ.). Τα ΜΜΕ έχουν σοβαρή παρουσία με πληθώρα ραδιοφωνικών σταθμών και τοπικών εφημερίδων.

Επίσης, η ανάπλαση του δημοτικού πάρκου Αγίας Παρασκευής, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κομοτηνή Βιώσιμη Πόλη για Όλους» είχε σαν αποτέλεσμα την αναβάθμιση του κέντρου της πόλης και αποτελεί τον βασικό χώρο πρασίνου εντός της πόλης.

Όσον αφορά τον αθλητισμό, υπάρχουν αξιόλογες εγκαταστάσεις το Πανθρακικό στάδιο, Δημοτικό στάδιο Κομοτηνής, κλειστό γυμναστήριο, υπαίθριο αθλητικό κέντρο) αλλά η ταυτόχρονη χρησιμοποίησή τους από τους φοιτητές της Σωματικής Αγωγής κάνει άμεση την ανάγκη για περισσότερες επιλογές.

(Urban II, 2001)

4.2.3 Τεχνικές Υποδομές

Αποχέτευση: Λειτουργεί ο βιολογικός καθαρισμός των αστικών λυμάτων δεχόμενος το σύνολο των αποβλήτων των συνοικιών του εντός σχεδίου πόλης. Οι ανατολικές συνοικίες με αυθαίρετες κατοικίες δεν εξυπηρετούνται από τον βιολογικό καθαρισμό της πόλης. Η προσαγωγή των λυμάτων της πόλης γίνεται είτε μέσω του δικτύου ακαθάρτων και όμβριων είτε με λυματοφόρα οχήματα.

Απορρίμματα: Στη πόλη λειτουργεί σήμερα ένας ΧΥΤΑ με σύγχρονες προδιαγραφές και καλύπτει το σύνολο του νομού. Εν τούτοις είναι παντελής η απουσία συστημάτων επιλεκτικής συλλογής και αποκομιδής απορριμμάτων προς ανακύκλωση.

Επικοινωνίες: Κατά τα τελευταία έτη εκσυγχρονίστηκε και ψηφιοποιήθηκε το δίκτυο σταθερής τηλεφωνίας και ενσύρματης / ασύρματης διαβίβασης δεδομένων το οποίο πλέον παρέχει ολοκληρωμένες υπηρεσίες (ISDN - ADSL), με υψηλό βαθμό αξιοποίησής τους από τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τις δημόσιες υπηρεσίες. Επιπροσθέτως, η πόλη και η ευρύτερη περιοχή της καλύπτονται επαρκώς, μέσω τριών παροχέων, με υπηρεσίες κυψελοειδούς τηλεφωνίας 2ης γενιάς.

Πληροφορική – Δικτυώσεις: Η διάδοση των νέων τεχνολογιών της πληροφορικής και των δικτυώσεων είναι σχετικά περιορισμένη στο σύνολο της πόλης και του νομού. Τελευταία χρόνια γίνεται όλο και περισσότερο η αξιοποίηση των ηλεκτρονικών εφαρμογών από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα. Με την ύπαρξη παροχέων διαδικτυακών υπηρεσιών (ISP) μεγάλο μέρος του πληθυσμού έχει πρόσβαση στο Διαδίκτυο.

Κυκλοφορία - μετακινήσεις - στάθμευση: Η Κομοτηνή χαρακτηρίζεται από έντονα προβλήματα στη στάθμευση. Μέχρι το 1995 η Εθνική οδός Θεσσαλονίκης – Ελληνοτουρκικά σύνορα περνούσε μέσα από την πόλη. Το τελευταίο χρόνο έχει απαλλαγεί από τη διερχόμενη κυκλοφορία με την κατασκευή του άξονα - οδού Εγνατία. Έγιναν παρεμβάσεις για την αναβάθμιση της αστικής περιοχής, όπως η δημιουργία χώρων στάθμευσης, η διαμόρφωση οδών σε πεζόδρομους και δρόμους ήπιας κυκλοφορίας και η αναβάθμιση και ολοκλήρωση του οδικού δικτύου Εγνατία. Τα τελευταία χρόνια η πόλη εξυπηρετείται από την αστική συγκοινωνία που μειώνει σημαντικά τον κυκλοφοριακό φόρτο (Urban II, 2001).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Πολυπολιτισμικότητα και Στεγαστικός Διαχωρισμός στην Κομοτηνή

5.1 Η συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών

Στην πόλη της Κομοτηνής συναντιούνται διάφοροι πολιτισμοί, γεγονός που την χαρακτηρίζει ως πολυπολιτισμική κοινωνία. Η συνύπαρξη των διάφορων πολιτισμικών – εθνοτικών – θρησκευτικών – κοινωνικών ομάδων στο αστικό χώρο της πόλης και η ανάπτυξη των σχέσεων συνεργασίας, συμβίωσης, αλληλεγγύης επιδρά ομαλά στις κοινωνικές ανάγκες των ομάδων αυτών. Η δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης, της ισότητας και της ανεκτικότητας βοηθά στην συνύπαρξη αυτών των πολιτισμικών ομάδων μέσα στην ίδια κοινωνία με ίσους όρους.

Οι πέντε διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες (Ορθόδοξοι Έλληνες, Τουρκογενείς, Πόμακοι, Αθίγγανοι, Παλιννοστούντες) με διαφορετικές κουλτούρες, νοοτροπίες και με διαφορετικά ήθη και έθιμα διαμορφώνουν τον πολιτισμικό χαρακτήρα της Κομοτηνής. Ειδικότερα, η ανάπτυξη διαφορετικών πολιτισμικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων σε κάθε περιοχή γίνεται κυρίως με την συμμετοχή των μελών της ίδιας ομάδας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η οργάνωση τοπικών πολιτιστικών εκδηλώσεων ή φεστιβάλ²⁴ στην πόλη όπου οργανώνει ο μειονοτικός πληθυσμός, βέβαια πάντα με την υποστήριξη των τοπικών αρχών. Μπορεί η οργάνωση να γίνεται από συγκεκριμένες ομάδες όμως δεν αποκλείει την συμμετοχή των υπολοίπων. Οι ομάδες των παλιννοστούντων, Τουρκογενών και Ορθόδοξων είναι οι πιο δραστήριες ομάδες της κοινωνίας καθώς οργανώνουν τις περισσότερες κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Η δυνατότητα και το δικαίωμα δημιουργίας πολιτιστικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της κάθε ομάδας συμβάλλει στην ύπαρξη του στοιχείου της πολυπολιτισμικότητας στην πόλη.

5.1.1 Ο χωρικός και κοινωνικός διαχωρισμός στον πολεοδομικό ιστό της Κομοτηνής

Από την ανάλυση που έγινε μπορούμε να ορίσουμε ότι το φαινόμενο του κοινωνικού διαχωρισμού είναι ένα φαινόμενο που οφείλεται στην ύπαρξη του στοιχείου της πολυπολιτισμικότητας του πληθυσμού της Κομοτηνής. Κάθε εθνοτική ομάδα συγκεντρώνεται σε κάποιο συγκεκριμένο τμήμα της πόλης. Επίσης με βάση την παραπάνω ανάλυση των χρήσεων γης, του κοινωνικού εξοπλισμού και των τεχνικών

²⁴ Φεστιβάλ Κερασιού του Δήμου Σώστη και φεστιβάλ των μειονοτικών φοιτητών της Θράκης (Gat)

υποδομών διαπιστώνεται ότι τελικά ο κοινωνικός διαχωρισμός επιδρά πάνω στην οργάνωση της πόλης της Κομοτηνής. Σε κάποιες περιπτώσεις διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε κάποιες περιοχές της πόλης της Κομοτηνής ενώ σε κάποιες οι διαφορές είναι μηδενικές.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της συγκέντρωσης της κατοικίας κάθε εθνοτικής ομάδας σε συγκεκριμένες περιοχές μέσα στην πόλη δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο ξεχωριστές γειτονιές-περιοχές που ζει και αναπτύσσεται κάθε μια από τις παραπάνω ομάδες. Αυτό ήταν το πρώτο στοιχείο που συμπεραίνεται από την επιτόπια έρευνα και διαπιστώθηκε από την πρώτη στιγμή ότι ο στεγαστικός διαχωρισμός πραγματικά είναι ένα φαινόμενο που αποτελεί μέρος της ιδιαίτερης ταυτότητας της Κομοτηνής. Έτσι ξεκινώντας την έρευνα παρατηρήθηκε η συγκέντρωση των υπηρεσιών και της διοίκησης στο κέντρο της πόλης. Από τον χάρτη με την κατανομή των πληθυσμιακών ομάδων στην πόλη διαπιστώνεται ότι άμεση επαφή με το κέντρο της πόλης έχουν κυρίως οι χριστιανοί Ορθόδοξοι και οι Τουρκογενείς μουσουλμάνοι. Επομένως καταλήγουμε ότι οι Αθίγγανοι, οι Πομάκοι και οι παλιννοστούντες είναι αποκομμένοι από τις κεντρικές υπηρεσίες της πόλης κυρίως λόγω των αποφάσεων των τοπικών φορέων και των πολιτικών που ακολουθούν και επομένως δεν έχουν δημιουργηθεί παρόμοιες υπηρεσίες στις περιοχές αυτών των πληθυσμιακών ομάδων. Πέρα από τις διοικητικές υπηρεσίες, οι κοινωνικές ομάδες αυτές δεν έχουν πρόσβαση στους χώρους αναψυχής και ψυχαγωγίας του κέντρου καθώς λείπουν οι χρήσεις αυτές από τις συνοικίες. Επομένως γίνεται αισθητή η επίδραση του χωρικού διαχωρισμού όσο αφορά τις κεντρικές υπηρεσίες, την διοίκηση και ψυχαγωγία.

Η διαμόρφωση των γειτονιών χαρακτηρίζει την κουλτούρα, την νοοτροπία, τον τρόπο ζωής και την οικονομική κατάσταση των κοινωνικών ομάδων. Όπως παρατηρείται οι συνοικίες των μουσουλμάνων (Τουρκογενών και Πομάκων) διαφέρουν αρκετά από τις υπόλοιπες συνοικίες. Οι λειτουργίες μεταξύ των συνοικιών διαφέρουν από αυτές των άλλων κοινωνικών ομάδων. Στη μειονοτική ομάδα των Αθίγγανων παρατηρείται πολύ έντονα ο διαχωρισμός της κατοικίας. Οι σημαντικές ιδιαιτερότητες της συμπεριφοράς, τα πολιτισμικά πρότυπα, οι συνθήκες κατοικίας και εργασίας τους διαφέρουν από τις άλλες ομάδες του κοινωνικού συνόλου. Οι παραπάνω διαφορές συμβάλλουν στην δημιουργία αρνητικού κλίματος απέναντι στην συγκεκριμένη ομάδα και τους καθιστούν ανεπιθύμητους στο εσωτερικό των υπόλοιπων οικιστικών

ενοτήτων, ταυτόχρονα όμως και τα ίδια τα μέλη της ομάδας επιλέγουν να κατοικήουν συγκεντρωμένοι σε μια χωρική ενότητα.

Επίσης, οι μειονοτικές ομάδες (Τουρκογενείς, Πομάκοι, Αθίγγανοι) εμφανίζουν σημαντικές εσωτερικές διαφοροποιήσεις ως προς τον τρόπο ζωής, την κουλτούρα και τον βαθμό θρησκευτικότητας. Σχηματίζουν λοιπόν, διακριτές κοινότητες που για έναν εξωτερικό παρατηρητή μπορεί να φαίνονται ως μέρη της ίδιας κοινότητας. Μεταξύ αυτών των μειονοτικών ομάδων φαίνεται να ξεχωρίζει η ομάδα των Τουρκογενών, με πλήθος κοινωνικών δραστηριοτήτων στις οποίες συμμετέχουν και διοργανώνουν. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθούν τόσο οι τάσεις βελτίωσης του μορφωτικού επιπέδου του πληθυσμού της ομάδας όσο και η προσπάθεια ανάδειξης της πολιτισμικής τους ταυτότητας.

Το φαινόμενο του κοινωνικού διαχωρισμού ενισχύει και τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις εθνοτικές ομάδες. Η χριστιανική ομάδα ως κυρίαρχη εθνοτική ομάδα από το 1920, κάτοχος της κεντρικής εξουσίας, αποτελεί σημαντικό παράγοντα καθορισμού της κατανομής των ομάδων στο χώρο της πόλης και ελέγχου της κινητικότητας. Η ομάδα αυτή ενθαρρύνει ή αποθαρρύνει την κατάληψη των συμβολικών, σημαντικών και κεντρικών χώρων της πόλης και καθορίζει άμεσα και έμμεσα την οργανωτική δομή του αστικού ιστού.

Χαρακτηριστικά γεγονότα που αναδεικνύουν τον διαχωρισμό είναι η κατάκτηση σημαντικών χώρων (από συμβολική άποψη) του αστικού ιστού της πόλης και γενικά η κατάκτηση των μειονοτικών εδαφών στο νομό Ροδόπης το 1960, που επηρέασε τις σχέσεις των ομάδων αυτών και την κατανομή των κατοικιών στον αστικό ιστό. Η δημιουργία των στρατιωτικών εγκαταστάσεων στη περιοχή των Στρατώνων έγινε με την αναγκαστική αλλαγή της κυριότητας των ιδιωτικών χωρών του μουσουλμανικού πληθυσμού. Επίσης, μετά το 1970 η Πανεπιστημιούπολη που ανήκει στο Δ.Π.Θ. χτίστηκε στα αναγκαστικά απαλλοτριωθέντα μουσουλμανικά κτήματα. Μια άλλη πράξη που δείχνει τον ανταγωνισμό είναι η προτεραιότητα ένταξης περιοχών αυθαίρετων, όπου το σχέδιο πόλεως επιδιώκει να εντάξει, εκ των υστέρων, υπάρχουσες περιοχές. Και σ' αυτήν την διαδικασία υπάρχει μια σειρά, όπου πρώτη εντάσσεται η συνοικία Νέα Μοσνούπολη (συνοικία που κατοικείται από τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας) για να ακολουθήσουν οι συνοικίες των μειονοτικών ομάδων, παρόλο που οι δεύτερες είναι παλιότερες συνοικίες (αυθαίρετα Περδίκια και

Αδριανουπόλεως) ακόμη είναι υπό - ένταξη στο νέο σχέδιο πόλεως που αναμένεται να γίνει.

5.2 Πολεοδομικές παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση του Κοινωνικού διαχωρισμού

Οι ανάγκες που προκύπτουν για αειφόρο αστική ανάπτυξη στην Ε.Ε., καθιστούσε επιτακτική την ανάγκη δραστηριοποίησης σε επίπεδο Κοινότητας, αλλά και κρατών, με στόχο την μέγιστη συμμετοχή των τοπικών παραγόντων για την επίλυση των προβλημάτων που παρουσιάζονται στις πόλεις.

Έτσι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζοντας ότι απαιτείται να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στα προβλήματα των πόλεων της Κοινότητας ώστε να δημιουργήσει μια ισχυρή, ανταγωνιστική και βιώσιμη Ευρώπη, προχώρησε στην ανάληψη της κοινοτικής πρωτοβουλίας URBAN που αφορά την οικονομική και κοινωνική αναζωογόνηση πόλεων και οικισμών σε κρίση, ώστε να προωθηθεί η αειφόρος αστική ανάπτυξη (www.urban.gr).

Ο σκοπός της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας URBAN είναι η ενίσχυση των αστικών περιοχών που αντιμετωπίζουν φυσικά, περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, προτείνοντας αντίστοιχες παρεμβάσεις αναβάθμισης.

5.2.1 Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN II

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κομοτηνή Βιώσιμη Πόλη για Όλους» υλοποιήθηκε στα πλαίσια της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Urban II. Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από το Ελληνικό Δημόσιο. Φορείς υλοποίησης του προγράμματος ήταν ο Δήμος Κομοτηνής και η Δημοτική Επιχείρηση Ανάπτυξης Κομοτηνής.

Η περιοχή στην οποία το πρόγραμμα URBAN II καλέστηκε να παρέμβει και να αναβαθμίσει στην Κομοτηνή είναι περιοχές που αναδεικνύουν την ταυτότητα της πόλης με ιδιαίτερα πολιτιστικά στοιχεία, περιοχές υποβαθμισμένες ή εγκαταλελειμμένες, περιοχές φτωχές σε υποδομές κ.α. Βάσει της ανάλυσης που προηγήθηκε στη μελέτη του Ε.Π., αναδείχθηκαν προβληματικές, οι οποίες έπαιξαν σημαντικό ρόλο ώστε η Κομοτηνή να πληροί τα κριτήρια επιλεξιμότητας του Προγράμματος URBAN II. Τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία επιλέχθηκε να μελετηθεί και να χρηματοδοτηθεί η Κομοτηνή, λοιπόν, είναι:

- Κριτήριο 1. Υψηλό επίπεδο ανεργίας μακράς διάρκειας
- Κριτήριο 3. Υψηλό επίπεδο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού
- Κριτήριο 4. Ειδικές ανάγκες ανασυγκρότησης λόγω τοπικών, οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων
- Κριτήριο 5. Μεγάλο αριθμό μεταναστών, εθνικών και μειονοτικών ομάδων ή προσφύγων
- Κριτήριο 6. Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και σημαντικές ελλείψεις ικανοτήτων
- Κριτήριο 9. Ιδιαίτερα υποβαθμισμένο περιβάλλον.

Χωρικά, οι παρεμβάσεις έχουν προγραμματιστεί και γίνει στις κεντρικές περιοχές της πόλης και σε μία ζώνη που περιβάλλει βόρεια, ανατολικά και δυτικά τον κεντρικό πυρήνα της και αφορούν άμεσα 20.000 κατοίκους, έχοντας ως δεδομένο ότι οι αλλαγές αυτές επηρεάζουν ήδη και πρόκειται τελικά να επηρεάσουν εξ ολοκλήρου την πόλη της Κομοτηνής, όλο το πολεοδομικό συγκρότημα που σήμερα είναι πάνω από 40.000 κάτοικοι.

Αναλυτικότερα, η ζώνη παρέμβασης περιλαμβάνει:

- Το εμπορικό ιστορικό κέντρο της πόλης. Η παραδοσιακή αγορά της Κομοτηνής έχει ιδιαίτερο πολεοδομικό, αρχιτεκτονικό και ιστορικό ενδιαφέρον, και έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικός τόπος σύμφωνα με το ΦΕΚ 2059/Β/24-11-99.
- Ανατολικά του κέντρου, τους υποβαθμισμένους θύλακες αυθαίρετης διαμονής τσιγγάνων.
- Βόρειο-ανατολικά του κέντρου, παλιά τμήματα της πόλης με κακές συνθήκες κατοίκησης που κατοικούνται κυρίως από Μουσουλμάνους.
- Βορειο-ανατολικά επίσης, τον γραμμικό άξονα των κοινωφελών και κοινοχρήστων εγκαταστάσεων που έχουν διαταχθεί κατά μήκος της πρώην κοίτης του χειμάρρου Μπουκλουτσά που θα συνδέεται με το κέντρο της πόλης.

- Δυστικά, την ενότητα της ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ. που αν και στερείται επαρκών υποδομών είναι περιοχή υποδοχής και εγκατάστασης παλιννοστούντων.

(URBAN II, 2001)

5.2.2 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα « Κομοτηνή, Βιώσιμη πόλη για όλους»

Οι **στόχοι** που τίθενται από το πρόγραμμα για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων είναι (URBAN II, 2001) :

1. Κοινωνική – οικονομική ένταξη των μουσουλμάνων, αθίγγανων και παλιννοστούντων
2. Βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής όλων των πολιτών
3. Τόνωση της οικονομικής ζωής και της επιχειρηματικότητας και συνδυασμένη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αναζωογόνηση της πόλης
4. Βελτίωση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού και παροχή ίσων ευκαιριών σε αποκλεισμένους, γυναίκες, νέους, παιδιά και ηλικιωμένους – ενεργοποίηση των πολιτών
5. Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της Κομοτηνής σε περιφερειακό και Ευρωπαϊκό επίπεδο και τόνωση της εξωστρέφειάς της

Επιπλέον, το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κομοτηνή: Βιώσιμη πόλη για όλους 2001 - 2006», αναπτύσσεται σε πέντε άξονες προτεραιοτήτων.

Άξονας Προτεραιότητας 1: Πολυλειτουργική και Οικολογική Αστική Ανάπλαση

Ο άξονας προτεραιότητας αυτός έχει να κάνει με παρεμβάσεις υποδομών και δράσεις για το φυσικό περιβάλλον. Για τις δράσεις αυτές λαμβάνονται υπόψιν η κατάσταση του περιβάλλοντος των περιοχών παρέμβασης και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι ανάγκες των κατοίκων. Τα κριτήρια σχεδιασμού των παρεμβάσεων ανταποκρίνονται στην αειφορική αστική ανάπτυξη. Δίνεται έμφαση στις στρατηγικές παρεμβάσεις που

αφορούν στις αναπλάσεις δημοσίου χώρου υποβαθμισμένων περιοχών και στην προστασία του περιβάλλοντος.

Άξονας Προτεραιότητας 2: Στήριξη Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων – καινοτομία

Η προτεραιότητα αυτή περιλαμβάνει την ανάπτυξη δράσεων σχετικών με την ενίσχυση της απασχόλησης και τη δημιουργία θεσμών για τη μόνιμη παρακολούθηση της εξέλιξης των κοινωνικο-οικονομικών μεγεθών που χαρακτηρίζουν το επίπεδο ζωής στη ζώνη παρέμβασης αλλά και στην πόλη γενικότερα. Συνδυάζεται με τη βελτίωση των δεξιοτήτων των απασχολούμενων και δίνει ιδιαίτερο βάρος σε πληθυσμιακές ομάδες που πλήττονται ιδιαίτερα, όπως νέοι άνεργοι, γυναίκες, τσιγγάνοι κ.λπ

Άξονας Προτεραιότητας 3: Κοινωνία των Πολιτών

Στην προτεραιότητα αυτήν εντάσσονται έργα για την ενίσχυση των υποδομών με σκοπό την αντιμετώπιση των παραγόντων που διαμορφώνουν συνθήκες και φαινόμενα αποκλεισμού ομάδων του πληθυσμού της πόλης, καθώς και για τη βελτίωση των όρων διαβίωσης. Περιλαμβάνονται επίσης δράσεις εκσυγχρονισμού των υπηρεσιών του δήμου Κομοτηνής.

Άξονας Προτεραιότητας 4: Δικτύωσεις Πληροφορικής

Στον άξονα αυτό δίνεται έμφαση σε καινοτόμες πρακτικές και στην εφαρμογή νέων τεχνολογιών Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών. Γίνεται εισαγωγή της χρήσης του διαδικτύου σε σχολεία, ενώ γίνεται ψηφιοποίηση του πληροφοριακού υποβάθρου για την πόλη της Κομοτηνής.

Άξονας Προτεραιότητας 5: Τεχνική Βοήθεια

Η προτεραιότητα αυτή προβλέπει την τεχνική υποστήριξη και την αποτελεσματική διοίκηση και διαχείριση του Προγράμματος, την εξασφάλιση των ρυθμών υλοποίησης και τη διεξαγωγή αξιολόγησης. Επιπλέον αποβλέπει στην δημοσιοποίηση του Προγράμματος και τη διάχυση των αποτελεσμάτων του.

5.2.3 Αξιολόγηση της Εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας URBAN II στη περιοχή της Κομοτηνής

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN II - Η περίπτωση της Κομοτηνής, χαρακτηρίζεται ένα από τα επιτυχημένα παραδείγματα εφαρμογής του URBAN, ωστόσο χρήσιμη κρίνεται μια γενικότερη εκτίμηση των αποτελεσμάτων του προγράμματος στη Κομοτηνή.

Καταρχήν, προκειμένου να αξιολογηθεί αντικειμενικά η εφαρμογή του προγράμματος στην περιοχή της Κομοτηνής, θα πρέπει να διερευνηθεί ο βαθμός εφαρμογής των στόχων και απαιτήσεων του Προγράμματος στη περιοχή.

Σύμφωνα με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Κομοτηνής το σύνολο των δράσεων άρχισαν να υλοποιούνται μέσα στο έτος του 2003 και έπρεπε να ολοκληρωθούν μέχρι το τέλος του 2008. Η ημερομηνία έναρξης της επιλεξιμότητας των δαπανών καθορίστηκε από το αρχές του 2001 μέχρι το τέλος του 2008. Η ημερομηνία παρατήθηκε μέχρι τον Απρίλιο του 2009 για την ολοκλήρωση των δαπανών που πραγματοποιήθηκαν.

Στο σημείο αυτό ακολουθεί ανάλυση των βασικών έργων – δράσεων αυτών που πραγματοποιήθηκαν και αποτελούν ισχυρό σημείο επιτυχίας του προγράμματος αλλά και ανάλυση των δράσεων που έχουν ολοκληρωθεί αλλά δεν συμπίπτουν πλήρως με τους προβλεπόμενους στόχους της δράσης.

- Όσο αφορά το πρώτο άξονα **Πολυλειτουργική και Οικολογική Αστική Ανάπλαση** το πρώτο μέτρο **Παρεμβάσεις Ανάπλασης Υποβαθμισμένων Περιοχών** θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ένα από τα ισχυρότερα μέτρα του προγράμματος είναι οι αναπλάσεις που έχουν γίνει στις γειτονίες των Μουσουλμάνων της Κομοτηνής κατά το ύψος της οδού Εγνατίας που πλέον θεωρείται δεύτερος ένας από τους βασικούς άξονες της πόλης που συνδέει ανατολικά και δυτικά το κέντρο της πόλης ταυτόχρονα με την διαπλάτυνση του δρόμου έχει βελτιωθεί η προσπελασιμότητα. Επίσης οι μετατροπές των οδών στη περιοχή της Δημοτικής Αγοράς, σε ήπιας κυκλοφορίας έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην βελτίωση του χώρου με νέο φωτισμό και με την διαπλάτυνση των πεζοδρομιών που εξασφάλισε στη περιοχή να είναι περισσότερη προσελκύσιμη για τις επιχειρήσεις που θέλουν να εγκατασταθούν.

- Η **δράση Ανάπλαση πρώην κοίτης ποταμού Μπουκλουτζά** του δεύτερου μέτρο **Ανάδειξη αστικού ιστού** το έργο αυτό στόχευε στην ανάπλαση των κοινόχρηστων χώρων του άξονα της πρώην κοίτης του ποταμού Μπουκλουτζά, ο οποίος αποτελεί το συνδετήριο άξονα των υποβαθμισμένων βορειοανατολικών περιοχών κατοικίας των τσιγγάνων και των μουσουλμάνων, με το κέντρο της πόλης, αποκαθιστώντας έτσι τη συνοχή του αστικού χώρου και συμβάλλοντας αποφασιστικά στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και εξάλειψης θυλάκων περιθωριοποίησης. Μετά από την ολοκλήρωση της δράσης αυτής φάνηκε ότι δεν προκάλεσε μια ιδιαίτερη μεταβολή στην λειτουργικότητα της πόλης, όσο μάλλον στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.
- Το τρίτο μέτρο περιέχει δράσεις για την **Προστασία του περιβάλλοντος**. Μια σημαντική δράση η οποία ύστερα από την ολοκλήρωση της φάνηκε ότι τελικά δεν απαντούσε επαρκώς στους αρχικούς στόχους της παρέμβασης. Η δράση αυτή για την **Οικολογική μετατροπή πρώην χώρου απορριμμάτων σε αστικό άλσος και αποκατάσταση – ανάπλαση κοινόχρηστων χώρων** το έργο αυτό αφορούσε στην οικολογική μετατροπή της παλιάς χωματερής, σε αστικό άλσος με στόχο την αισθητική αναβάθμιση της πόλης. Σύμφωνα με τις πληροφορίες από τον Δήμο, έχουν γίνει εργασίες τοποθέτησης πλαστικών σωλήνων, εκσκαφής τάφρων και επίχωση σκαμμάτων καθώς και βάψιμο σιδηρών επιφανειών. Επίσης έγινε η εκσκαφή του εδάφους για την οδοποιία καθώς και ο φέρων οργανισμός του αντλιοστασίου, η δεντροφύτευση και η γενική διαμόρφωση του άλσους. Η δράση αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μεγάλη αποτυχία για τον Δήμο της Κομοτηνής που μέσω του προγράμματος URBAN II δεν κατάφερε να έχει καλό αποτέλεσμα ως προς την χρήση και διαμόρφωση του συγκεκριμένου χώρου, το οποίο σύμφωνα με τις πληροφορίες, επί μια δεκαετία βρισκόταν στο ίδιο στάδιο υλοποίησης. Η υλοποίηση και η μετατροπή του πρώην χώρου απορριμμάτων σε αστικό άλσος είναι σημαντικό για την συγκεκριμένη περιοχή της πόλης αφού εκεί βρίσκονται οι δύο βασικότερες αθλητικές δημοτικές υποδομές της πόλης.

- Μια άλλη δράση προστασίας του περιβάλλοντος, είναι η **Ανάπλαση Κοινοχρήστων χώρων Άλσους Αγίας Παρασκευής** Με το έργο «Ανάπλαση Άλσους Αγίας Παρασκευής Κομοτηνής» επιδιώκεται η αισθητική και λειτουργική αναβάθμιση του χώρου με παράλληλο σεβασμό στην ιστορικότητα του τόπου. Το Δημοτικό Πάρκο της Κομοτηνής αποτελεί τοπόσημο της πόλης, ένας χώρος πρασίνου στο κέντρο της πόλης ο οποίος έχει επανασχεδιαστεί και προβλέπεται ότι θα παίζει σημαντικό ρόλο στη βελτίωση της αισθητικής του κέντρου της πόλης.

Κάποιες δράσεις των υπόλοιπων αξόνων που προτείνονται από τα αντίστοιχα μέτρα που περιέχουν, έχουν προσθέσει σημαντικά χαρακτηριστικά στην ταυτότητα της πόλης με τα έργα υποδομής και με κοινωνικά προγράμματα που υλοποιήθηκαν τα οποία αναφέρονται συνοπτικά παρακάτω.

- Συνεχίζοντας με τον δεύτερο άξονα **Ενθάρρυνση της Επιχειρηματικότητας** τα μέτρα και οι δράσεις που περιέχουν πρόσφεραν με τη δράση *Παρατηρητήριο κοινωνικοοικονομικών μεγεθών και αστικών δεικτών Habitat* αποτελεσματική στήριξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και την τεκμηρίωση κάθε τύπου αναπτυξιακής παρέμβασης στην πόλη. Επίσης με την δράση *Επιχειρηματικότητα τσιγγάνων - Παροχή κεφαλαίου εκκίνησης σε ανέργους για τη δημιουργία επιχειρήσεων* παραχωρήθηκαν κίνητρα στους ανέργους για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων στην περιοχή παρέμβασης. Οι υπόλοιπες δράσεις του άξονα που είναι *Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης για νέους*, τα οποία Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης των νέων απευθύνονταν σε ανέργους εγγεγραμμένους στα μητρώα ανέργων του ΟΑΕΔ, υποαπασχολούμενους και μέλη ευπαθών και λοιπών κοινωνικών ομάδων. Μια άλλη δράση *Πρόγραμμα ανάπτυξης της προσωπικότητας, επαγγελματικού προσανατολισμού και κατάρτισης για το γυναικείο πληθυσμό* αφορά στη κατάρτιση του γυναικείου πληθυσμού με στόχο την επαγγελματική εξειδίκευση και την ανάπτυξη της προσωπικότητας. Η ομάδα των καταρτιζομένων περιλαμβάνει γυναίκες που έχουν παλιννοστήσει και δεν έχουν σταθερή απασχόληση, γυναίκες τσιγγάνες ή μουσουλμάνες που είναι μακροχρόνια αποκλεισμένες από την αγορά εργασίας καθώς και σε γυναίκες-

αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών και στοχεύει στην απόκτηση γνώσης των συνθηκών αγοράς εργασίας και ειδικότερα γνώσεων τεχνολογικού επιπέδου

- Ο τρίτος άξονας προτεραιότητας **Κοινωνία των Πολιτών** είναι σημαντικός στην πόλη της Κομοτηνής καθώς είναι μια πόλη που πολυπολιτισμική με έτσι τα μέτρα προτείνει απευθύνονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Γίνεται ανάλυση των βασικότερων μέτρων και δράσεων όπως το μέτρο **Καταπολέμηση κοινωνικού αποκλεισμού** προτείνει την *Ανέγερση Πολυλειτουργικού κέντρου κοινωνικών υπηρεσιών* το οποίο στεγάζει κοινωνικές υπηρεσίες που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια του URBAN II όπως οι υπηρεσίες κοινωνικής στήριξης και καλύπτει ανάγκες για λειτουργίες που απευθύνονται στη νεολαία και στους ηλικιωμένους (στέκι νεολαίας, ΚΑΠΗ, πολιτιστικές δραστηριότητες). Η δράση *Πρόγραμμα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας και καταπολέμησης του αναλφαριθμητισμού*, αφορά στην κοινωνική - οικονομική ένταξη των μειονεκτούντων κοινωνικών ομάδων μέσω ειδικού προγράμματος εκμάθησης της Ελληνικής Γλώσσας.
- Ο τέταρτος άξονας προτεραιότητας με τίτλο **Δικτυώσεις Πληροφορικής** το μέτρο *Τεχνολογίες Δικτυώσεων* και η δράση *Παροχή πρόσβασης στο Διαδίκτυο - Υποδομές πληροφορικής και δικτυώσεων για τα σχολεία* περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός εργαστηρίου πληροφορικής και υψηλής τεχνολογίας σε χώρο του Πολυλειτουργικού κέντρου, όπου τα σχολεία της περιοχής παρέμβασης μπορούν να ενημερώνονται και να χρησιμοποιούν τις τεχνολογικές δυνατότητες που προσφέρονται. Στόχος της πράξης είναι ο εφοδιασμός των μαθητών με γνώσεις και η ενθάρρυνση της εξωστρέφειάς τους μέσω απόκτηση ουσιαστικών δεξιοτήτων. Μια άλλη δράση είναι *Δημιουργία συστήματος μιας στάσης Ενημέρωσης και εξυπηρέτησης του Πολίτη* η οποία περιλαμβάνει τη δημιουργία και εγκατάσταση συστήματος ενημέρωσης με την εγκατάσταση Πληροφοριακών σταθμών με οθόνες αφής (info-kiosk) σε κεντρικά σημεία της πόλης με σκοπό την άμεση ενημέρωση των κατοίκων και των επισκεπτών της πόλης για τον Δήμο.

Τα έργα υποδομής που έγιναν στα πλαίσια της εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας εξασφάλισαν στην περιοχή λειτουργικότητα, προσπελασιμότητα και αισθητική, συντελώντας άμεσα στην αναβάθμιση των υποβαθμισμένων και εγκαταλελειμμένων περιοχών της Κομοτηνής. Σε σχέση με τα κοινωνικο-οικονομικά στοιχεία και τα στοιχεία πολυπολιτισμικότητας της περιοχής, τα προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας και καταπολέμησης του αναλφαριθμητισμού έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε σχέση τόσο με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου της περιοχής, όσο και με την ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων που απαρτίζουν το δήμο. Επιπλέον, δόθηκε έρεισμα για τη μείωση της ανεργίας στην περιοχή, τόσο για τους γηγενείς όσο και για τις λοιπές κοινωνικές ομάδες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ : 6 Κριτική Θεώρηση - Συμπεράσματα

Οι έντονες και συνεχείς μεταβολές της έκτασης και των ορίων της Θράκης σε συνδυασμό με τις μετακινήσεις λαών και πολιτισμών, που επηρεάστηκαν έντονα από πολυσήμαντα ιστορικά γεγονότα, είχαν σαν αποτέλεσμα την κατοίκηση της περιοχής της Θράκης και ειδικότερα της πόλης της Κομοτηνής από λαούς διαφορετικών εθνοτήτων. Η συνύπαρξη όλων αυτών στην ίδια πόλη, αλλά σε διαφορετικές μεταξύ τους συνοικίες, προσδίδει στη φυσιογνωμία της πόλης έναν πολυπολιτισμικό χαρακτήρα.

Η πόλη της Κομοτηνής ξεκίνησε ως φρούριο, από το 4^ο αιώνα με την ονομασία Κουμουτζηνά. Η θέση του κάστρου πάνω στην Εγνατία οδό έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ιστορία της. Το 13^ο αιώνα η καταστροφή του γειτονικού φρουρίου Μοσνουόπολης ανάγκασε την μετοίκηση των κατοίκων της στο φρούριο της Κομοτηνής. Η εγκατάσταση του πληθυσμού στο εσωτερικό του φρουρίου και αργότερα η δημιουργία συνοικιών εκτός των τειχών προς το ποτάμι ανέγειραν την πόλη της Κομοτηνής. Η πόλη άρχισε να εξελίσσεται εμφανίζοντας τα πρώτα δείγματα αστικότητας.

Επί την Οθωμανική Αυτοκρατορία, η πόλη ενισχύεται πληθυσμιακά λόγω της στρατηγικής της θέσης και σε ελάχιστο χρόνο μετατρέπεται σε εμπορικό κέντρο ανάμεσα στην ανατολή και δύση. Έτσι, σύντομα έγινε έδρα Υποδιοίκησης και αργότερα έδρα Διοίκησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ενώ με την πάροδο του χρόνου συγκέντρωσε όλες τις σημαντικές αρχές και υπηρεσίες. Την περίοδο αυτή ξεκίνησαν οι πρώτες παρεμβάσεις των Οθωμανών στην πόλη με την κτίση των τζαμιών, η πόλη άρχισε να αναδεικνύει τον πολυπολιτισμικό της χαρακτήρα καθώς υψώνονταν τζαμιά, εκκλησίες και συναγωγές στην περιοχή. Ο σύνθετος πληθυσμός της διαχωρίστηκε σε συνοικίες ως προς την εθνικότητα και θρησκευτικότητα. Αν λάβουμε υπόψη, ότι την εποχή εκείνη κατασκευαστήκαν τα περισσότερα αξιόλογα κτίρια στο κέντρο της πόλης και η σιδηροδρομική γραμμή Αλεξανδρούπολης - Θεσσαλονίκης, μπορούμε να πούμε ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία συνέβαλλε σε μεγάλο βαθμό στην αστική ανάπτυξη της πόλης, με την κατασκευή αρκετών τεχνικών υποδομών.

Η Ελληνική Κομοτηνή μετά την ενσωμάτωση της στο ελλαδικό χώρο αρχίζει να χάνει την ιδιαιτερότητα του πληθυσμού της. Η συνθήκη της Λωζάννης έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ταυτότητα της πόλης καθώς μέσω αυτής ορίζει και αναγνωρίζει ως μειονότητα το Μουσουλμανικό πληθυσμό της Κομοτηνής. Στην προσπάθεια του το ελληνικό κράτος να αποδώσει στην πόλη ελληνική ταυτότητα, πραγματοποιεί έργα αστικής υποδομής, η υλοποίηση των οποίων γίνεται εις βάρος του μειονοτικού πληθυσμού. Δημιουργούνται εντάσεις ανάμεσα στις δύο κυρίαρχες θρησκευτικές ομάδες.

Ταυτόχρονα γίνονται οργανωμένες προσπάθειες για να ενισχυθεί ο οικονομικός, παραγωγικός και διοικητικός ρόλος της πόλης, σε ολόκληρη τη Δυτική Θράκη και Ανατολική Μακεδονία. Η έλευση και η εγκατάσταση των προσφύγων στην πόλη διαμορφώνει την πολεοδομία της πόλης. Ο πολεοδομικός ιστός της αλλάζει μορφή, για να στεγάσει τις υπηρεσίες, νέα κτίρια δημιουργούνται, τα παλιά κτίσματα αλλάζουν χρήση και ταυτόχρονα βελτιώνεται η συγκοινωνιακή και επικοινωνιακή υποδομή.

Η εικόνα της σημερινής πόλης και ειδικότερα η δομή του αστικού χώρου της, σίγουρα είναι αποτέλεσμα των επιδράσεων των εθνοτικών – κοινωνικών – πολιτιστικών ομάδων της. Οι ενέργειες των εθνοπολιτιστικών ομάδων, οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούν στην ευρύτερη περιοχή καθορίζουν τον λειτουργικό ρόλο της πόλης. Η θέση της στα τοπικά δίκτυα και κάθε είδους αλληλεξαρτήσεις της με την ευρύτερη περιοχή, έχουν άμεση αντανάκλαση στην οργάνωση του χώρου της. Η διαρκής σχέση αλληλεξάρτησης ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες και του χώρου διαμορφώνουν την οικιστική ανάπτυξη. Η διαμόρφωση αυτή βασίζεται κυρίως στη διαφορετικότητα των κατοίκων όπου αυτό οδηγεί στη συγκρότηση διαφόρων συνοικιών. Ο πολεοδομικός ιστός της Κομοτηνής χωρίζεται σε διακριτές συνοικίες της κάθε εθνοτικής ομάδας και στους κοινόχρηστους δημόσιους χώρους. Οι συνοικίες αυτές, δυστυχώς δεν αντιμετωπίζονται ως ένα ενιαίο σύνολο αλλά ως ξεχωριστά τμήματα της ίδιας πόλης. Η περιοχή της ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ, οι περιοχές των προσφυγικών και εργατικών κατοικιών, οι μουσουλμανικές συνοικίες και οι περιοχές νεόκτιστων αποτελούν τις διακριτές συνοικίες της Κομοτηνής. Το σημείο αναφοράς συγκρότησης των περιοχών αυτών είναι το κέντρο της πόλης, όπου η κάθε μια επεκτάθηκε προς μια διαφορετική κατεύθυνση. Δεν θεωρείται τυχαία η επιλογή εγκατάστασης των πληθυσμών στις

συγκεκριμένες περιοχές της πόλης. Για κάποιους κατοίκους της Κομοτηνής, οι επιλογές περιοχών ως κατοίκηση βασίζεται στη γεωγραφική εγγύτητα (ανατολικά βρίσκεται κοντά στην Τουρκία και δυτικά στην Αθήνα) ενώ για κάποιους άλλους οφείλεται στην εφαρμογή πολιτικής των διοικητικών αρχών, και δίνουν ως παράδειγμα την εγκατάσταση του χριστιανικού πληθυσμού στις περιοχές με τις καλύτερες υποδομές.

Η διαφορετικότητα και ο «διαχωρισμός» του πληθυσμού στο πολεοδομικό ιστό της πόλης αποτελεί εμπόδιο για τη μελέτη και εφαρμογή ενός συγκροτημένου πολεοδομικού σχεδιασμού. Το γεγονός ότι δεν έχει υπάρξει μέχρι σήμερα εγκεκριμένο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο για την πόλη της Κομοτηνής και η οικιστική ανάπτυξη της στηρίζεται στο παλαιότερο ρυμοτομικό σχέδιο '33 συνεχίζει να αποτελεί βασικό τεχνικό – κοινωνικό πρόβλημα.

Οι προηγούμενες περιγραφές των συνοικιών της κάθε εθνοτικής ομάδας μας δίνουν μια εικόνα σύγκρισης μεταξύ των πολεοδομικών ιστών των συνοικιών τους. Οι μουσουλμανικές συνοικίες χαρακτηρίζονται από συνθήκες υποβάθμισης. Η απουσία των κοινόχρηστων χώρων και η έλλειψη υποδομών για εκπαιδευτική και πολιτιστική χρήση μειώνει την ποιότητα της κοινωνικής ζωής στη περιοχή. Ο δαιδαλώδης πολεοδομικός ιστός των συνοικιών καθιστά δύσκολη την εφαρμογή των πολεοδομικών παρεμβάσεων, όμως πέρα από τον βαθμό δυσκολίας δεν υπάρχει και το απαραίτητο ενδιαφέρον από τις δημοτικές αρχές της πόλης. Επίσης, ένα άλλο ζήτημα έγκειται στο ότι το εγκεκριμένο σχέδιο έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την παραδοσιακή μορφή του αστικού ιστού και το ιδιοκτησιακό καθεστώς δεν έχει εφαρμοστεί. Η περιοχή αυτή χρειάζεται ειδική πολεοδομική αντιμετώπιση (απλή αναθεώρηση του σχεδίου).

Η περιοχή κατοικίας των μουσουλμάνων Πομάκων είναι περιοχή αυθαίρετης δόμησης όπου καθίσταται ανύπαρκτο το οδικό δίκτυο, οι υπαίθριοι χώροι και ο κοινωνικός εξοπλισμός. Ένα τμήμα της περιοχής αυτής είναι εντός σχεδίου αλλά τα υπόλοιπα τμήματα, δηλαδή οι διαχρονικές επεκτάσεις του τμήματος εντός σχεδίου συνεχίζουν να επεκτείνονται όλο και περισσότερο, κάτι το οποίο καθιστά αναγκαίο την ένταξη ολόκληρης περιοχής στο σχέδιο πόλεως.

Την τρίτη εθνοτική ομάδα της μουσουλμανικής μειονότητας, αποτελούν οι Αθίγγανοι της Κομοτηνής. Οι συνθήκες συμβίωσης στη περιοχή κατοικίας τους (Αλάν Κουγιού)

καθιστούν δύσκολη τη διαβίωση των κατοίκων. Η συνοικία αυτή αποτελείται εντελώς από αυθαίρετες κατοικίες και χαρακτηρίζεται ως η πιο υποβαθμισμένη περιοχή του πολεοδομικού ιστού της Κομοτηνής.

Όσο για τις συνοικίες που κατοικούν οι χριστιανοί Ορθόδοξοι παρατηρείται το υψηλό επίπεδο των υποδομών στην περιοχή, καθώς οι περισσότερες διαθέτουν όλες τις απαραίτητες υποδομές του κοινωνικού εξοπλισμού. Άλλωστε οι περιοχές αυτές είναι οι σχεδιασμένες με το ιππόδαμιο σύστημα και δεν παρουσιάζουν αδυναμίες ως προς το πολεοδομικό ιστό.

Η περιοχή της ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ είναι η πιο πρόσφατη δομημένη συνοικία και η τελευταία επέκταση της πόλης, όπου εγκαταστάθηκε μέσω ΕΙΥΑΠΟΕ η πληθυσμιακή ομάδα των Ελλήνων από την Σοβιετική Ένωση ή αλλιώς οι Παλιννοστούντες ομογενείς. Η συνοικία είναι η πιο αναβαθμισμένη περιοχή της πόλης, όμως η κατοίκηση μόνο αυτής της εθνοτικής ομάδας δημιούργησε ένα γκέτο ρωσσοποντίων. Προφανώς η απομόνωσή τους στη περιοχή δεν συντέλεσε ομαλή ενσωμάτωση αυτών των κοινωνικών συνόλων στην ελληνική πραγματικότητα και στην ελληνική κουλτούρα.

Στην εγκατάσταση του πληθυσμού αυτού στην περιοχή σημαντικός παράγοντας ήταν η κρατική πολιτική, που στόχευε στην αύξηση του χριστιανικού πληθυσμού της πόλης και ταυτόχρονα στην μείωση του μουσουλμανικού πληθυσμού της. Χαρακτηριστικό είναι και το γεγονός ότι είναι η πρώτη υπό ένταξη περιοχή μετά την δόμηση της, στο νέο σχέδιο πόλης. Οι πολιτικές που εφαρμόζουν οι αρμόδιοι φορείς τις περισσότερες φορές δεν ευνοούν τις μειονοτικές συνοικίες, ενώ αντίθετα επιδρούν θετικά τις χριστιανικές συνοικίες, και ως παράδειγμα μπορούμε να λάβουμε την περίπτωση ένταξης στο σχέδιο των νότιων χριστιανικών περιοχών και όχι τις μουσουλμανικές συνοικίες.

Τέλος, η συνοικία του κέντρου – αγοράς αναδεικνύεται σε όλο και σημαντικότερο μηχανισμό κοινωνικής κατανομής και οργάνωσης του πολεοδομικού χώρου της Κομοτηνής, καθώς στο εμπορικό χώρο από τη μια υπάρχουν ελεύθεροι επαγγελματίες από όλες τις εθνοτικές ομάδες και από την άλλη δεν υπάρχουν διακρίσεις όσον αφορά τις οικοδομές και υποδομές της περιοχής.

Η κατανομή του κοινωνικού και τεχνικού εξοπλισμού στις συνοικίες δείχνει να υπάρχει μια διαφοροποίηση, η οποία μπορεί να θεωρείται ένδειξη διαχωρισμού. Όπως προαναφέρθηκε η πρόσβαση των εθνοτικών ομάδων στις διοικητικές υπηρεσίες, στους χώρους αναψυχής – ψυχαγωγίας δεν είναι ίση για όλες τις ομάδες. Ο τρόπος σύνδεσης των συνοικιών με το κέντρο της πόλης θεωρείται προβληματικός, κυρίως για τις βορειοανατολικές συνοικίες λόγω των ανεπαρκών οδικών δικτύων. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι ο προβληματισμός αυτός σύμφωνα με το εγκεκριμένο σχέδιο πόλης αντιμετωπίζεται με τη διάνοιξη και διαπλάτυνση των δρόμων, όμως για οικονομικούς και κυρίως για πολιτικούς λόγους δεν πραγματοποιείται. Η μη υλοποίηση των παρεμβάσεων αυτών σε μεγαλύτερο ποσοστό δεν επιτρέπει την ανέγερση νέων κατοικιών. Ωστόσο, το χαμηλό επίπεδο των τεχνικών υποδομών, όπως ο φωτισμός, τα στενά πεζοδρόμια, η έλλειψη των κοινόχρηστων χώρων και πρασίνου δεν συμβάλλουν στην αναβάθμιση των περιοχών κατοικίας.

Επίσης, οι παράγοντες που επηρεάζουν τον κοινωνικό διαχωρισμό δεν είναι μόνο αυτός της συγκέντρωσης των χρήσεων γης (εμπόριο, υπηρεσίες, αναψυχής) στο κέντρο αλλά και η προτίμηση των ίδιων των ομάδων που θέλουν να αναπτύξουν μια χρήση σε μια καθορισμένη θέση. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μελών των εθνοτικών ομάδων προτιμά και διαλέγει να ασκήσει το επάγγελμά του στην συνοικία των ομάδων που ανήκει. Η ίδια νοοτροπία συναντιέται και στον τομέα της εκπαίδευσης και του αθλητισμού όπου ο πληθυσμός δεν προτιμά την απομάκρυνση των παιδιών του από τις συνοικίες των όμοιων ομάδων, με αποτέλεσμα την μη διαθεσιμότητα εκπαιδευτικών και αθλητικών υποδομών άλλης εθνοτικής ομάδας. Για παράδειγμα, στις χριστιανικές περιοχές δεν αναπτύσσεται η εκπαίδευση (φροντιστήρια ξένων γλωσσών, ωδεία κ.α) των μειονοτικών ομάδων και αντίστοιχα. Όσο για την χρήση των αθλητικών εγκαταστάσεων από τις πληθυσμιακές ομάδες διακρίνεται σε μεγάλο βαθμό ανεπάρκεια υποδομών στις βόρειες περιοχές. Αυτή η ανεπάρκεια υποδομών κατευθύνει τον πληθυσμό στη κοινή χρήση των ήδη υπαρχόντων υποδομών στις νότιες συνοικίες αλλά η μεγάλη απόσταση πάλι συμβάλλει στο διαχωρισμό.

Συνοψίζοντας όλους τους πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και ιστορικούς παράγοντες καταλήγουμε, το φαινόμενο του κοινωνικού διαχωρισμού από το παρελθόν εκλαμβάνει έστω και σε ελάχιστο βαθμό τις εξής μορφές στον πολεοδομικό ιστό της Κομοτηνής:

Η εφαρμογή των περιοριστικών πολιτικών που έγιναν στο παρελθόν κυρίως απέναντι στις μειονοτικές ομάδες συνέβαλλε στην πρώτη ένδειξη του διαχωρισμού στην πόλη. Συγκεκριμένα, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της μειονότητας, η ξαφνική απαγόρευση του τουρκικού προσδιορισμού και στη συνέχεια η αφαίρεση της ελληνικής υπηκοότητας των μεταναστών που πήγαν στην Τουρκία, η μη παραχώρηση διπλωμάτων οδήγησης, τα γραφειοκρατικά εμπόδια για αγορά γης- άδεια εργασίας και για έκδοση οικοδομικών αδειών υπήρξαν ως κύριοι παράγοντες για την τόνωση του διαχωρισμού στην περιοχή.

Όσο για τα πολεοδομικά ζητήματα, οι απαλλοτριώσεις περιουσιών της μειονότητας, η καταπάτηση μεγάλων μειονοτικών εδαφικών εκτάσεων από τις στρατιωτικές αρχές, η αποκατάσταση των μουσουλμανικών και εβραϊκών νεκροταφείων, και η απαγόρευση της λειτουργίας των μειονοτικών ιδρυμάτων, οι προβλέψεις του σχεδίου πόλης να γίνουν διανοίξεις κεντρικών οδικών δικτύων κυρίως σε εκτάσεις κατοικιών της μειονότητας χαρακτηρίζουν τις χωρικές διαφοροποιήσεις που λαμβάνουν χώρα στον αστικό χώρο της Κομοτηνής.

Σήμερα, ο πολυπολιτισμικός πληθυσμός της Κομοτηνής εξακολουθεί να επιλέγει ως θέση κατοικίας τις περιοχές που κατοικούν τα ίδια μέλη της ομάδας του. Όμως όσον αφορά τον βαθμό συγκέντρωσης σε συγκεκριμένες συνοικίες μεταβάλλεται, καθώς ο νεανικός πληθυσμός των εθνοτικών ομάδων φαίνεται ότι δεν επηρεάζεται από τα ιστορικά γεγονότα και επιλέγει θέσεις κατοικίας με κριτήρια το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον και την ποιότητα ζωής. Πλέον, παρατηρείται η κατοίκηση των μελών διαφορετικών εθνοτικών ομάδων στις ίδιες περιοχές ακόμη και στις ίδια συγκροτήματα κατοικίας, γεγονός που φανερώνει τάση μείωσης του διαχωρισμού στο αστικό χώρο της πόλης.

Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι για περιορισμό των παραπάνω φαινομένων στον αστικό ιστό της πόλης σημαντική είναι η συμβολή των αρμόδιων αρχών και των πολιτικών που θα πρέπει να ακολουθήσουν δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες για να αποτραπούν φαινόμενα κοινωνικού και χωρικού διαχωρισμού. Παράλληλα όμως θα πρέπει και τα ίδια τα μέλη των ομάδων, όπως ήδη έχει αρχίσει να γίνεται να ξεπεράσουν τα αυστηρά όρια των συνοικιών τους, τόσο σε χωρικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο ώστε να ξεπεράσουν την απομόνωση που αυτά δημιουργούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ

Ελληνική

- Αθανασιάδου Δ., (2007) « Στοιχεία της Εκπαίδευσης των Μουσουλμάνων της Δ. Θράκης μετά το 1950», Μεταπτυχιακή Εργασία, Θεσσαλονίκη : Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
- Αραβαντινός Α., Πολεοδομικός Σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα 2000
- Ασκούνη Νέλλη, « Η Εκπαίδευση της Μειονότητας στη Θράκη» Από το Περιθώριο στην προοπτική της κοινωνικής ένταξης, Αλεξάνδρεια, 2006
- Γεωργιτσοπούλου. Μ, (1999) Χώρος και Δραστηριότητα στην καθημερινότητα της Κομοτηνής, Διπλωματική Εργασία, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ
- Ζαϊμάκης, Γ., Καπράνη, Κ., (2005) «Μουσουλμάνες γυναίκες και πολιτισμική αλλαγή» Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών
- Θεωχαρίδη Π., Πομάκοι – Μουσουλμάνοι της Ροδόπης (Ιστορία, καταγωγή, γλώσσα, θρησκεία, λαογραφικά), Έκδοση Πολιτιστικού Αναπτυξιακού Κέντρου Ξάνθης, Ξάνθη 1995
- Θρασύβουλος Ορ. Παπαστράτης, «Το Πρόσωπο της Κομοτηνής», Σάλη – Αλεξανδρούπολη, 1997
- Θρασύβουλος Ορ. Παπαστράτης, « Από την Γκιουμουλτζίνα στην Τρεμπλίνκα...» Ιστορία των Εβραίων της Κομοτηνής, Ξάνθη 2010
- Κανακίδου Ε., (1994) Η εκπαίδευση στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης, Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Κηπουρός, Σ., Κιοσσές Ι. (2003) Κοινωνικές Συνιστώσες και Πολεοδομική Πραγματικότητα Στους Μειονοτικούς Οικισμούς της Θράκης, Διπλωματική Εργασία, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ
- Κοττάκης Μανώλης, «Θράκη. Η Μειονότητα Σήμερα», Α.Α. Λιβάνη, Νέα Σύνορα, 2000
- Κουτλογεωργίου Σ., « Η Κομοτηνή του Παρελθόντος, Φωτογραφικό Οδοιπορικό (1920 εως σήμερα), Δήμος Κομοτηνής – ΔΕΠΙΑΚ, Κομοτηνή, 2006
- Κουτσούκος Β., (2000) Εθνοτικός Ανταγωνισμός και Χώρος στην Πολυπολιτισμική Κομοτηνή, Πτυχιακή Εργασία, Μυτιλήνη, Τμήμα Γεωγραφίας
- Κωνσταντίνου Δ. Τρεμπούλου, « Η Κομοτηνή και Οι Αρχαιότητες της περιοχής της», Θεσσαλονίκη, 1966 – Μορφωτικός Όμιλος Κομοτηνής
- Λαλένης Κ, Κηπουρός Σ., Κιοσσές Ι., Φραγκόπουλος Ι., Εθνο-πολιτισμική Ετερότητα Κοινωνικές Δομές και Πολεοδομική Οργάνωση στους Μειονοτικούς Οικισμούς της Θράκης, αδημοσίευτο κείμενο 2010, από αρχείο του κ. Λαλένη

- Μαλούτας Θωμάς, Σημειώσεις μαθήματος *Αστική Κοινωνική Γεωγραφία*, 2006-2007, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ
- Μαλούτας Θ., Οι πόλεις. Κοινωνικός και οικονομικός Άτλας της Ελλάδας, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών – Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Τόμος 1^{ος}, Αθήνα – Βόλος 2000
- Μαυρομάτης Γιώργος, «Τα Παιδιά της Καλκάντζας», Μεταίχμιο, 2005
- Μέκος Ζαφείριος Κ., «Οι Πομάκοι στη Θράκη», Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2001
- Μέκος Ζ., Μουσουλμάνοι, Αρμένιοι και Εβραίοι Συμπολίτες μου Κομοτηναίοι, Εκδοτικός Οίκος Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2007
- Μισέντζη, Α., Γενικός Οδηγός Ν. Ροδόπης, 1934 – 1936
- Μπακιρζής Χ. – Τριαντάφυλλος Δ., «Θράκη», Κοινοφελές Ίδρυμα ΕΤΒΑ – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα, 1989
- Ντόντη, Κ. (2006) Αναπτυξιακές Προοπτικές σε Περιοχές με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά: η περίπτωση του Νομού Ροδόπης, Διπλωματική Εργασία, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ
- Ντόντη, Κ. (2007) Η ύπαρξη του πολυπολιτισμικού στοιχείου στο Νομό Ροδόπης: εφελτήριο ή εμπόδιο για την τουριστική ανάπτυξη, Διπλωματική Εργασία, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ
- Ξυδά Ι. – Φελεμέγκα Β. – Φουτσιτσή Γ., (2005) Ερευνητική Εργασία – Διάλεξη: Κομοτηνή: Ιστορική – Πολεοδομική Εξέλιξη, Δ.Π.Θ, Ξάνθη, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
- Σαπουτζή Δ., (2008) Κοινωνικός Διαχωρισμός & Εθνοτικοί Θύλακες: Η περίπτωση του Παρισιού & της Αθήνας, Διπλωματική Εργασία, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ
- Συμεών Σολταρίδης, «Η Δ. Θράκη και οι Μουσουλμάνοι. Τι Ακριβώς Συμβαίνει;», Αθήνα, 1990
- Πρεντουλής Ν., Η έννοια της Μειονότητας, από το αρχείο του κ. Λαλένη
- Χατζόπουλος Κ., « Οι Αρμένιοι της Κομοτηνής», Εκπολιτιστικός Μορφωτικός Όμιλος Αρμένων Κομοτηνής, Κομοτηνή 2009
- Χασάπη Μ. (2007) Στρατηγικές Ανάπτυξης ενός Περιφερειακού Δίπολου «Το Δίπολο Αλεξανδρούπολη - Κομοτηνή», Διπλωματική Εργασία, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ
- «Οι Πομάκοι και το Βυζάντιο», Μορφωτικός Όμιλος Κομοτηνής, Κομοτηνή Φθινόπωρο, 1977

Παρουσιάσεις σε συνέδρια

- Κατσιμίγας, Κ. (2006) « Πολεοδομική οργάνωση και ιστορική εξέλιξη της Κομοτηνής», Η Κομοτηνή και ο ευρύτερος χώρος (παρελθόν – παρόν-μέλλον), Επιστημονικό Συνέδριο Πρακτικά, Κομοτηνή : Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής

Κοτζαμάνης Β., Θράκη: μια εβδομηκονταετία έντονων πληθυσμιακών ανακατατάξεων (1928-2001), Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής (επιμ) Η Κομοτηνή και ο ευρύτερος χώρος (παρελθόν, παρόν, μέλλον), ΕΠΕΚ, Κομοτηνή 2006

Θράκη – Βαλκάνια μ.Χ., Πεπραγμένα της Τελευταίας Πενταετίας – Πρακτικά Δημερίδας, Ταμείον Θράκης, Ξάνθη, 2000

Παρασκευάς Κονόρτας, «Από τα Μιλλέτ στα Έθνη: Διαμόρφωση Συλλογικών Ταυτοτήτων στη Θράκη (19^{ος} – αρχές 20^{ου} αιώνα)», από τα πρακτικά Θράκη - Ιστορικές και Γεωγραφικές Προσεγγίσεις.

Θράκη, «Ιστορικές και Γεωγραφικές Προσεγγίσεις», Επιστήμη Κοινωνία, Ειδικές Μορφωτικές Εκδηλώσεις, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2000

Chairoula Pervin, “Human Rights Applications in Greece” Western Thrace Turkish Minority, The Panel on the Problems of the Turkish Minority of Western Thrace in Greece within the Framework of Promotion and Protection of All Human Rights, UN Human Rights Council 7th session Geneva, 3 - 28 March 2008

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Chousein A., “Continuities and changes in the minority policy of Greece: the case of Western Thrace”, M. S.c Department of International Relations, 2005

Biçakçı I., Yunanistan da Türk Mimari Eserleri, ISAR, Istanbul 2003

Cultural Diversity in European Cities, Ministry of Refugee, Immigration and Integration Affairs, April 2003

Gökçen S., Yunanistan’ın Batı Trakya Politikası: Batı Trakya Türkler’inin Sorunları

Osmanlı Belgerinde Batı Trakya, T.C. Basbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 107, Istanbul, 2009

Özalay E., Minorities in Turkey, The Identity of the Alevi in Accordance with the EU Legislation, 2006

Hasan R., Batı Trakya Tarihi, Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam ve Tarihi Sanatlar Bölümü

Yılmaz T., (1991) Batı Trakya Türkleri (1878 – 1990), Yüksek Lisans Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü

Σχέδια

Δήμος Κομοτηνής. Τμήμα Τεχνικής Υπηρεσίας για την Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN II

Μελέτη Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Κομοτηνής Α -Δ Φάση, Δεκέμβριος 1994-2001, ΔΗΜΟΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

Μελέτη Ανάπλασης της Κεντρικής Πλατείας 'ΕΙΡΗΝΗΣ' της Κομοτηνής, Νοέμβριος 1992, ΔΗΜΟΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

Δήμος Κομοτηνής (2001), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κομοτηνή: Βιώσιμη πόλη για όλους 2001-2006»

ΥΠ.Ε.ΧΩ.Δ.Ε. (2007), Κυριακή Μανωλά – Γκούντρα, «Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN» Πολιτικές για τον αστικό χώρο και Εφαρμογές

Στρατηγικό Σχέδιο Νομού Ροδόπης (2006), Κομοτηνή

Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Συνεντεύξεις

Γκαλήπ Γκαλήπ, (Αρχιτέκτων Μηχανικός – πρώην Βουλευτής της Μειονότητας της Ροδόπης) Συνέντευξη στο γραφείο του στην Κομοτηνή την 15 Απριλίου 2010

Κατσιμίγας Κωνσταντίνος., (Αρχιτέκτων Μηχανικός – Αντινομάρχης του Νομού Ροδόπης), Συνέντευξη στο γραφείο του στην Κομοτηνή στις 7 Μαρτίου / 24 Απριλίου 2010

Μεμέτ Ναφιέ, (Οικονομολόγος) Συνέντευξη στο σπίτι της στην Κομοτηνή στις 13 Αυγούστου 2010

Μεμέτ Σουκριέ, (Νηπιαγωγός) Συνέντευξη στο σπίτι της στην Κομοτηνή στις 13 Αυγούστου 2010

Μολλά Ισά Ριτβάν, (Αρχιτέκτων Μηχανικός) Συνέντευξη στο γραφείο του στην Κομοτηνή στις 24 Απριλίου / 16 Αυγούστου 2010

Μουσταφά Μουσταφά, (Μικροβιολόγος Ιατρός – πρώην Βουλευτής της Μειονότητας της Ροδόπης) Συνέντευξη στο γραφείο του στην Κομοτηνή την 17 Απριλίου 2010

Χασάν Ριτβάν, (Θεολόγος – καθηγητής στο μειονοτικό Γυμνάσιο – Λύκειο Κομοτηνής) Συνέντευξη στο σπίτι του στην Κομοτηνή την 17 Αυγούστου 2010

Δικτυακοί Τόποι

<http://www.komotini.gr> [πρόσβαση στις 3 Δεκεμβρίου 2010]

<http://www.kom.gr> [πρόσβαση στις 3 Δεκεμβρίου 2010]

<http://el.wikipedia.org> [πρόσβαση στις 3 Δεκεμβρίου 2010]

<http://users.otenet.gr/~vambaki/istoria.htm> [πρόσβαση στις 3 Δεκεμβρίου 2010]

<http://www.komotini-urban.gr/> [πρόσβαση στις 3 Δεκεμβρίου 2010]

http://www.urban.gr	[πρόσβαση στις 3 Δεκεμβρίου 2010]
http://www.paratiritisthrakis.gr	[πρόσβαση στις 8 Μαρτίου 2010]
http://alex.eled.duth.gr/	[πρόσβαση στις 11 Απριλίου 2010]
http://www.e-demography.gr	[πρόσβαση στις 17 Ιουνίου 2010]
http://www.tol.gr/istkom.htm	[πρόσβαση 19 Αυγούστου 2010]
http://www.isocrates.gr	[πρόσβαση 2 Σεπτεμβρίου 2010]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Εικόνες από την κεντρική περιοχή του Πύργου Ρολογιού Κομοτηνής 1914

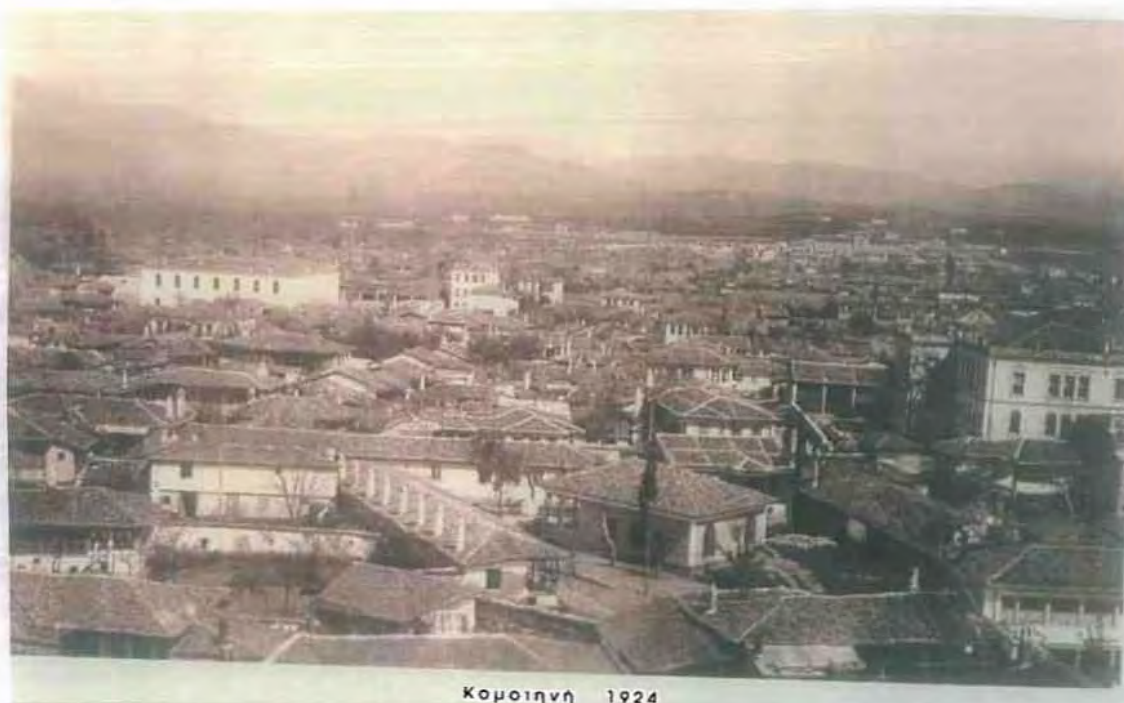

Πηγή : από το προσωπικό αρχείο του κ. Κατσιμίγα

Πηγή : από το προσωπικό αρχείο του κ. Κατσιμίγα

Εικόνες από το κέντρο της πόλης 1924- 2010

Πηγή : από το προσωπικό αρχείο του κ. Κατσιμίγα

Πηγή : Δήμος Κομοτηνής

Εικόνες από το κεντρική πλατεία της πόλης 1952- 1956

Πηγή : από το προσωπικό αρχείο του κ. Κατσιμίγα

Πηγή : από το προσωπικό αρχείο του κ. Κατσιμίγα

Εικόνες από το κεντρική πλατεία της πόλης 1990- 2010

Πηγή : από το προσωπικό αρχείο του κ. Κατσιμίγα

Πηγή : Δήμος Κομοτηνής

Εικόνες από την οδό Ερμού 1916 - 2010

Πηγή : από το προσωπικό αρχείο του κ. Κατσιμίγα

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνες από την παραδοσιακή αγορά των τενεκετζιδίκων (σομπαζίλαρ) 1910 - 2010

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνες από την πεζόδρομο Βενιζέλου 1910 -2010

Πηγή: από το αρχείο του Μολλά

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνες από την οδό Δημοκρίτου 1914 -2010

Πηγή: από το αρχείο του Μολλά

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνες από την οδό Φιλικής Εταιρείας 1914-2010

Πηγή: από το προσωπικό αρχείο του Μολλά – Ιδία επεξεργασία

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνες από την αγορά της Κομοτηνής (Οδός Ιωαννίνων – Ερμού) 2010

Εικόνες από περιοχές μουσουλμάνων 2010

Κιρ Μαχαλέ

Υενιτζέ Μαχαλέ

Εικόνες από το χριστιανικές – παλιές αρμένικες συνοικίες

Αρχοντικά στη συνοικία Αρμενιό

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνες από το Βυζαντινό Φρούριο – πρώην Εβραϊκή συνοικία

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνες από χριστιανικές συνοικίες 2010

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνες από το Δημοτικό Πάρκο της Κομοτηνής 1990 - 2010

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Απεικόνιση Πολεοδομικής Εξέλιξης της Κομοτηνής

Πηγή: Κατσίμιγας 2006

Πηγή: Κατσομίγιας 2006

Πηγή: Κατσιμίγας 2006

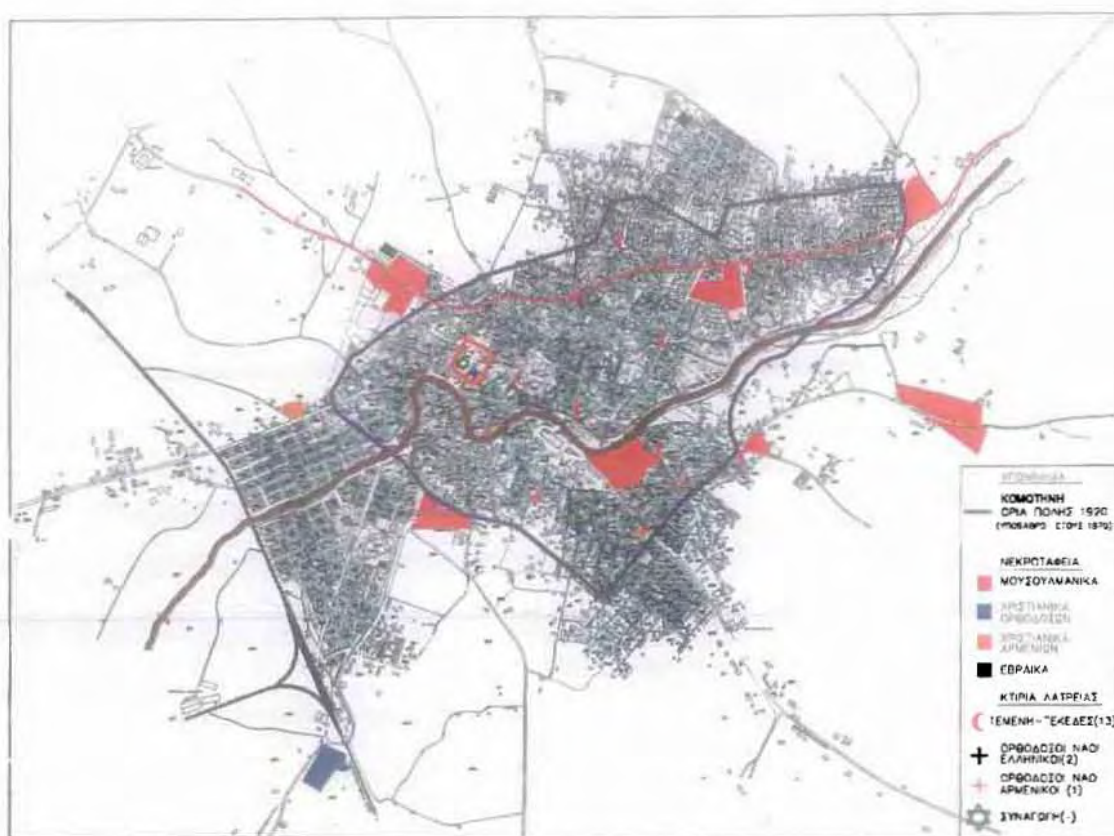

Πηγή: Κατσιμίγας 2006

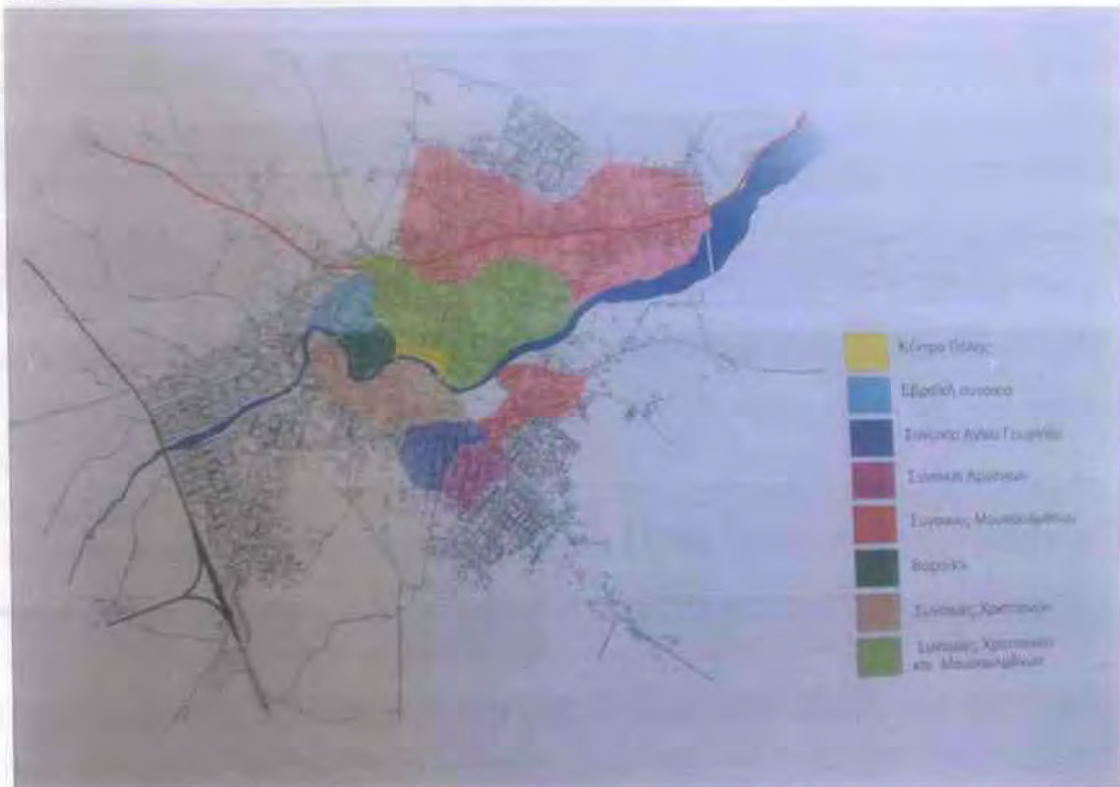
Πηγή: Κατσιμίγας 2006

Απεικόνιση των παλιών νεκροταφείων

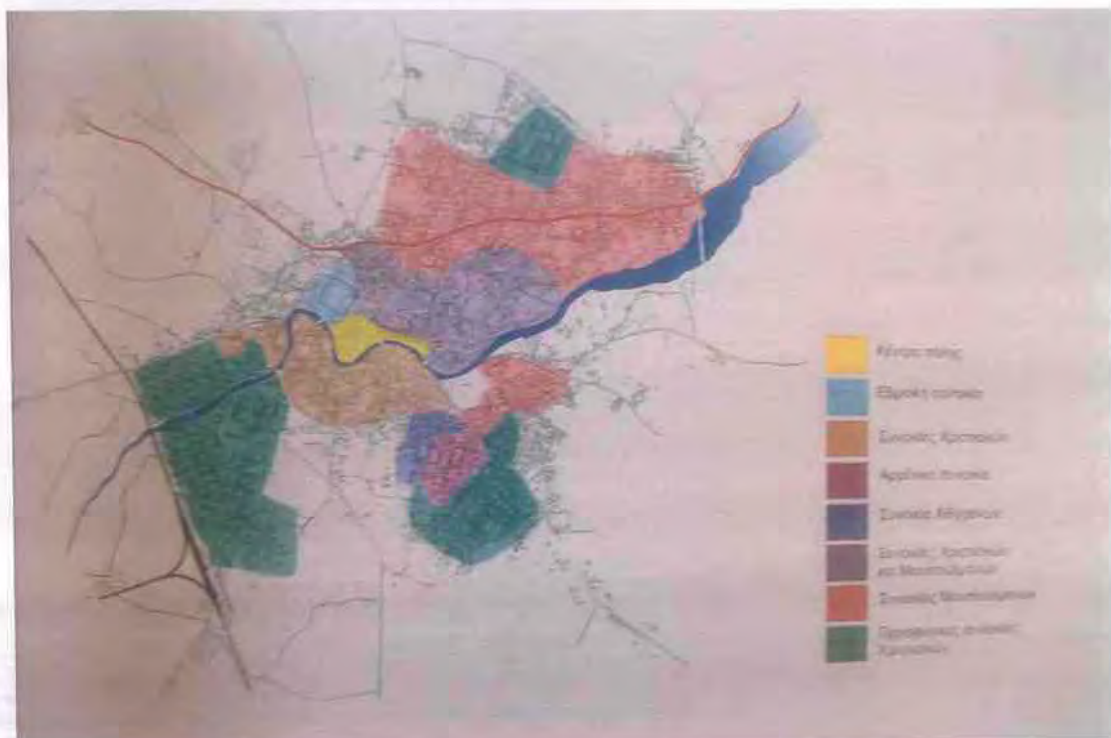

Πηγή: Κατσιμίγας, 2006

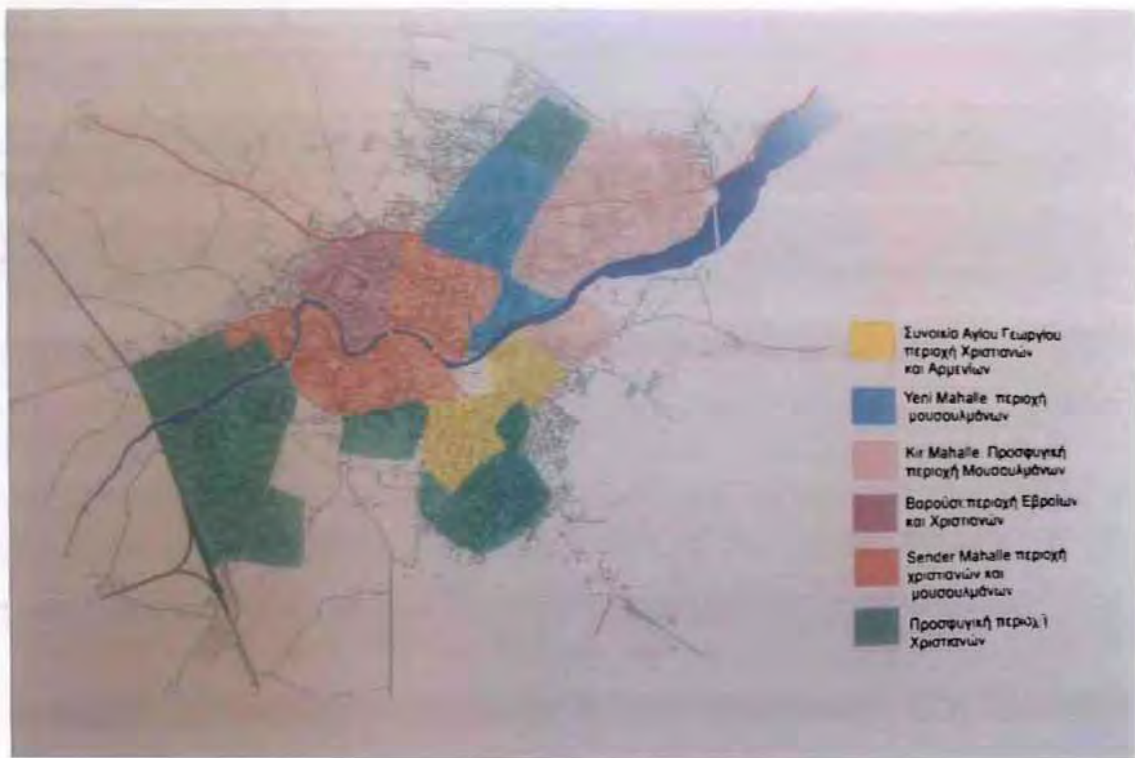
Τα χωρικά όρια των συνοικιών της Κομοτηνής 1925 – 1945-1952

Πηγή: Ξυδά- Φελέμεγκα- Φουτσιτσιή, 2005

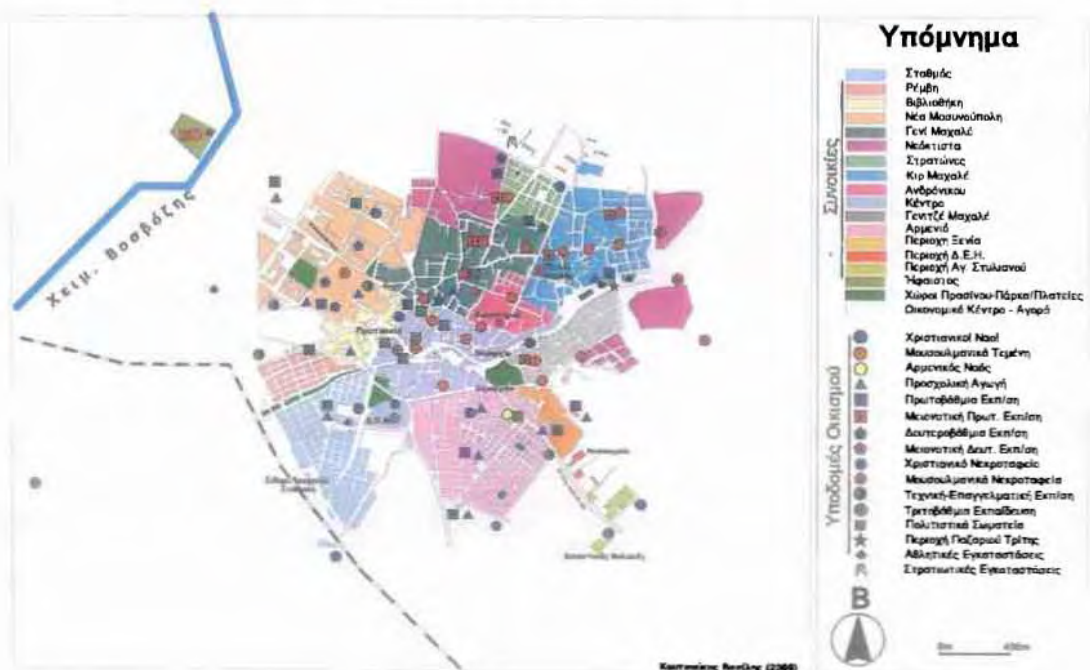

Πηγή: Ξυδά- Φελέμεγκα- Φουτσιτσιή, 2005

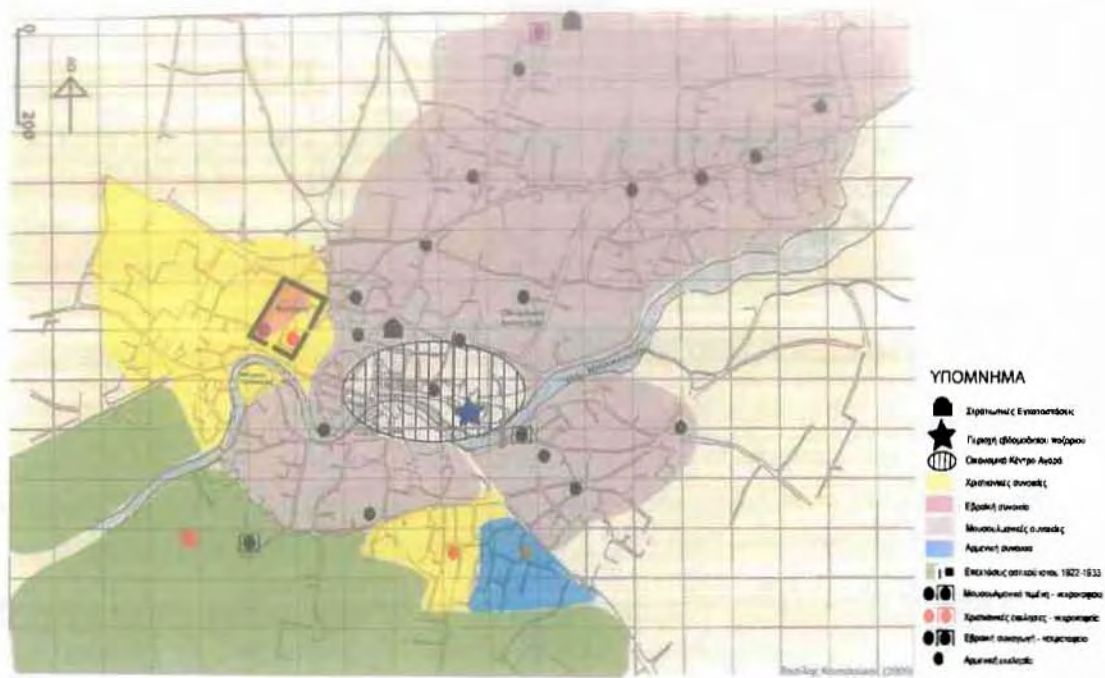
Πηγή: Ξυδά- Φελέμεγκα- Φουτσιτσή, 2005

Απεικόνιση των Κοινωνικών Υποδομών της Κομοτηνής

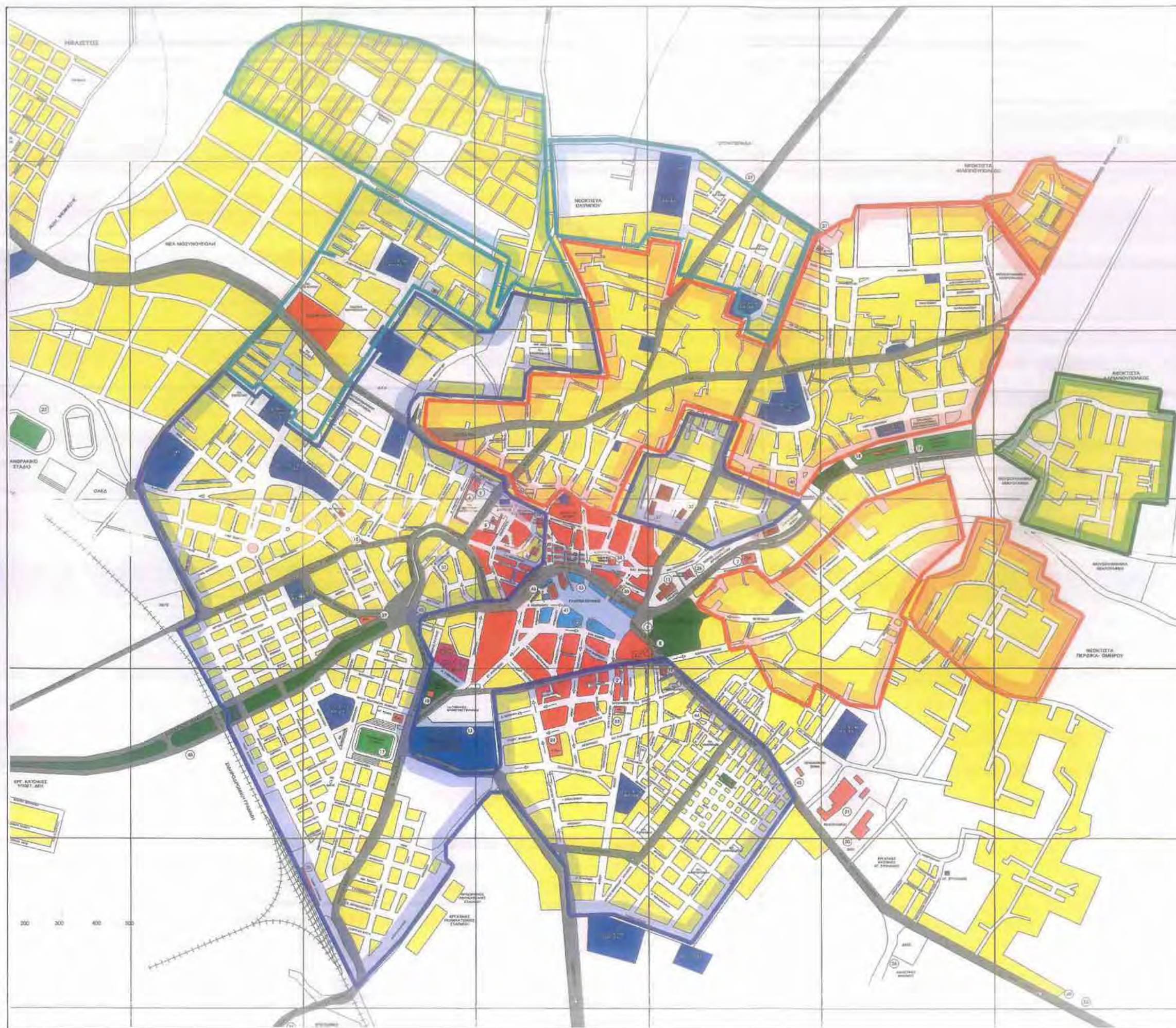
Πηγή: Κουτσούκος, 2009

Απεικόνιση του πολεοδομικού ιστού της Πόλης

Πηγή: Κουτσούκος, 2009

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

- Έλληνες από την πρώην Σοβιετική Ένωση - παλλιννοστούντες
- Τουρκογενείς Μουσουλμάνοι
- Ρωμά (Αθίγγανοι)
- Έλληνες Χριστιανοί
- Πομάκοι

ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

- ΚΑΤΟΙΚΙΑ
- ΕΜΠΟΡΙΑ
- ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
- ΑΝΑΨΥΧΗ
- ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
- ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ
- ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ
- ΠΡΑΣΙΝΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΚΛΙΜΑΚΑ
A1	ΒΑΣΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ	1:10000

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ :
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΥ**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΛΑΛΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ : ΜΕΧΜΕΤ ΧΙΛΛΑ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΒΟΛΟΣ 2010

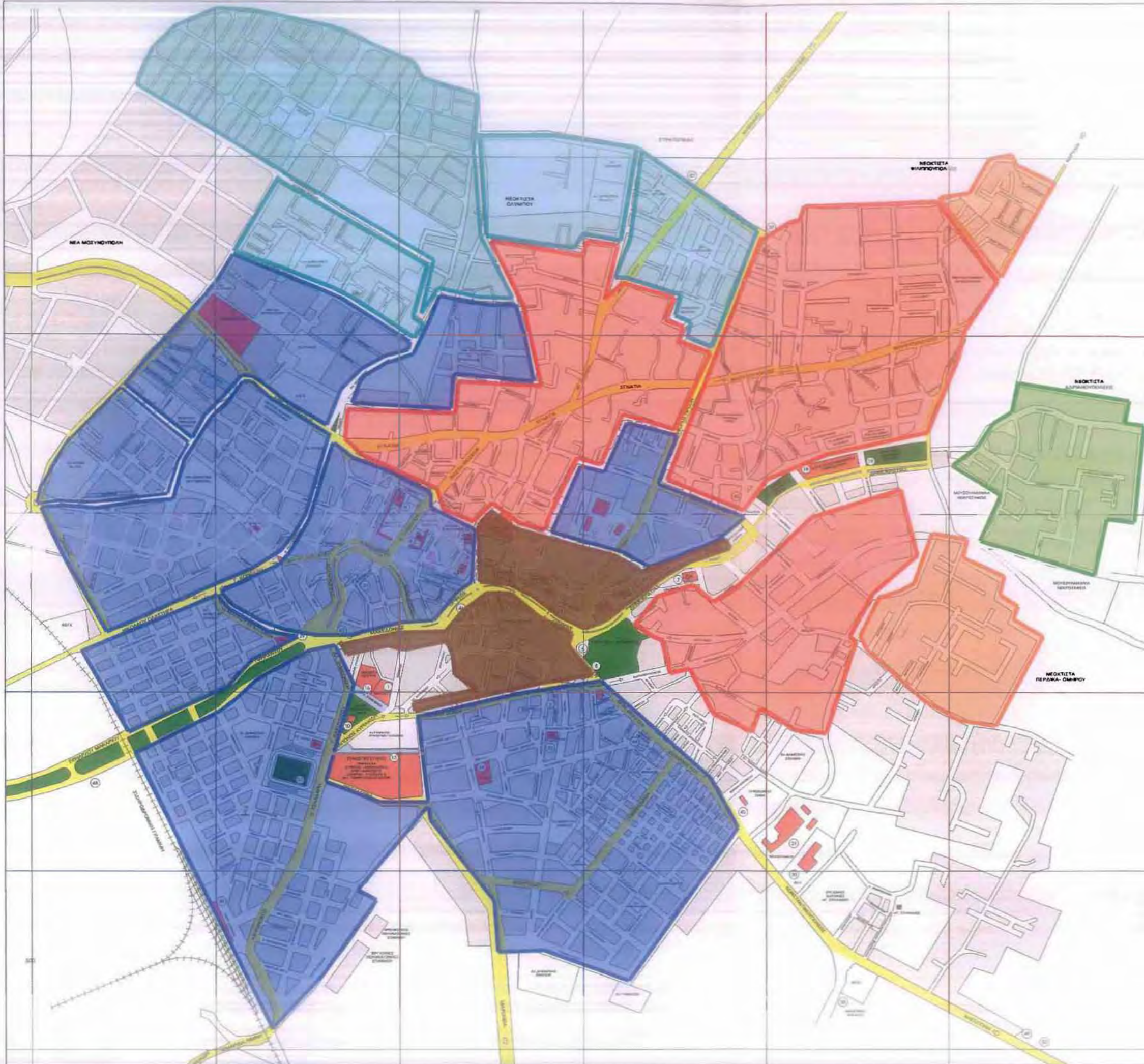
ΠΗΓΗ: ΔΗΜΟΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ, ΙΔΙΑ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

ΥΠΟΒΑΘΡΟ: <http://kardere11er.wordpress.com/>

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

- Έλληνες Χριστιανοί
- Έλληνες από την πρώην Σοβιετική Ένωση - παλλιννοστούντες
- Τουρκογενείς Μουσουλμάνοι
- Πομάκοι
- Ρωμά (Αθίγγανοι)
- Κέντρο της Πόλης

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ**

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΜΑΘΗΜΑ: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΚΛΙΜΑΚΑ
A2	ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΤΗΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	1:10000

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ:
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΛΑΛΕΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΜΕΧΜΕΤ ΧΙΛΑΛ
---	--------------------------------

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΒΟΛΟΣ 2010

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000104875

